

ՀԱՅԲ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

*Վարդանի
Գրիգորյան*

**ՀԱՅ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ**

(դասախոսությունների շարք)

Երևան
ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն
2012

ՀՏԳ- 323. 1 (479. 25) (042. 4)
ԳՄԳ- 66. 5 (2Հ) ց7
Գ- 880

Գրիչենց Վարդան

Չայ Ազգային Գաղափարախոսություն: Դասախոսությունների շարք / Վ. Գրիչենց,
Չայք հաստատություն.- Եր. : ՉՉ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2012, 121 էջ:

Սույն աշխատության մեջ Չայ Ազգային Գաղափարախոսությունը (ՉԱԳ) ներկայացվում, բնորոշվում ու արժևորվում է որպես հայոց հավատամքից բխող և դրա վրա հիմնված ազգային ուսմունք՝ մեկնաբանելով ՉԱԳ-ի անփոխարինելի կառուցողական դրսևորումները հայ կյանքի հոգևոր, գաղափարական, բարոյական, պետական, քաղաքական, հասարակական, կրթական, մշակութային, հայության կազմակերպական կառավարման ու այլ ոլորտներում:

Միաժամանակ շեշտվում է ներկա հայ իրականության մեջ ՉԱԳ-ի պատշաճ ճանաչման, ընդունման և կիրառման անխուսափելի արդյունքը՝ հայոց ազգային հոգևոր, գաղափարական և բարոյական վերածնունդը՝ ազգակերտ ու պետական-կերտ բոլոր հետևանքներով:

Աշխատությունը նախատեսված է որպես բուհերի ուսումնական ձեռնարկ ու, ընդհանուր առմամբ, որպես ուղեցույց ազգային գաղափարական ինքնաճանաչման:

ՀՏԳ- 323. 1 (479. 25) (042. 4)
ԳՄԳ- 66. 5 (2Հ) ց7

ISBN 978 - 5 8080 - 0952 - 3

© Վարդանյան Բ., 2012 թ.

ՆԱԽԱԲԱՆ

(պարզաբանում-արժևորում և պատմական համառոտ էքսկուրս)

Հայ Ազգային Գաղափարախոսություն (ՀԱԳ) հասկացությունը, նրա էությունը, բաղադրամասերը, դերը, նշանակությունը և դրանց հարակից հարցերն ու խնդիրները, ըստ երևույթին, երկար ժամանակից ի վեր պատշաճորեն չեն արժարժվել հայ իրականության մեջ: Գալով մեր ժամանակաշրջանին՝ առնվազն վերջին ութսուն-իննսուն տարիների ընթացքում ՀԱԳ-ի վերաբերյալ հարցերն ու խնդիրները դրված չէին Սփյուռքում և բացարձակապես գոյություն չունեին Խորհրդային Հայաստանում և խորհրդային Սփյուռքում: Խորհրդային Հայաստանի որոշակի շրջանակներում ու պարագաներում եթե բացահայտորեն արժարժվում էին ազգային գաղափարախոսության հարցեր, ապա միայն վատաբանելու և վարկաբեկելու համար ազգային գաղափարն ու դրա նշանակությունը՝ կեղծ, ապազգային ու անմարդկային տեսություններով և բացատրություններով: Վերջին հաշվով, փաստն այն է, որ թե՛ խորհրդային տիրապետության ներքո և թե՛ Սփյուռքում ապրող հայության մեջ պատշաճորեն չի արժարժվել ու պարզաբանվել ՀԱԳ-ի գոյությունը, հետևապես և ակունքը, բովանդակությունը, պատմության ընթացքում հայ ազգի համար կատարած դերը, և մանավանդ չի արժարժվել արդի պայմաններում նրա ճանաչման, ընդունման ու կիրառման կենսական անհրաժեշտությունը:

Արդյունքը եղավ այն, որ հայությունն անտեսեց, մոռացավ, եթե չասենք՝ ուրացավ իր ազգային գաղափարախոսությունը, որն արտահայտում է իր էությունը, իմաստավորում ու արժևորում է իր գոյությունը, կողմնորոշում է իր ընթացքը, տալիս է իրեն ուժ, զորություն, դիմացկունություն ու իրական կյանքի անսասան, հաստատուն և հավերժական ԵՐԱՇԽԻՔ:

Խորհրդային վարչակարգի քայքայման վերջին տարիներից՝ 1989 թվականից Հայաստանում ՀԱՅՔ հաստատության վերահաստատումից ի վեր հայաստանյան հիմնական գիտահետազոտական և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները ՀԱՅՔ հաստատության կողմից տեղեկացվեցին ՀԱԳ-ի վերաբերյալ գիտահետազոտական

ծրագրի մասին՝ որպես ազգային հույժ կարևոր և առաջնահերթ պահանջ, ու այդ ուղղությամբ համագործակցություն առաջարկվեց:

Մոտավորապես մինչև 1991 թվականը Հայաստանում այդ մասին լսում էին լռելյայն զգուշությամբ, երբեմն՝ կասկածամտորեն, երբեմն՝ հակառակվելով, սակայն գրեթե մշտապես հարևանցի անտարբերությամբ և առանց պատշաճ հասկացողություն ցուցաբերելու պատրաստականության:

Այդուհանդերձ, 1991 թվականից, շնորհիվ որոշ անձանց, հատկապես ՀՀ ԳԱԱ պրեզիդենտ Վիկտոր Համբարձումյանի, բարձրագույն կրթության և գիտության պետական կոմիտեի նախագահ Վիլեն Հարությունյանի, ԵՊՀ ռեկտոր Նորայր Առաքելյանի, ԵՊՃՀՀ (Պոլիտեխնիկ) ռեկտոր Յուրի Սարգսյանի և գիտության ու կրթության այլ ղեկավարների ցուցաբերած ըմբռնման ու շահագրգռության, ՀԱՅՔ հաստատության և ՀՀ ԳԱԱ-ի, ԿԳ նախարարության, ԵՊՀ-ի, ԵՊՃՀՀ-ի ու հայաստանյան այլ հաստատությունների միջև համագործակցության համաձայնագրեր ստորագրվեցին տարբեր բնագավառների, ներառյալ ՀԱԳ-ի վերաբերյալ համատեղ աշխատանքներ կատարելու մասին: Դրա շնորհիվ 1993 թվականից ի վեր ՀԱԳ-ի մասին քննարկումները դարձան ավելի ծավալուն ու հաճախակի: Տարբեր առիթներով սկսեցին տարբեր գնահատականներ տրվել ՀԱԳ-ի անհրաժեշտությանն ու նշանակությանը՝ սկսած նրանից, թե այն օգտակար չէ հայության համար, մինչև այն, որ առանց ՀԱԳ-ի անհնարին է լուծել հայ ազգի ու հայրենիքի հիմնական խնդիրները և, հետևապես, թեև ուշացումով, հարկ է անհապաղ ձեռնարկել այդ գաղափարախոսության ստեղծմանը:

Հայաստանում 1993 թվականից ՀԱԳ-ի առնչությամբ գիտահետազոտական աշխատանքները թեև հարկ եղած չափով չհամակարգվեցին, սակայն, բոլոր դեպքերում, սկսեցին դառնալ ավելի ծրագրված և նպատակային: ՀԱՅՔ հաստատության կազմակերպած մի շարք սեմինար-խորհրդակցություններում և գիտաժողովներում գիտահետազոտական տարբեր ինստիտուտների և տարբեր բուհերի գիտաշխատողներ արդեն որոշակի աշխատանքների, ծրագրերի և մեթոդաբանական մոտեցումների մասին մտքեր էին հայտնում՝ սկսած հայոց պատմության նորովի ուսումնասիրումից և գնահատումից մինչև այլ ազգե-

րի, կուսակցությունների, քաղաքական շարժումների և կրոնների ու գաղափարախոսությունների ուսումնասիրումը պատմաբանական, հոգեբանական, սոցիոլոգիական, քաղաքագիտական, աստվածաբանական և այլ ուղղություններով:

ՀԱԳ-ի էության, բովանդակության, դերի, նշանակության և կարևորության աստիճանի մասին ՀԱՅՔ հաստատությունը այդ սեմինարներում, գիտաժողովներում ու այլ առիթներով արտահայտել է իր ըմբռնումը և համոզումները, սակայն երկու պատճառով միայն մասնակի որոշակիությամբ. նախ՝ որովհետև 1990-ական թվականների սկզբին հայ մտավորականների և գիտաշխատողների համար որոշ չափով խորթ, անըմբռնելի ու անընդունելի էին դրանք, երկրորդ՝ ակնկալում էր, որ այլ հաստատություններ կամ անհատ հետազոտողներ ու մտածողներ կարտահայտվեն այդ ուղղությամբ, ու բազմակարծության պայմաններում կընթանան խնդրի միասնական ըմբռնումը և կատարումը:

Զնայած այդ անկեղծ հույսը միշտ եղել է, այնուամենայնիվ, ՀԱՅՔ հաստատությունը համարեց, որ թեև ուշացած՝ հարկ է ՀԱԳ-ի վերաբերյալ ավելի պարզ, հստակ և որոշակի արտահայտվել՝ հիմնականում շեշտը դնելով դրա համապարփակ, մինչև վերջ պարզաբանման ու դրա դերի, նշանակության, արժևորման և վերականգնման անհրաժեշտության, այլ ոչ թե միայն գիտական ձևակերպման որոշակի պահանջների բավարարման վրա: Միաժամանակ հարկ համարվեց նաև ավելի մանրամասն անդրադառնալ հայության կողմից ՀԱԳ-ի ընկալման և կիրառման պատրաստականության աստիճանի հարցերին:

Այդ իսկ նպատակով հայ հասարակության շահագրգիռ ավելի լայն շրջանակների համար ՀԱՅՔ հաստատությունը լույս ընծայեց Վարդան Գրիչենցի հետևյալ աշխատությունները՝

- «Հայ Ազգային Գաղափարախոսություն (ՀԱԳ), հստակեցման և ճանաչման քայլեր» (Երևան, 1995 և 1997 թթ.),
- «Հայացք ներսից և դրսից» (Երևան, 2002 թ.),
- «Տարոն, Տարոնականություն և հայոց բանակ» (Երևան, 2008 թ.),
- «Նոր Վարդանանք. Ուխտ» (Երևան, 2008 թ.),

- «Հայ Ազգային Գաղափարախոսություն. հայության կենսունակ հարատևման գրավական» (Երևան, 2009 թ.),
- «Հայ Ազգային Գաղափարախոսություն. հայոց բանակի հզորության գրավական» (Երևան, 2010 թ.),
- «Դասեր անցյալից և հայոց մեծերից. Րաֆֆի, «Պարույր Հայկազն» (հատվածներ)» (Երևան, 2012թ.):

ՎԱՐՂԱՆ ԳՐԻՉԵՆՑ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Դասախոսությունների շարք
թիվ 1-10

ՀԱՅՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ «ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ» ԾՐԱԳԻՐԸ

Ուսումնասիրում, վերլուծում, պարզաբանում և բնորոշում է, թե՛

Ա. գոյություն ունի՞ Հայ Ազգային Գաղափարախոսություն:

- Ո՞րն է այն, ո՞րն է նրա էությունը, և որքանով է այն ճանաչված ու կիրառվում հայության կողմից անձնական, հասարակական և պետական առումներով:

Բ. Ի՞նչ է հայկականությունը, նրա արժեքներն ու արժանիքներն ի՞նչ տեղ ունեն համամարդկային արժեհամակարգում:

Գ. Ինչո՞ւ և ինչպե՞ս գոյություն ունի հայությունը:

- Ինչո՞ւ պետք է այն գոյություն ունենա:

- Ո՞րն է այդ գոյության իմաստը անձնական, ազգային և մարդկային տեսանկյուններից:

Դ. Ինչո՞ւ ենք հայ և ինչո՞ւ պետք է հայ լինենք ու նոր սերունդներին հայ պահենք: Ի՞նչն է մեզ պարտավորեցնում դա անել: Ո՞րն է դրա իմաստը, օգուտը:

Ե. Ինչպե՞ս կարող է հայը հայ լինել այսօր՝ գաղափարով, քաղաքացիական կարգավիճակով, գործով:

Այս և նմանօրինակ հարցերի ուսումնասիրման, վերլուծության արդյունքների հիման վրա ՀԱՅՔ հաստատությունը ջանում է բացահայտել Հայ Ազգային Գաղափարախոսության էությունն ու բաղկացուցիչ տարրերը, բնորոշել դրանց պատմական դերը և վերստին սահմանել 21-րդ դարում հայ ազգն առաջնորդելու կարողությամբ օժտված ազգային գաղափարախոսությունը նաև որպես ազգային իմունիտետ, այսինքն՝ վարականերժ կարողություն, համահայկական ազգապետության կառույցի շաղախ ու ազգային կենսագործունեների հիմք:

Այդ ընթացքում ՀԱՅՔ հաստատությունը բնորոշել է, թե ինչ է ընդհանրապես գաղափարախոսությունը.

Գաղափարախոսությունը մարդկային կյանքի, գոյության ու վարքի իմաստն արտահայտող տեսությունը և նրա սահմանումն է:

• Գաղափարախոսությունն այն կրողի (անհատ, ազգ) էությունը, հավատամքը, համոզմունքները, տեսակետները ու, ըստ այնմ, ձգտումները, նպատակները և դրանց կենսագործման միջոցներն ու կերպերը բնորոշող և արժևորող տեսությունը, փիլիսոփայությունը ու նաև դրոշմն է:

• Գաղափարախոսությունը, լինելով այն կրողի (անհատ, ազգ) կյանքի, գոյության ու վարքի իմաստն արտահայտող տեսության սահմանումը, հանդիսանում է նաև դրա վերաբերյալ ամենապաշտոնական ու հանդիսավոր արտահայտության ամրագրումը՝ իր հավատամքի, ինչպես նաև պատվի բարձրագույն արժեքների երաշխավորմամբ:

**ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ
ԱԿՈՒՆՔԻՆ ՈՒ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԻՆ
ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ**

Նախ՝ հաստատենք, որ հայ ազգն ունեցել է ազգային գաղափարախոսություն: Դա նշանակում է, որ այսօր էլ այն կա: Եվ քանի որ այն կա, այլ գաղափարախոսություն փնտրելը կամ նոր գաղափարախոսություն ստեղծելն անիմաստ է, որովհետև եղածից բացի ուրիշը չի՝ կարող լինել: Ուրեմն՝ Հայ Ազգային Գաղափարախոսության պակասը չկա. պակասում են նրա ճանաչումը, որոշակի ձևակերպմամբ ընդունումը և կիրառումը կյանքի բոլոր բնագավառներում ու հանգրվաններում:

ԱՅԴ ԱՌՆՉՈՒԹՅԱՄԲ ՀԱՐՑԵՐ

- Ի՞նչ է ընդհանրապես Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը (ՀԱԳ):
- Ե՞րբ և ինչի՞ց է այն առաջացել:
- Ինչի՞ վրա է հիմնված:
- Ի՞նչ դեր է կատարել դարերի ընթացքում:
- Ի՞նչ նշանակություն է ունեցել հայության գոյության համար:
- Ինչպիսի՞ դեր և նշանակություն կարող է ունենալ այսօր ՀԱԳ-ը հայ

ազգի ու նրա հայրենիք Հայաստանի գոյատևման, զարգացման ու բարգավաճման համար:

- Հայ ազգի և պետության կողմից ՀԱԳ-ի ճանաչման, ընդունման և կյանքում կիրառման համար ի՞նչ խոչընդոտներ կան այսօր ու ինչպե՞ս կարելի է շրջանցել կամ վերացնել դրանք:

ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

- Նախևառաջ Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը (ՀԱԳ) Աստվածատուր շնորհ է:

- ՀԱԳ-ը բխում է Աստուծո խորհուրդներից և հիմնված է Նրա սուրբ հավատքի վրա:

- ՀԱԳ-ը ծնունդ է առել, ձևավորվել ու ապրում դարձել Հայկ Նահապետի Աստվածաշնորհ ազատասիրությամբ առաջացած հոգեկերտվածքի դրսևորմամբ և սրբագործվել ու վերաարմատավորվել է 301 թվականին հայ ազգի պետականորեն քրիստոնեացմամբ և Հայոց հայրապետության հիմնադրմամբ:

- ՀԱԳ-ը մեզ՝ հայերիս համար մեր մարդկային ու ազգային գոյության, կյանքի ու արարքների իմաստը բնորոշող ուսմունք է: ՀԱԳ-ն արտահայտել է հայ ազգի, հայրապետության և պետության հավատամքն ու գոյության իմաստը 301 թվականից ի վեր, երբ տիեզերական ու հավիտենական խորհուրդներից բխող Աստվածաշնորհի հավատը դարձավ ազգային գաղափարախոսության հիմքը հայ ժողովրդի բոլոր խավերի համար՝ թե՛ ավագանու, թե՛ շինականի, թե՛ աղքատի և թե՛ հարուստի:

- ՀԱԳ-ը հայության հավատքի երկնականարում ծագեց որպես լուսատու աստղ և կողմնորոշեց նրա պատմական ընթացքը: Աստվածաշնորհ այդ ճառագայթմամբ ՀԱԳ-ը պատմականորեն շաղախեց, թրծեց, լուսավորեց, կողմնորոշեց և հաստատեց հայ ազգը՝ իր երկրով, մշակույթով ու պետականությամբ: Նրա երթը Աստվածաշնորհ էր, նրա գործը՝ հիմնականում Աստվածահաճո:

- ՀԱԳ-ն այնպիսի նոր իմաստ և ուղղություն տվեց հայի անձնական ու ազգային կյանքին և բարձրացրեց ազգի կենսունակությունը, զորացրեց նրա ստեղծագործ ոգին ու օժտեց ազգն անընկրկուն դիմացկունությամբ,

որ ի զորու դարձրեց նրան իր դարավոր երթում հաղթահարելու խոչընդոտները, փորձությունները և երրորդ հազարամյակի շեմին վերականգնելու իր ազգապետությունը:

- ՅԱԳ-ի թշնամին և խոչընդոտողն այսօր նյութապաշտությունն է, որը համակել է գրեթե ամբողջ աշխարհը, ներառյալ՝ հայությունը և Յայաստանը: Դրա բացառումը հնարավոր է Աստուծո հավատքով ու այդ հավատքի ապրումով, որը մեր նախնիք ճանաչել են Աստվածորդու՝ Յիսուս Քրիստոսի Ավետարանով և խաչով: Այդ հավատքով ու դրա ապրումով կարելի է ճանաչել, ընդունել և կյանքի բոլոր բնագավառներում ու հանգրվաններում կիրառել այդ հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված ՅԱԳ-ը:

Յարկ է նշել, որ ՅԱԳ-ի հիմքում որպես ուսմունք եղել է հավատքը, որ՝

- Աստված կերտեց աշխարհն Իր հավիտենական ու տիեզերական կամքով:

- Աստված ստեղծեց մարդկային ցեղը՝ ծրագրելով որոշակի ժամանակաշրջանի համար նրա գոյությունն ու զարգացումը ազգերի առաջացմամբ, զարգացմամբ և բարգավաճմամբ:

- Յայ ազգի գոյացումը, ինչպես ամեն ազգի՝ որպես մարդկության բաղկացուցիչ մասի, Աստուծո հավիտենական և տիեզերական կամքով ու ծրագրով է կատարված:

- Յայի հայ մնալը և հայ ազգի գոյատևումն ու զարգացումը Աստվածային կամքի և ծրագրի կատարումն է:

- Յայ ազգի պահպանման, զարգացման և բարգավաճման համար Աստուծո առաջ պատասխանատուն նախևառաջ հայն է՝ իր անմահ հոգու հատուցման հավատով, հույսով և գիտակցությամբ:

ԱՍՏՈՒԾՈՒ ՀԱՎԱՏՔԻՑ ԲԽՈՂ ԵՎ ԴՐԱ ՎՐԱ ՀԻՄՆՎԱԾ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՄԲՌՆՈՒՄՈՎ

- Հայոց պետականության քրիստոնեացմամբ հայ ազգը վերակերտեց իր կյանքը, վերստեղծեց իր մշակույթը և Աստվածատուր աննահանջ դիմադրողականությամբ ընդդիմացավ թշնամուն՝ չարին, դիմացավ փորձություններին ու հարթեց իր գոյության Աստվածապատվեր ուղին դարերի միջով:

- Բոլոր պայմաններում՝ կախյալ թե ազատ, կարիքավոր թե բավարարված, իր հողի վրա թե օտարության մեջ, իր ազգային գաղափարախոսությամբ տոգորված հայը հոգով, մտքով և վարքով ձգտեց պաշտպանել, պահպանել ու նաև ծաղկեցնել իր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի՝ իրեն հանձնած անդաստանը՝ իր Ազգային Աստվածապատգամ գոյությունը:

- Այնքան ժամանակ, քանի դեռ հայը, պահպանելով և մշակելով իրեն հանձնված անդաստանը՝ Հայոց Աստվածանվեր գոյությունը, պարտաճանաչորեն տալիս էր նրա պտուղներն իր Տիրոջը, այսինքն՝ կատարում էր Նրա պատգամները և ինքն էլ սնվում դրանց կենսահյութով, ոչ մի դժվարություն, հալածանք, զրկանք, վտանգ կամ փորձություն չկարողացան կասեցնել հայի Աստվածապատվեր ընթացքը, այն է՝ ապրել իմաստավորված կյանքով երկրի վրա ու արժանանալ հավիտենական կյանքին:

- Եթե հայն իր Աստվածատուր գոյությունը հավատարմությամբ պահպանի ու զարգացնի թե՛ հայրենիքում և թե՛ հայրենագուրկ պայմաններում, ապա Աստված անպայման կշնորհի նրան նաև ազատ, անկախ, ապահով ու բարգավաճ ազգապետություն:

- Հայությունը պարտավոր է Սո՛ւրբ ազգապետություն ստեղծել ու պահպանել, որտեղ չի թույլատրվում, որ մոլախոտը կասեցնի իր անդաստանի Աստվածատուր գոյության կենսունակությունն ու կենսատվությունը...

**ՄԱՐԴՈՒ, ՀԱՅԻ, ՀԱՅ ԱԶԳԻ ԵՎ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅՄԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՄՔՈՆՄԱՄԲ**

- Մարդու և ազգի գոյության էական իմաստն Աստուծո կամքի և ծրագրի կատարումն է, այն է՝ Աստվածասիրությամբ ապրել Նրա պատգամներով, որով և ընտանիքի ու ազգի պահպանմամբ ու զարգացմամբ պահպանել և զարգացնել մարդկությունը: Անհատն ու ազգն այդ իմաստավորմանը կարող են արժանանալ Աստվածաշնորհի հավատքով, սիրով և հավիտենական կյանքի հույսով:

- Իր կամքի և ծրագրի երկրագործման (երկրայնացման) համար Աստված ստեղծեց մարդու բնությունը, նրա բնական հատկությունները: Սակայն այդ բնական հատկությունների կիրառմամբ Աստվածային կամքի և ծրագրի երկրագործման լիարժեք մասնակիցը դառնալու համար անհրաժեշտ է Սուրբ Հոգու շնորհով ստանալ Աստուծո հավատքը և հաղորդվել Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանին ու խաչին: Ավետարանի և խաչի հաղորդությամբ քրիստոնեական հավատքն Աստված շնորհեց մարդկությանը և առաջին հերթին՝ Իր սիրեցյալներին, Իր սիրած և պաշտոնի կոչած ազգերին, որոնց մեջ հայ ազգն առաջնային է՝ որպես պետականորեն քրիստոնեացած ազգ:

- Աստուծո շնորհով՝ Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանին և խաչին հաղորդությամբ, ճանաչվում է հավիտենական ճշմարտությունը՝ ՓՐԿՈՒԹՅՈՒՆԸ, և ուղղություն ու կարողություն է տրվում ապրելու Աստվածահաճո ճշմարիտ կյանքով ու արժանանալու Աստուծո արքայությանը:

- Աստուծո՝ հայ ազգին շնորհած Տեր Հիսուս Քրիստոսի ՓՐԿԱՐԱՐ հավատը՝ Նրա Ավետարանով և խաչով, հազար յոթ հարյուր տարի առաջ վերակերտեց հայ մարդու ներաշխարհը, կերպարը, ազդեց նրա խառնվածքի, հոգեբանության ու նկարագրի վրա, վերաիմաստավորեց կյանքի նրա ըմբռնումները, բարոյական արժեքները ու առաջացրեց ազգի և պետության նոր ազգային փիլիսոփայական ուսմունք ու համոզմունք, ստեղծեց սոցիալական նոր գաղափար, ըմբռնում, վարքագիծ և կենցաղավարություն: Եվ այս բոլորով ՓՐԿՈՒԹՅԱՆ հավատը նաև քաղաքացիականացավ, քաղաքականացավ և որպես Հայ Ազգային Գաղափարախոսություն՝ դար-

ծավ ազգի հասարակական հարաբերությունների և ներքին ու արտաքին քաղաքականության սկզբունքային առանցքը:

- Իր Աստվածային լուսակերտամաճ ճանաչելով հավիտենական ճշմարտությունը՝ Հիսուս Քրիստոսի Աստվածության հավատքի ՓՐԿՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ հայ ազգը շնորհք, կարողություն և ուղղություն ստացավ ապրելու ճշմարիտ կյանքով աշխարհում, երկրային կյանքում ու արժանանալու հավիտենական կյանքին: Ճշմարտության՝ փրկության հավատքով հայ մարդն իմաստնացավ հոգեպես և հավիտենական կյանքին արժանանալու հույսից բխող մտայնությամբ և վարքով կերտեց ու ապրեց մարդկային իսկական՝ քրիստոնեական կյանքն իր անձնական, ընտանեկան, հասարակական ու ազգային հարաբերություններում: Արդյունքում շեշտակիորեն ավելացան ազգի դիմադրողականությունը և ստեղծագործ կարողությունն իր գոյության պաշտպանության և զարգացման համար: Դառնալով Աստվածային բնությանը և խորհուրդներին հաղորդակից՝ հայ ազգն ստեղծեց հոգևոր ու նյութական կոթողներ և դարձավ գիտության ու արվեստների զարգացման, ինչպես և ազգերի գոյության ու արժանապատվության պահպանման համաշխարհային ջանքերի ակտիվ գործակից:

- Մեր նախահայրերը հազար յոթ հարյուր տարի առաջ մեր ազգի ճշմարիտ կյանքի գոյության համար դրեցին այնպիսի անսասան հիմքեր, կառուցեցին ազգի հզորության, դիմացկունության, պաշտպանության և, միաժամանակ, կենսունակության, զարգացման և բարգավաճման ապահովման այնպիսի ամրոց ու այն շրջապատեցին այնպիսի պարիսպներով, որ ոչ ոք որևէ միջոցով՝ խոսքով, գաղափարով կամ բռնությամբ, զենքով կամ զրահով, ինչպիսին էլ լինեն դրանք՝ սովորական, ատոմային թե էլեկտրոնային, չի կարող խախտել այդ պարիսպներն ու գրավել ամրոցը: Չի կարող, որովհետև դրանք անկորնչելի ու անառիկ են: Այդ պարիսպներից անցնելու, այդ ամրոցը մտնելու, տիրանալու ու այն կործանելու բանալին ոչ ոք չունի: Միակ բանալին, որ գոյություն ունի, Աստված հանձնած է... հենց իրեն՝ հայ ազգին: Եվ միայն հայ ազգը կարող է այն գործածել իր գոյության պահպանման, զարգացման և բարգավաճման օգտին կամ... գործածել այն իր գոյության դեմ՝ ինքնահոժար, առանց նույնիսկ դիմադրելու՝ բացելով այդ պարիսպների ու ամրոցի դարպասներն իր գոյության էությունն արտահայ-

տող և կենսագործունեությամբ ապրեցնող գաղափարախոսության թշնամիների առաջ՝ դաշնակցելով ու գործակցելով նրանց հետ իր իսկ գոյության դեմ:

* * *

Չաշվի առնելով հայության, Չայաստանի և պետականության համար Չայ Ազգային Գաղափարախոսության (ՉԱԳ) կենսական նշանակությունը, որը մեր ազգի թշնամիները հաճախ ավելի լավ էին հասկացել, քան մենք ինքներս, ամեն կերպ ջանում էին վարկաբեկել, չեզոքացնել, մոռացնել ու արմատախիլ անել ՉԱԳ-ը հայության հոգուց, մտքից, գիտակցությունից: Այդ առումով դարերի ընթացքում և մինչ օրս հայ ազգի ամենաոխսերիմ և վտանգավոր թշնամին ՉԱԳ-ի թշնամի անաստված քրիստոսամերժությունն է: Սակայն դրանցից էլ վատ ու կործանարար վտանգ այն ժամանակ է առաջանում, երբ անաստված քրիստոսամերժությունը գալիս է ոչ թե մեր հայտնի ու թաքուն արտաքին թշնամիներից, այլ հայության միջից: Եվ կիրառվում է նենգաբար, ազգային կյանքի տարբեր ասպարեզներում, հանգրվանորեն: Կիրառվում է նրանց կողմից, ովքեր բացահայտ չեն խոստովանում իրենց աստվածամերժությունը, ընդհակառակը՝ նրանք առերես, կեղծ հավատավորված, իսկ հաճախ նույնիսկ կրոնական կեղծ ծառայությամբ սքենավորված՝ շահագործում են մեր հավատքն առ Աստված, շահագործում են Նրա անունը և մեզ ապակողմնորոշելով, մոլորեցնելով ու գայթակղելով՝ ներսից քանդում, ավերում են մեր ներքինը: Եվ այդ բոլորի համար փոխանակ, ըստ Ավետարանի, ջրաղացի քարը վզից կապելով ծովը նետվելու, հավակնում և ձգտում են նույնիսկ ազգային ավելի մեծ դերակատարություն ստանձնել: Այսինքն՝ ավելի մեծ ավերածության և զոհերի տեղիք տալ՝ առանց վախենալու հատուցումից: Բայց հատուցումը չի կարող չլինել, այն անխուսափելի է: Այն եղել է, կա ու դեռ պիտի լինի: Եական հարցն այն է, թե ազգովի՞ն պիտի շարունակենք հատուցել: Ու նաև այդ հատուցումն ի՞նչ հետևանքներ պիտի շարունակի ունենալ մեզ համար անհատապես, ազգովին և մեր հայրենիքի ու պետականության համար:

Ելնելով վերոնշյալ իրողությունից՝ գալիս ենք այն համոզման, որ մեր ազգային համընդհանուր ռազմավարության ու ազգային ռեսուրսնե-

րի բացահայտման, համադրման և կիրառության հիմնական ուղղությունը պետք է լինի Հայ Ազգային Գաղափարախոսության համահայկական ճանաչմամբ, ընդունմամբ և կիրառմամբ՝ հայ կյանքի բոլոր բնագավառներում, բոլոր հանգրվաններում՝ միջտ, ամենուր, ամեն ինչում:

Աստուծո օգնությամբ:

ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՈՒՍՄՈՒՆՔ

Հայ Ազգային Գաղափարախոսության ուսմունքի հիմքում այն ըմբռնումն է, որ առանց Հիսուս Քրիստոսի՝ Ավետարանով և խաչով Աստուծո հավատքի ու առանց այդ հավատքը վերածելու կյանքի ապրումի, վերջին հաշվով, ամեն ինչ սուտ է՝ ունայնություն և կորուստ...

Բայց եթե չկա հավատքը, որից հայ ազգը երկար ժամանակ ու զգալի չափով ապակողմնորոշվել և հեռացել է, հետևապես չկան նաև դրանից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը (ՀԱԳ), բարոյականությունը ու նաև այդ հավատքով, գաղափարով և բարոյականությամբ կյանքի ապրումը: Դրա արդյունքում հայ ազգը մնում է զգալի չափով հավատազուրկ, լիովին գաղափարազուրկ և մասամբ բարոյազուրկ՝ իր բոլոր հետևանքներով, որոնց մեջ ամենաանմիջական ու կործանարար հետևանքները կլինեն հայ կյանքի հոգեղենության նահանջը, ազգային ինքնագիտակցության տկարացումն ու խղճի մարումը, որով և պետականագրկումը՝ ազգի և պետականության կենսազրկմամբ:

Եվ դա կլինի, քանի որ այս դեպքում նյութը դիտվում է որպես կյանք, հետևապես՝ առաջնային, և դրա նվաճումը, դրան հասնելը դառնում է կյանքի գոյության հիմնական պահանջ, որով և հիմնական նպատակ ու գլխավոր իմաստ: Հետևապես ամեն գնով և նույնիսկ առանց միջոցների խտրության նյութական առավելագույն նվաճումների ձգտումը (հարստություն, իշխանություն, փառք, զեխ կյանք, որով մարմնավոր, ժամանակավոր ես-ի բավարարումը՝ նրան ծառայությունը) դառնում է կյանքի տրամաբանական, ճիշտ ու արդարացված ձգտում և ուղղություն: Այդ մտածելակերպով և վարքով Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանի ու խաչի հավատքը, ՀԱԳ-ը և, ըստ այդմ, հայ տոհմիկ բարոյական արժեհամակարգը դառնում են հիմարություն, հետևապես դրանցով կյանքի ապրումը համարվում է կորուստ, որին ձգտելը կան կեղծ է, հիմարներին խաբելու միջոց և կան հենց իրենց՝ հիմարների ժամանակավոր մոլորություն: Եվ այդ նյութապաշտական մտածելակերպից ստեղծվում է հոգեբարոյական, գաղափարական և կենցաղային բարոյական մի վիճակ, որն անհարիր է հայի բնիկ հոգեկերտվածքին,

հետևապես հոգեղենության և պետականության գոյության, զարգացման և վերելքի պահանջների ապահովման նախապայմաններին:

Եվ այս երկվության առաջ հայ մարդը կանգնած է երեսի մի կողմով դեպի լույս, մյուս կողմով՝ դեպի խավար, դեպի փրկություն և դեպի կորուստ, վերելք ու անկում հավիտենական:

Եվ ի՞նչ պետք է քարոզենք, բացահայտենք, պարզաբանենք, ուսուցանենք, ապացուցենք, համոզենք մեզ՝ հայությանը: Հավատքի՞ իմաստությունը, հավատքի՞ գիտությունը և դրանցից բխող ու դրանց վրա հիմնված գաղափարն ու բարոյականությունը, որոնք երաշխիք են կյանքի վերելքի, թե՞ քարոզենք նյութի իմաստությունը և նյութի գիտությունը, որոնցից բխող և որոնց վրա հիմնված գաղափարը՝ նյութապաշտությունը, մահացու անկում է:

Կամ, այլ կերպ ասած, քարոզենք հոգևոր լո՞ւյս, փրկություն ու վերելք, որոնք հավատքով և ՀԱԳ-ով իմաստություն են, բայց առանց հավատքի ու ՀԱԳ-ի՝ հիմարություն, թե՞ քարոզենք նյութապաշտություն՝ մահացու անկում, որը հավատքով և ՀԱԳ-ով հիմարություն է, իսկ առանց հավատքի և ՀԱԳ-ի՝ իմաստություն, իրապաշտություն:

Պարզ է, որ նյութապաշտության «հիմարություն» անվանարկածը պետք է քարոզենք, որպեսզի իմաստնանանք, ինչպես նաև «տկարություն» պետք է քարոզենք, որպեսզի զորանանք, և ապաշխարություն, որպեսզի կենսատու վերելք ունենանք որպես հայ և որպես մարդ՝ անձնապես, ազգովին և պետականորեն:

Հայ ազգն իր մեծամասնությամբ, մանավանդ ղեկավարության ու մտավորականության մեծ մասով, բավական երկար ժամանակ է, որ սխալ ճամփով է գնում, կեղծ ճամփով, անհեռանկար: Նույնն էլ նրա գործադրած միջոցներն են, կեցվածքն է, հույսն ու ձգտումն են անհեռանկար: Հայ ազգը պետք է զգաստանա, սթափվի իր փաստացի հավատազրկությունից և գաղափարազրկությունից, ձերբազատվի փաստացի նյութապաշտությունից, քաղքենիությունից և դառնա հավատավոր, գաղափարական, Աստվածասեր ազգ՝ նահատակ ազգի ժառանգորդի հոգեղեն նվիրվածությամբ, հեղափոխական վճռականությամբ ու պետական գիտակցությամբ: Հայ ազգը դա կարող է անել հոգևոր իմաստությամբ, որը միայն Աստուծո հավատքով

և Նրա հանդեպ սիրով ու երկյուղով է գոյանում, որով և մարդկայնորեն ևս կիմաստնանա, կբարոյականանա, կազնվանա և վերածվելով հավատավոր գաղափարապաշտի՝ կունենա ՅԱԳ՝ դառնալով աղ ու նմուշ մարդկային կյանքի՝ մարդկության մեջ:

ՅԱԳ-ի ըմբռնումով, նահատակ ազգի հոգեղեն նվիրվածությամբ, հեղափոխական վճռականությամբ և պետական գիտակցությամբ գոյացած Հայ Քրիստոնյա Ասպետությունից սկսած՝ հայությունը պետք է ունենա և կունենա՝ վավերական խորհրդանիշներ հավատքի, գաղափարականության և բարոյականության հարատև ու անսակարկ հավատարմության: Այդ վավերական խորհրդանիշներից հիմնականը հավատքով հետևողական ու հարատև հավատարմության հոգեկան, գաղափարական և բարոյական գործնական պարտքն է հայ ազգին, որով և մարդկությանն ու... Աստծուն: Պարտքի չափն ու ձևը տարբեր հայերի համար տարբեր են, բայց բոլոր հայերի համար՝ միշտ ու հարատև:

Բացահայտում և պարզաբանում

Հայ Ազգային Գաղափարախոսության (ՅԱԳ) բացահայտման և ուսմունքի պարզաբանման նշանակությունը հայ ազգի համար հույժ կենսական է նաև այն առումով, որ հայ մարդու կողմից ՅԱԳ-ի ճանաչմամբ, ընդունմամբ և կիրառմամբ իր ազգի գոյապահպանմանն ու զարգացմանն ամենագործուն և հարատևորեն մասնակցելու շահագրգռությունը նրա համար հոգևոր, տիեզերական և հավիտենական իմաստ է ստանում:

Հայ ազգի գոյության, բնականոն զարգացման և վերելքի համար անհրաժեշտ է բոլոր բնագավառներում ամենակենսական նշանակության կարիքների պետականորեն բավարարում, որը շատ բարդ խնդիր է: Այդ խնդիրը հայությանն է, և ինքն է պատասխանատու դրա կատարման համար: Սակայն անհնար է դրա կատարումը ջանքերի այն չափով ու որակով, որ բավական ժամանակից ի վեր ներդրել է ու այժմ ներդնում է հայությունը: Այդ խնդիրը կատարելու համար հայությունն ունի անհրաժեշտ կարողությունը և մանավանդ ներուժը, բայց չունի դրա գործադրման համար անհրաժեշտ մասշտաբի և որակի կազմակերպական կառավարումը, որովհետև չունի բավարար ցանկությունը, կամքը և, ամենակարևորը, չունի անհրա-

Ժեշտ բարոյական և գաղափարական շահագրգռությունն ու խթանումը:

Այսօր հայության մեծամասնությունն ազգային գերագույն շահերին ու ապագային հարկ եղած չափով ծառայելու (և դրանով իր ու իր սերնդի ազգային բնականոն, արժանապատիվ գոյությունն ապահովելու) համար ո՛չ պատշաճ շահագրգռություն ունի, ո՛չ էլ պատշաճ պարտավորվածություն է զգում: Ամենացավալին այն է, որ կենսական նշանակությամբ այս բացը լրացնելու ոչ միայն պատշաճ ձգտումն ու ջանքերն են բացակայում, այլև դրա մասին մտածելն ու մտահոգվելը: Մի անդամալուծող հանգամանք, որը պետք է բացառվի, դուրս մղվի հայ իրականությունից:

Այս վիճակի և դրա բացառման շուրջ խոսակցությունը դեռ պիտի շարունակվի ու ամբողջացվի:

* * *

ՀԱԳ-ի տեսությունից անցնելով վերոհիշյալ առումներով դրա գործնականացմանը՝ մի պահ էական հարց է առաջանում.

- Ելք կա՞ հայության այս ընթացքից: Ո՞րն է այն: Եվ դրա համար մենք ե՞րբ, ի՞նչ պետք է անենք ու նաև ի՞նչ չպետք է անենք: Այս հարցադրման ճիշտ կամ սխալ, ժամանակին կամ ուշացումով պատասխանները, ըստ երևույթին, ճակատագրական են լինելու մեզ համար, մեր ազգի, երկրի և պետության համար:

Այդ առումով ինչպիսի՞ պատասխաններ կարելի է ակնկալել հայությունից:

Հայությունից ակնկալելի ճակատագրական պատասխանների էական մի մաս, բոլոր դեպքերում, պետք է կազմի նաև այն, թե որպես ինչպիսի՞ ազգ ինչպե՞ս ենք ընկալում հայոց պետականորեն քրիստոնեացման հազարյոթհարյուրամյա մեր ԼՈՒՍԱՎՈՐՄԱՆ խորհուրդն ու իմաստը: Ընկալում ենք դարերի ազատագրկությամբ բթացած, պետականագրկությամբ թուլացած, հավատազուրկ նյութապաշտությամբ ախտահարված և «Ուր հաց՝ այնտեղ կաց» հասկացողությունը որպես կյանքի փիլիսոփայություն և նպատակ ընդունած ստրուկի կամ ծառայի հոգեբանությամբ, կամ յոթ տասնամյակ սովետական մարդու դաստիարակության ամենաստվերոտ արդյունքն արտահայտող՝ անհավատ, վախկոտ, անսկզբունք և կեղծավոր

կամակատարի նկարագրով, կամ հայրենագուրկ թափառականությամբ աշխարհի փորձը բացասականորեն ընկալած, ազգային ու մարդկային արժեքները սխալ գնահատող և նյութական կյանքի ձեռքբերումների համար միջոցների մեջ խտրություն չդնող, ընդամենը ճարպիկ, չարչի քաղքեմու մտայնությամբ, թե՞ որպես իր նախնյաց Աստվածաշնորհի խորհուրդներից հաղորդ, նրանց Աստվածատուր առաքիճությունները կրող և նրանց Աստվածապատվեր վարքը շարունակելու հանձնառությամբ պատրաստակամ ԱԶԳ:

Վերոհիշյալ և սրանց հարակից հարցերին պարտավոր ենք պատասխանել շիտակ ու անհապաղ: Դա հայոց, որտեղ էլ նրանք բնակվեն և ինչպիսի պայմաններում էլ գտնվեն, ամենակենսական անձնական, ընտանեկան, հասարակական և պետական խնդիրն է: Մենք այդ պատասխանները պարտավոր ենք տալ մեր Աստծուն, մեր սուրբ նախնյաց, մեր բոլոր նահատակներին, պարտավոր ենք պատասխանել մարդկությանը, պատմությանը և մեր սերունդներին: Եվ պարտավոր ենք պատասխանել մեր սրտով, հոգով, գործերով ու նաև մեղա գալով: Այնպես պատասխանել, որ մեր որդիք այլևս այդ անհրաժեշտության առաջ չկանգնեն երբեք, այլ վայելեն Աստվածահաճո ու շնորհընկալ ազգի և նրա օրհնյալ հայրենիքի կենսունակ, ստեղծագործ, ապահով, խաղաղ ու իմաստալից կյանքը երկրի վրա՝ ազգերի ընտանիքում, ու նաև արժանանան մեր հավատքով խոստացած հավիտենական իրական կյանքին՝ Աստուծո Արքայությունում:

ՀԱՎԱՏՈՒՄ ԵՆՔ, ՈՐ ԴՐՎԱԾ ՀԱՐՑԵՐԻ ՈՒՂԻՂ ԵՎ ՃՇՄԱՐԻՏ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ ԿԱՐԵԼԻ Է ՏԱԼ ՄԻԱՅՆ ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՈՐՀ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՀԱՎԱՏՔՈՎ ՈՒ ԱՅՂ ՀԱՎԱՏՔԻՑ ԲԽՈՂ ԵՎ ՆՐԱ ՎՐԱ ՀԻՄՆՎԱԾ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱԶՄԱՍԲ, ԸՆԴՈՒՆՍԱՄԲ ԵՎ ԿՅԱՆՔԻ ԲՈԼՈՐ ԲՆԱԳԱՎԱՌՆԵՐՈՒՄ ԵՎ ՀԱՆԳՐՎԱՆՆԵՐՈՒՄ ԿԻՐԱՌԵԼՈՒ ՊԱՐՏԱՃԱՆԱԶ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ:

Հավատում ենք նաև, որ դրված հարցերի ուղիղ և ճշմարիտ պատասխանները կենսունակ ոգի, միտք ու եռանդ կհաղորդեն մեր ազգին՝ ի դեմս իր պետականության և հոգևորականության, որը կարտահայտվի ազգային կյանքի բոլոր բնագավառներում՝ սկսած կրթությունից, մշակույթից ու հասարակական հարաբերություններից, պաշտպանելով և բարձրացնելով

հայ ազգը, հայրենիք Չայաստանը և հայոց պետականությունն աշխարհի բարձրագույն աստիճանի, ու ամենաէականը՝ արժանացնելով Աստուծո, մեր նախնիների և նոր սերունդների հաճությանը:

Եվ դա կլինի հոգուտ մեր սերունդների, նաև մարդկության ու ամենաէականը՝ ի փառս Սուրբ Երրորդության՝ Աստուծո:

Եվ մեր հավատքով այս ու նման իրագործումները, փաստորեն, հանդիսանում են մեր Քրիստոնեական հավատքի քաղաքացիականացումն ու քաղաքականացումը գաղափարականացմամբ՝ Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ:

ԳԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՈՒՇՆ ՈՒ ՉՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

**Գաղափարները դեկավարում են աշխարհը
և բարձրացնում կամ խորտակում են կյանքը:**

Հայոց պատմության յուրովի ընթերցմամբ ակնհայտ է դառնում, որ հայ իրականության մեջ երեկվա, այսօրվա և հավանաբար վաղվա բոլոր դժվարությունների առաջացման ներքին և բուն պատճառն ազգի նկատմամբ ազնվության, պատվախնդրության, հարգանքի, սիրո ու ամենից առաջ գաղափարականության պակասն է:

Եվ բոլոր դժվարությունների հաղթահարումն ու հարցերի լուծումը պայմանավորված են ազգի հանդեպ ազնվության, պատվախնդրության, նախանձախնդրության, հարգանքի և սիրո առկայությամբ ու, վերջին հաշվով, Աստուծու հանդեպ մեր հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության ճանաչմամբ, ընդունմամբ ու, ըստ այդմ, ապրումով՝ միշտ, ամենուր, ամեն ինչում՝ կյանքի բոլոր հանգրվաններում...

Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը, եթե վերոնշյալ հաստատումով ճանաչվի, ընդունվի և դառնա հայոց կյանքի ուղեցույց և արարքների գնահատման ու իմաստավորման չափանիշ, ապա ազգի ու հայրենիքի բոլոր հարցերը կսկսեն լուծվել, և հայության վայրընթացը կփոխվի վերընթացի բոլոր բնագավառներում՝ քաղաքական, տնտեսական, ներքին, արտաքին, հոգևոր, մտավոր... այժմ և միշտ...

Այո՛, գաղափարը ուժ, եռանդ, կենսունակություն է առաջացնում և բարձրացնում է կյանքը, տվյալ դեպքում՝ հայ կյանքը: Բայց գաղափարը այլասերում ու նաև անկման է տանում կյանքը, եթե բարուց, բարիով և բարի նպատակի համար չէ:

Ընդհանուր առմամբ գաղափարագրկությունը նույնպես գաղափարական վիճակ է, սակայն մարդկային ընդունակության և կարողության լճացման, կանքի տկարացման և մարդկային կյանքի բնական ապրումի ընթացքի ապակողմնորոշման ու շեղման գաղափարական վիճակ:

Գաղափարագրկությունը, առավել ևս անկումային, կործանարար

գաղափարախոսությունն ուղղակի հետևանք են նյութապաշտության, որով և հավատազրկության...

Հավատքն է, որ կենարար գաղափար և գաղափարախոսություն է ծնունդ ու այն պահում է կենսունակ, ստեղծագործ, կառուցողական և վերամբարձ կարողությամբ: Գաղափարը, գաղափարախոսությունը չէ՛ն կարող հավատք ծնել, ստեղծել: Դրա փորձն իսկ կործանարար է լինում (Հին աշխարհի պատմությունից մինչև 20-րդ դարի իրադարձությունները դրա մասին են վկայում), որովհետև հավատքն է աղբյուրը գաղափարականության: Եվ ինչքան մարդու հավատքն անկեղծ է՝ Աստուծոց է ու Աստուծն մերձեցնող, այնքան այն լուսավորում է մարդու միտքը, գաղափարը և դրանով նրան մղում ու առաջնորդում դեպի վերելք: Գաղափարը, գաղափարախոսությունը, երբ հիմնված են և պահպանվում ու գործում են Աստուծո հավատքի վրա, վերածվում են Աստվածահաճո ստեղծագործության, գործի՝ առաջացնելով կյանքի վերամբարձ ուժ ու լուսավոր ընթացք: Իսկ այդպիսի գաղափար, գաղափարախոսություն ծնած հավատքն «անձեռակերտ» է ու ո՛չ մտացածին, որովհետև այն միայն Աստվածաշնորհ է լինում:

Այո՛: Ավետարանի և խաչի հավատքով Աստուծո ճանաչումը բացարձակապես Աստվածաշնորհ է: Այն չես կարող ստեղծել, գնել կամ նվաճել: Չես կարող, որովհետև արևի տակ չկա և չի՛ կարող լինել մարդկային այնպիսի հատկություն, զորություն, գանձ կամ գիտություն, որ մի «մանանեխի հատիկի» չափ հավատք իսկ կարողանա ստեղծել: Մարդն իր գիտությամբ և հարստությամբ, որ մի կենդանի բջիջ իսկ արհեստականորեն չի կարող ստեղծել, արհեստականորեն հավատքի մի հատիկ առավել ևս չի կարող ստեղծել: Եթե փորձի, կհիմարանա ու եթե մի քիչ հավատք ունի, այն էլ կկորցնի...

Մինչդեռ մեզ՝ հայերիս, ինչպես և համայն քրիստոնեությանն ու մարդկությանն Աստված շնորհեց Իր Միածնի հավերժական տիեզերանիստ հավատքը՝ փրկվելու, բարգավաճելու, բարձրանալու ու երանության մեջ ապրելու երկրային կյանքում և երկնայինում՝ հավիտյանս հավիտենից:

Այս հավատքից բխող ու այս հավատքի վրա հիմնված գաղափարը, որը մեզ՝ հայերիս համար Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունն (ՀԱԳ) է, կոչված է և ի զորու է ճանապարհ հարթել դեպի այդ կյանքը:

ՀԱԳ-ը տվել է, տալիս է և շարունակելու է կյանք պարզևել միշտ, հավիտյանս, սակայն՝ պայմանով. ՀԱԳ-ը պետք է մաքուր, անաղարտ պահել ու ազնվորեն կյանքի ապրում դարձնել, քանզի սուրբը, վեհը, նվիրականը նաև «նուրբ» է և ստորի նվազագույն իսկ խառնուրդով չի «աշխատի», չի պտղաբերի, ինչքան էլ հնարքներ գործադրվեն: Օրինակ՝ մեր մարդկային կյանքի ներկայիս (գոյության) վիճակի փաստը...

Ավետարանի և խաչի հավատքով ՀԱԳ-ն Աստվածաշնորհի փրկության, վերելքի և հավիտենական կյանքի՝ հավատքի քաղաքացիականացումը և քաղաքականացումն է: Հետևապես հայ ազգի, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, պետական խորհրդանիշները, քաղաքացիական օրենսդրությունը, բոլոր գրված և չգրված օրենքները, մեր ներքին ու արտաքին քաղաքականությունը և դրա կիրառման սկզբունքներն ու ձևերը, ինչպես նաև **քաղաքացիների իրավունքներն ու պարտականությունները և նրանց ու մանավանդ հայ զինվորականության, հայ սպայության գիտակցությունը, պարտաճանաչությունն ու պատրաստականությունը պետք է բխեն ՀԱԳ-ից և հիմնվեն դրա վրա, քանի որ ՀԱԳ-ն ինքը բխում է և հիմնված է հայոց քրիստոնեական հավատքի վրա:**

Այս ճշմարտության արտացոլումը պետք է հարազատորեն, առանց որևէ շեղումի արտահայտվի մեր ազգի, երկրի և պետության կառավարման նպատակների, ծրագրերի, ձգտումների և գործունեության մեջ, ինչպես նաև հայրենիք Հայաստանի հանդեպ համայն հայության խոհերում, վերաբերմունքում և գործերում...

Այս ճշմարտության գիտակցման ու այս ճշմարտության ընդունման փաստը, ինչպես նաև այս ճշմարտությունը հայ ազգի, նրա հայրենիքի և պետության կյանքի իրողությունն դարձնելու անձնական հատկությունը, կարողությունն ու անկեղծ ձգտումը պետք է դառնան հայ ազգի և Հայաստանի աշխարհիկ ու հոգևոր ղեկավարության ու հատկապես նախագահի և կաթողիկոսի ընտրության գլխավոր չափանիշը:

Հայաստանի Հանրապետության նախագահը՝ որպես հայ ազգապետ, և Հայ Ս. Եկեղեցու գահակալը՝ որպես ամենայն հայոց հոգևոր պետ, և մեր ազգի ու հայրենիքի աշխարհիկ և հոգևոր երկու գերագույն իշխանությունների ամբողջ ավագանին ու պաշտոններությունը պետք է ընտրվեն, և նրանց գոր-

ծունեությունը պետք է գնահատվի այդ ճշմարտության չափանիշներով... Զետևապես այդ չափանիշները պետք է հստակեցվեն, մշակվեն և մատչելի դարձվեն ազգի բոլոր խավերին՝ վերևից մինչև ամենուր՝ աշխարհի բոլոր ծագերում, հայության բոլոր ծալքերում:

Եվ այն ժամանակ մեր հավատքն Աստվածաշնորհի և նրանից բխող և նրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունն ավելի լավ կճանաչենք, հարազատորեն կընդունենք ու խորապես ապրում կդարձնենք՝ որպես մեր կյանքի Սո՛ւրբ սահմանադրություն, որի կիրառման համար մեր բարձրագույն ղեկավարից մինչև յուրաքանչյուրս մեր հոգով կզգանք, մտքով կգիտակցենք և, ըստ այնմ, մեզ պատասխանատու կզգանք տիեզերքի և մեր Արարիչ Հայր Աստծու առաջ:

Ու այդ պատասխանատվությամբ ինչպիսին որ լինի մեր ապրած կյանքով հանձնված քննության արդյունքը, այնպիսին էլ կլինի դրա հետևանքը՝ մեր ապրումի վիճակը՝ այժմ և հավիտյանս: Զետևապես՝

Ձարթնի՛ր, լաո՛ւ, տո լա՛ճ տնավեր...

Տե՛ր կանգնիր տանդ, շինի՛ր ու ապրեցրո՛ւ այն:

Երբեք չսասանես, Աստված քեզ հետ է:

Նա սիրեց քո հայրերի՛ն, սիրում է և քեզ:

Աստուծո սիրով ամեն ինչ կանես, որ բարի է:

Իսկ Աստուծո սիրով ու նաև կամքով, ծրագրերով և մեր գործերով հայ ազգը և Հայաստանը բարձրացնելը շա՛տ բարի է...

ՃԱՆԱԶԵՆՔ ՄԵՉ

Կարևոր է, որ ճանաչենք մեզ, հասկանանք, թե ովքե՞ր ենք, որտեղի՞ց ենք գալիս և ո՞ւր ենք գնում, ինչո՞ւ:

Մինչև մենք մեզ չճանաչենք և ըստ այդմ չհաստատվենք, չկայանանք և չկազմակերպվենք որպես ազգ, չենք կարող ունենալ կայացած ու կազմակերպված երկիր և պետություն՝ կենսունակ ու զորեղ այնքան, որ ի վիճակի լինեն պաշտպանվել արտաքին և ներքին փորձություններից ու վտանգներից՝ ուղղված իրենց իսկ գոյության դեմ, և մարդկության առաջատար շարքերում քայլ պահել մարդկային առաջադիմության ընթացքի հետ:

Այս իմաստով և տվյալ խնդրի կատարման նպատակով մեր սերնդի առաջ անհրաժեշտություն ու նաև պարտականություն է առաջանում ճանաչելու մեր պատմությունն ու այն կերտողներին:

Մեր նախնյաց հավատամքի, հայկականության գաղափարի և բարոյական արժեքների, ինչպես նաև տոհմիկ կերպարի, նկարագրի, մեզ կտակված ժառանգության էությունը, բովանդակությունը կարո՞ղ ենք նախ՝ ըմբռնել, հասկանալ, և երկրորդ՝ այդ ժառանգությունը կյանքի կենսունակության մշտական աղբյուրից՝ Աստուծո՞ւ հավատքից և դրանից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունից սնվող մղումով մեր կյանքի ապրում դարձնել ու ավելի զորացնելով՝ փոխանցել մեր սերունդներին...

Միաժամանակ, կարո՞ղ ենք հավատազուրկ, գաղափարազուրկ և պետականազուրկ, քաղքենիական նախախորհրդային և ստրկական խորհրդային ժամանակաշրջանների ապրումի ներկայիս իներցիան կանգնեցնել և հայկականության մեր ժառանգության որակական բովանդակության իներցիայի տոհմիկ ընթացքը որդեգրել, վերահաստատել և մեր կյանքի բոլոր բնագավառների ապրում դարձնել, որ կյանք և վերելք ունենանք մարդկության առաջավոր շարքերում:

Իհարկե, կարող ենք, բայց՝ միայն Աստուծո՞ւ օգնությամբ...

**ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԱՆԵԼՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՏՃԱՌԱՀԵՏԵՎԱՆՔԱՅԻՆ ԿԱՊԸ ԵՎ
ՏՐԱՄԱՔԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ**

(ըստ Հայ Ազգային Գաղափարախոսության)

- Ինչո՞ւ ենք մենք հայ:

- Աստուծո կամքով, նպատակով և ծրագրով առաջացած մարդկային բնության մղումով՝ ազգերի առաջացման օրինաչափ գործընթացի հետևանքով: Մենք հայ ենք, որովհետև մարդ ենք:

- Ինչո՞ւ մենք պետք է լինե՛նք, մնա՛նք հայ:

- Որովհետև այդ մեզ պարտավորեցնում է մարդկայնությունը (Աստվածակերտ մարդկային բնությունը): Երբ մարդը ծնվել է հայ, եթե չլինի հայ, ապա նա մարդկության մեջ թերի է որպես մարդ: Նա այս կամ այն չափով դադարում է նաև մարդ լինելուց: Հետևապես դադարում է նաև Աստուծո հավատարիմ կերտվածք լինելուց՝ իր բոլոր անխուսափելիորեն սարսափելի հետևանքներով...

- Ինչպե՞ս մենք կարող ենք լինել հայ:

- Հավատքով, գաղափարով, բարոյականությամբ, ու ըստ այդմ՝ պարտաճանաչությամբ ու նվիրումով՝ հանդեպ մեր ազգը: Հայը հայ լինելու համար պետք է լինի լավ մարդ: Եվ հայը լավ մարդ լինելու համար պետք է լինի լավ հայ:

* * *

- Ի՞նչ է մարդը:

- Բանական մի էակ:

- Ի՞նչ է մարդկությունը:

- Բանական էակների մի ցեղ՝ տեսակ՝ բաղկացած ուրույն խմբավորումներից՝ ազգերից:

- Մարդկություն հասկացությունը չէր կարող ստանալ իր հասարակական ու ընկերային պատմական իմաստը, եթե այն բաղկացած չլիներ ազգերից:

* * *

- Ազգը՝ մարդկային հասարակության այդ ընտանեկան կերտվածքը, ունի իր ուրույն բնությունը, ոգին, ներշնչումն ու տեսլականը և ունի նաև իր հոգեկան ու մտավոր ընկալման հատկությունն ու ընդունակությունը՝ համապատասխան իր բնության և աշխարհագրական դիրքի ազդեցությանը, որն առաջացրել է նաև նրա ուրույն պատմությունը: Այդ բնությունը, դիրքը և պատմությունն էլ ազդել են հայի նկարագրի, բնավորության, սովորությունների, բարոյական ըմբռնումների և կյանքի նկատմամբ պահանջների ու ձգտումների ձևավորման վրա:

Եթե ամփոփենք ամբողջ վերոնշյալը ազգային բնություն և բնազդ հասկացությամբ, ապա համաձայն մեր ազգային բնության և բնազդի՝ առաջադիմելու մարդկային բնածին ձգտումը մենք տեսանք աշխատանքի մեջ և մեր ազգային ջանքերն ուղղեցինք աշխատելու, ստեղծելու և ստեղծագործելու միջոցով առաջադիմելու նպատակին:

Մենք ձգտում էինք աշխատել, ստեղծագործել և ոչ թե կռվել ու նվաճել, իսկ եթե կռվեցինք, ապա հիմնականում կռվեցինք մեր սահմանների վրա, մեր բերդերի պարիսպների տակ:

Եթե հարվածեցինք, կոտորեցինք, ապա հիմնականում այդ արեցինք մեր կիրճերում, մեր դաշտերում՝ մեր հողը ներխուժողների, մեր երկիրը ասպատակողների հանդեպ:

Մեր ազգային բնությունը նման է եղել մեղվի բնությանը, մրջյունի բնությանը: Մեր ապահովվածությունը, առաջադիմությունը, փառքն ու մեծությունը մենք տեսել և փնտրել ենք աշխատանքի մեջ, ստեղծելու մեջ, ստեղծագործելու մեջ:

Կռվել ենք, երբ ստիպված ենք եղել, կռվել ենք չպարտվելու, չգերվելու, չստրկանալու համար: Կռվել ենք՝ պաշտպանելու մեր գոյությունը (և շատ անգամ թեկուզ միայն մեր ազգային ինքնությունն ու հոգևոր գոյությունը):

Մենք ուրիշներից միայն լավն ենք սովորել, լավն ենք վերցրել, բազմապատկել այն ու հասցրել մինչև նույնիսկ հեռավոր ուրիշները:

Մենք ուրիշների սահմաններից մեր զենքն ու զորքը չէինք անցկաց-

նում, հուր ու ավերածություն չէինք սփռում, սուգ ու դժբախտություն չէինք առաջացնում, նրանց զարգացումը, վերելքը չէինք կասեցնում ու ոչնչացնում:

Մենք ուրիշների սահմաններից անցկացնում էինք մեր հողի բարիքները և մեր արհեստավորների արտադրանքները: Մեր արտադրողները, շինարարները, վաճառականները մտնում էին ուրիշների երկրներ և շեմացնում, երջանկություն սփռում այնտեղ: Աշխատում էին, ստեղծում էին և նպաստում նրանց առաջադիմությանը:

Այս հատկություններով և դերակատարությամբ հայ ազգը, բնականաբար, հարազատ, արժանի և արժեքավոր մասնիկն է մարդկության: Հետևապես հայ ազգի գոյության և հարատևման համար պայքարն արդարացի է, մարդօգուտ, պատվավոր և պարտադիր (լրիվ չափով՝ բոլոր հայերի համար և մասնակի չափով՝ բոլոր մարդկացի համար):

Ինչ չափով որ հայն անտարբեր է իր ազգի գոյության և հարատևման պայքարի նկատմամբ, նա կրկնակի չափով զուրկ է մարդկությունից:

Հայ ազգի գոյության և հարատևման դեմ պայքարը, գործունեությունը կամ էլ դրանց նպաստելն անարդարացի է, հակամարդկային և դատապարտելի, հետևապես և օրենքից դուրս: Եվ օրենքից դուրս է, ինչ պատրվակով էլ լինի, քանի որ խնդիրը վերաբերում է ոչ թե մեր շահերին, այլ մեր գոյությանը և հարատևմանը:

Այս տեսանկյունից մարդկությունն ընդհանրապես և հայությունը մասնավորապես իրավունք ունեն և նույնիսկ պարտավոր են հարվածել՝ ոչնչացնելու կամ չեզոքացնելու համար մեր գոյության դեմ տարվող թշնամական ոտնձգությունները, նախահարձակ տարբեր գործունեությունները կամ էլ ստեղծված իրադրությունը, ամեն տեսակի սահմանափակումները՝ մեր բոլոր միջոցներով, բոլոր ժամանակներում ու ամենուր, թեկուզ դրա դիմաց պահանջված գինը լինի շատ թանկ:

ՀԱՅ ՄԱՐԴՈՒ ԿԵՐՊԱՐԸ

Ինչպիսի՞ն պետք է լինի ճշմարիտ հայ մարդու կերպարը՝ ազգային ու մարդկային կայուն արժեքների չափանիշներին համապատասխան, որին ձգտի և ցանկանա նմանվել հայ երեխան՝ տղան ու աղջիկը, ու նաև՝ բոլորս՝ մենք, որ հայելին ենք մեր նոր սերնդի...

Այդ կերպարը մեր մեծերի, մեր Սուրբ Հայրերի կերպարն է, որը պետք է վերակերտենք մեր մեջ նրանց հավատքով և դարձնենք մեր հոգու գաղափարականության ու ըստ այդմ՝ բարոյական նորմերի կյանքի ապրում՝ մեր զգացումներով, մտածումներով ու արարքներով: Սա պետք է դառնա մեր եկեղեցու, պետության, ազգային դպրոցի, մշակույթի, արվեստի, գիտության ու ամբողջ հասարակության նպատակն ու գործը: Այդ կերպարի նոր ձևավորմամբ վերականգնման, վերահաստատման, ինչպես նաև այդ կերպարի սեփական օրինակով համազգային կենսագործումներն առաջնորդելու սրբազան պարտականությունն ընկնում է նախ և առաջ Հայոց Հայրապետի և Հայաստանի նախագահի վրա՝ իրենց ավագանիներով: Այդ սրբազան պարտականությունն ընկնում է նաև հայոց գիտության, կրթության և մշակույթի ղեկավարների, առաջատարների ու այդ բնագավառների բոլոր մշակների վրա: Դա նաև յուրաքանչյուր հայ մարդու, հայ ծնողի, տատի ու պապի պարտականությունն է:

Ո՞ւմ առջև ենք բոլորս պարտավոր և պատասխանատու դրա համար.

- Աստուծո՛ւ, Ում կանքով և ծրագրով է ստեղծված հայ ազգը:

- Մարդկության՝ առջև, որի մի մասնիկն է հայ ազգը:

- Նախնյա՛ց առջև, որոնց վաստակի շնորհի՛վ գոյություն ունի հայ ազգը:

- Եվ նոր սերնդի առջև, որպեսզի այն գոյատևի ու հարատևի՝ ապրելով արժանավայել կյանքով՝ ըստ մեր 1700-ամյա քրիստոնեական հավատքից բխող ու նրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության:

Եվ դա կլինի նաև ի բարօրություն մարդկության և ի փառս Սուրբ Երրորդության:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԿԵՐՏՈՒՄ ԵՎ ՎԵՐԵԼՔ ԻՆՔՆԱՃԱՆԱԶՍԱՄԲ

Հայ Ազգային Գաղափարախոսության վերըմբռնման, վերաճանաչման միջոցով կարելի է տեսնել ու հասկանալ նաև մեր մարդկային-ազգային գոյության սկիզբը և վերջը, տեսնել, հասկանալ մեր մարդկային-ազգային գոյության պատճառը և նպատակը ու, մանավանդ, տեսնել, հասկանալ, զգալ մեր մարդկային-ազգային էության, այսինքն՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ իմաստն ու արժեքը, վեհությունն ու նաև գեղեցկությունը, համն ու հոտը և վայելքը ամբողջ կյանքի ընթացքում՝ ո՛ւր էլ լինես, ի՛նչ էլ լինես՝ տարեց թե երիտասարդ, առողջ թե տկար, ունևոր թե չքավոր, բազմանդամ (ընտանիքում) թե ոչ: Եվ մանավանդ կարող ես զգալ ու հասկանալ, որ հայկականության երջանիկ ապրումն Աստվածաշնորհի ու Աստվածահաճո մարդկային երջանկությունն է:

Այս առնչությամբ որոշ հարցեր և պատասխաններ

- Դրա համար ի՞նչ է պետք գիտենալ:

- Ինչ որ պետք է գիտենալ, մենք գիտեինք և կարող ենք հիմա՝ էլ գիտենալ՝ մեր ազգի իրական պատմությունն ու այն կերտողներին՝ մեր հերոսական ժողովրդին՝ մեր մեծերին և սրբերին, մեր նահատակներին, մեր պապերին ու տատերին:

- Ինչի՞ն է պետք հավատալ:

- Ինչին որ պետք է հավատալ, մենք հավատում էինք և հիմա՝ էլ պետք է հավատանք մեր Արարիչ Հայր Աստծուն՝ Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանով և խաչով:

- Ի՞նչ կյանքով պետք է ապրել:

- Ինչ կյանքով որ պետք է ապրել, մենք ապրում էինք: Ու երբ ա՛յդ կյանքով էինք ապրում, Աստված մեզ սիրում էր: Ու Աստուծո սերը մեր մեջ էր, և դրանով մենք միմյանց էինք սիրում և ստեղծագործում, կերտում, դիմանում, հաղթահարում էինք փորձություններն ու հարատևում: Մեր պատմությունը լի է թե՛ այդպիսի ժամանակաշրջաններով և թե՛ ընդհակառակը: Այն ժամանակ, երբ մենք Աստվածահաճո՛ կյանքով էինք ապրում, մեր կյանքը երջանկանում էր նաև հավիտենական առումով: Երբ շեղվում, ուրանում ու

այլասերվում էինք, անիծյալ էինք դառնում նաև երկնային առումով:

- Հիմա ի՞նչ պետք է անենք:

- Հիմա պետք է անենք այն նույն դրականը, որ անում էինք: Եվ դեռ ավելին՝ ըստ մեր նախնյաց դրական ժառանգության:

Այդ կյանք պարզևող ժառանգության գանձարանը մեր նախնյաց հավատքն է, մեր Սուրբ Հայրերի հավատքը՝ Ավետարանով և խաչով:

Իսկ մեր այդ հավատքի վերածումը նաև լիարժեք մարդկային-ազգային կյանքի ապրումի կարելի է Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ (ՀԱԳ), որը բխում է և հիմնված է այդ հավատքի վրա և հանդիսանում է դրա քաղաքացիականացումն ու քաղաքականացումը, և ըստ այդմ՝ մեր բարոյական արժեքների (նորմերի) հաստատումն ու կիրառումը: Վերաճանաչենք, վերընդունենք և վերակիրառենք ՀԱԳ-ը մեր կյանքի բոլոր բնագավառներում ու հանգրվաններում՝ անձնական, հասարակական ու պետական հարաբերություններում, և մեր կյանքն իրապես կհայկականանա ու դրանով կիմաստավորվի, կարդյունավորվի և կերջանկանա թե՛ երկրային և թե՛ երկնային իմաստով...

Սա՛ է, որ պետք է իրազեկի մեր ժողովրդին, սա՛ է, որ պետք է ուսուցանի մեր նոր սերնդին Հայ ազգային ուխտը:

Աստուծո օգնությամբ:

* * *

Աբրահամը հավատաց, ու այդ իրեն արդարություն համարվեց...

Աբրահամն անսաց Աստուծո հրամանին, թողեց իր երկիրը, գնաց, և ազգ ու հայրենիք խոստացվեց նրան:

Սա ըստ Աստվածաշնչի է, որին մենք հավատում ենք: Հետևապես համաձայն այդ հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության (ՀԱԳ) և դրանով տոգորված մեր Աստվածասեր, իմաստուն և գիտուն պատմահոր՝ Մովսես Խորենացու Պատմության՝

- Հայկը հավատաց, ու այդ իրեն արդարություն համարվեց:

- Հայկն անսաց Աստուծո հրամանին, թողեց իր երկիրը, գնաց, և ազգ ու հայրենիք շնորհվեց նրան՝ հայություն և Հայաստան աշխարհ:

- Հայկ Նահապետը հավատքով ըմբոստացավ Բելի բռնակալության դեմ:

- Նա հավատքով իմաստնացավ և չվախեցավ Բելի դաժան սպառնալիքներից:

- Նա հավատքով արհացավ և ընդունեց Բելի գերակշիռ զորության մարտահրավերը:

- Նա հավատքով արձակեց իր նետն ու ծակեց հսկայի զրահը, տապալեց նրան:

- Նա հավատքով տեսավ իր Հայկյան ցեղի՝ հայ ազգի ձևավորումը և ընտրեց նրա հայրենիքը՝ Հայք երկիրը՝ Հայկական բարձրավանդակը՝ Հայաստան երկիր դրախտավայրը:

- Եվ հավատքով Հայկյան ցեղի իշխանավորներն արդարությամբ կառավարեցին երկիրը, ու ազգը կայացավ, աճեց, բարգավաճեց և վերելք ապրեց՝ նաև հօգուտ մարդկության և ի հաճություն ու ի փառս Աստուծո: Եվ Աստված հայ ազգին արժանացրեց երկրի վրա գոյություն ունեցած ամենամեծ, ամենաեական շնորհին ու պատվին՝ պետականորեն քրիստոնեանալու առաջնությանը, այսինքն՝ Իր հավերժական և տիեզերական խորհուրդներին պետականորեն հաղորդակցվելու անդրանիկությանը, որով արտահայտվում են նաև Աստուծո սերն ու վստահությունը հայ ազգի հանդեպ:

Հայ Ազգային Գաղափարախոսության ըմբռնմամբ՝ Աստուծո սիրո և վստահության այդ շնորհն արտահայտվեց նախևառաջ նրանով, որ Աստված հետևում է հայ ազգին և Նրան հաճելի է հաղորդակցվել հայ ընտրյալների՝ մեծն լուսավորիչների հետ: **Նա գոհունակությամբ սփռեց Իր սիրո լույս շնորհքը հայկականության կյանքի և ըստ այդմ՝ հավատքի հավատարմությամբ ընթացող հայության վրա՝ տալով հայությանը Աստվածասեր, ազատասեր և ստեղծագործ ոգի:**

Իսկ վստահությունն արտահայտվեց նրանով, որ Աստված հայությանն ավելի ուղղակի և պետական առաջնայնությամբ հաղորդակից դարձրեց Իր տիեզերական ու հավերժական խորհուրդներին, նպատակներին, ծրագրերին ու գործերին, այսինքն՝ Իր Միածին Որդու հավատքին: Եվ Աստված հայությանը պաշտոնի կոչեց՝ պետականորեն ծառայելու Իրեն՝ կատարելով Իր կամքը, ծրագրերը՝ ծառայելով Իր պատգամած հոգևոր և բարոյական

արժեքներին, որով և մարդկությանը, որպեսզի մարդկությունն էլ ծառայի իրեն միշտ, ամենուր, ամեն ինչում:

Այդ շնորհի և վստահության կարգավիճակի թելադրանքով հայ ազգը ներքին ու արտաքին հարաբերություններում մեծապես գործեց քրիստոնեական հավատքի պետական իմաստնությամբ և սկզբունքով: Հայության այդ ընթացքը համահունչ էր Սուրբ Հոգով հայ կազմավորված ազգին պատվաստված Հայկյան գաղափարախոսությանը, այսինքն՝ քրիստոնեական հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային (սրբագործված) Գաղափարախոսությանը (ՀԱԳ), որը փայլեց որպես լուսատու աստղ, փարոս հայկական հոգեղեն պետականության համար: Դա հաստատեց, լուսավորեց ու կողմնորոշեց դարավոր հայկականության մոր, սրբագործված ընթացքը Քրիստոսակերտ ուղղությամբ...

Արդարև, սրբագործված ՀԱԳ-ը լուսավորեց հայ ազգային, անձնական, հասարակական և պետական մտածելակերպն ու կյանքի ընթացքը, բեղմնավորեց ու արդյունավորեց անձնական, հասարակական և պետական գործունեությունը... Առաջիններից մարդկային պատմության մեջ արքան և կաթողիկոսն սկսեցին հասկանալ, զգալ և մտածել ինչպես մշակը, զինվորն ու ծառայողը, և վերջիններս էլ՝ ինչպես առաջինները՝ հոգևոր ու աշխարհիկ իշխանավորները:

Եթե որևէ հայ այնպես ընկալի ու հասկանա պատմությունը, ինչպես, ցավոք, բազմիցս եղել է, որ թյուրիմացաբար ենթադրի, թե պատմության ընթացքում հայ քրիստոնյա պետության իշխանավորներն ազգերի, պետությունների հետ իրենց հարաբերություններում իրենց երկրի համար «միամիտ», «ոչ իրապաշտ», «տկար», «վնասակար» քաղաքականություն և նման վերաբերմունք ու արարքներ ցուցաբերեցին, ապա պատմությունը մեր հավատքի տեսանկյունից և դրանից բխող ու դրա վրա հիմնված ՀԱԳ-ով դիտարկելիս կեզրակացնենք, որ այդ բացասական բնորոշումները, ընդհակառակը, դրական էին, երբ որ հավատքից, հավատքով ու հավատքի համար էին:

Այն հարցի պատասխանը, թե արդյոք վնասակա՞ր է, կործանարա՞ր է այս աշխարհում այդպիսի քրիստոնեական ազնիվ, Աստվածահաճո սկզբունքներով քաղաքականություն վարելը, ըստ ՀԱԳ-ի՝ ո՛չ է: Ոչ թե վնասակար,

կործանարար է, այլ բազմօգուտ և կենարար է այն, եթե... Եթե կիրառվում է անխառն, հաստատ և հարատև հավատքով ու Աստուծո պատգամներով: Եվ միաժամանակ վտանգավոր, քայքայող և կործանարար է այդ քաղաքակա-
նությունը, եթե հավատքն անտեսվում, ուրացվում, շահարկվում կամ **մնում է ձևով, իսկ բովանդակությամբ այն փոխվում է** նյութապաշտական, այսպես կոչված, իրապաշտ, շահավետ գործունեության: (Դրա կիրառումը, ցավոք, տեսել ենք թե՛ պատմության ընթացքում և թե՛ մեր ժամանակներում, այն էլ՝ մարդկայնորեն կայացած, զարգացած ու մեծ հորջորջվող երկրների կողմից, «ազգային շահերի պաշտպանության» պատճառաբանությամբ): Սա Աստուծո ճամփով ընթացող, օրինապահ կողմերի համար ծուղակ է, որովհետև դրանով սկզբի համար թեկուզև որոշ «հաջողություն» թվացող նվաճումներ լինեն, սակայն իրականում, վերջին հաշվով, արդյունքը սպառում, կործանում և կորուստ է: Դա Ավետարանի ուսուցանող այն դեպքն է, երբ սկզբում լայն ճանապարհն է, սակայն հետո այն նեղանում, փակուղու է վերածվում...

Այս ճշմարտությունն ընթռնել ու հասկացել էր մեր նախնիների մեծ մասը... Եվ ըստ այդմ էլ՝ վարվել ու ապրել են: Սա՛ է եղել մեր պատմությունը՝ հավատքով դիտված, որը մարդկության, ազգերի և պետությունների համար Աստուծո՛ գրած պատմությունն է և որը հավատքով միայն կարող է կարդացվել ու հասկացվել՝ ըստ Աստուծո գրած պատմության համար «սոֆթուերի» բնույթի:

Այդ պատմությունն «էկրանի» վրա տեսնելու, կարդալու համար պետք է սեղմել մեր ազգային հոգևոր «համակարգչի»՝ հավատքի, նաև ՀԱԳ-ի «ստեղները»: Եթե չկան այդ «ստեղները» մեր ազգային «համակարգչի» վրա կամ, ավելի շուտ, եթե մենք չենք տեսնում դրանք և չենք օգտագործում, ապա մենք չենք կարող կարդալ, իմանալ մեր ազգի իսկական պատմությունը: Հետևապես չենք կարող նաև մեր ապագայի որևէ ճիշտ կանխատեսում անել և կողմնորոշվել, ընթացք որոշել ու ընթանալ:

Այդ ցավալի դեպքում մենք կկարդանք հայոց պատմություն կոչված մի օտար պատմություն (թեկուզ և հայերեն գրված) և կտանք մարդկային-ազգային առումով օտար, խորթ գնահատականներ, կհանգենք օտար ու խորթ եզրակացությունների: Այդ դեպքում մեր մարդկային-ազգային պատ-

մական երթը կշարունակի հիմնականում ընթանալ օտար, խորթ ու մոլոր ճամփեքով. ո՛չ թե դեպի Հայկ Նահապետի և նրա հարազատ սերնդի՝ սուրբ Վարդանների Քրիստոսատեսիլ, մարդկային-ազգային հարազատ Հայաստանի ազատ, երանելի ապագան, այլ Բել բռնապետի և նրա պիղծ սերնդի՝ դավաճան վասակների խարդախ, **թվացյալ հարազատ**, իրականում՝ Հայաստանի գերյալ, կորստաբեր ապագան:

Հայության և Հայաստանի ապագան, այսպես կոչված, իրապաշտ, գործնական առաջնորդների ընթացքով «կոտրած տաշտակն» է, այսինքն՝ ավելի նվազ, ավելի տկար, ավելի խոցելի ու ավելի սեղմված հողապատառիկի վրա՝ փաստացի գերյալ ու անկենսունակ Հայաստան...

Մի՞թե սա է հայության ապագան:

Եվ այո՛, և ո՛չ:

Այո՛, սա՛ է մեր ապագան, եթե շարունակենք մեր բավականին երկար ժամանակ որդեգրած և զգալի չափով այսօ՛ր էլ շարունակվող հոգեպես, գաղափարապես և բարոյապես խորթ ու սնանկ ընթացքը:

Եվ ո՛չ, սա՛ չէ, ա՛յլ է մեր ապագան, եթե որպես անհատ ու ազգ վերածնվենք ու իրապես հայկականանանք... Այդ դեպքում մեր Աստվածատուր, հարազատ ու ամբողջական հայրենիքի վրա կունենանք մարդկության բարձրագույն մակարդակի, հարատևորեն զարգացող, ապահով, կենսունակ, բարգավաճ ու ամենաէականը՝ Աստուծո օրհնությունը վայելող ազգային-պետական երջանիկ կյանք.

- Եթե գիտենանք այն, ինչ որ պետք է գիտենանք, որ գիտեին մեր սուրբ հայրերը:

- Եթե հավատանք նրան, ինչին պետք է հավատանք, որին հավատում էին մեր սուրբ նախնիք:

- Եվ եթե ապրենք այն կյանքով, որով պետք է ապրենք, որով ապրում էին մեր մեծերը:

Այնժամ՝

- Աստված դարձյալ մեզ հետ կլինի:

- Մենք դարձյալ կլինենք Նրա ժողովուրդը:

- Մենք դարձյալ կապրենք Նրա պատգամներով, կսիրենք միմյանց, կստեղծագործենք, կկերտենք ու ԿՅԱՆՔ կունենանք:

Դա պետք է մենք հիմա՛ անենք: Քանի դեռ շատ ո՛ւշ չէ... Եվ հո՛ւյսը կա...

Պետք է այս մասին մտածել ազգովին և պետականորեն:

Եվ պետք է այդ ուղղությամբ գործել ազգովին և պետականորեն: Հիմա՛:

Հիմա՛, անհապաղ պետք է մտածենք և գործենք հավատքով ու դրանից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ և մեր տոհմիկ հարազատ բարոյական կերպարով:

Գործենք այնպե՛ս, ինչպես Հայ Ազգային Ուխտն է թելադրում:

Վերաճանաչե՛նք, վերականգնե՛նք և նորի՛ց գործենք այդ Ուխտով:

Աստուծո օգնությամբ:

ԽՈՂԵՐ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՐՏՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ ՀՀ ԲԱՂԱՔԱՅԻՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Աստված մարդու մեջ դրել է բնազդ, զգացումներ ու նաև գիտակցություն:

Շատ բան մենք անում ենք բնազդով, շատ բան՝ զգացումներով, շատ բան էլ՝ գիտակցությամբ: Միշտ չէ, որ այդ երեքը միասին կամ հավասարապես են գործում: Որդիական սիրո բնազդը, եղբայրականը (քույրականը) արդյոք զորե՞ղ են սեռականից: Ինչո՞ւ: Արդյո՞ք ամուսնական կապի ամրությունն ի վերջո ավելի շատ պայմանավորված է գիտակցությամբ: Այն հանգամանքը, որ Աստուծո այս դասավորում-կարգավորումը՝ ամուսնական (ամուսինների) կապը, որից կախված են սերնդի գոյացումը, պահպանումը և որակը, որ բացի զգացմունքներից, կրթից ավելի շատ գիտակցությանն է թողնված, մտածել է տալիս...

Ծնողասիրության բնազդի նման է հայրենասիրությունը (հայրենի հող, բնություն, լեզու-մշակույթ, ավանդույթ, սովորություն): Բայց ազգասիրությունը, բացի զգացմունքներից, կարծես ավելի շատ գիտակցության վրա է հիմնված, որն ավելի առարկայական է դառնում կրթությամբ, դաստիարակությամբ և ըստ այդմ՝ քաղաքացիական պարտաճանաչությամբ:

Մեր աշխարհատարած ազգի համար, որը վաղուց և հարաճունորեն շարունակում է զուրկ լինել հայ հայրենասիրության գոյացման միջավայրից և պայմաններից (իր բոլոր հետևանքներով), ազգասիրությունը մնում է ազգային ինքնության պահպանման էական ու, ըստ երևույթին, միակ կռվանը: Եթե դա այդպես է, ապա ազգասիրության գոյացումը, պահպանումն ու զարգացումը դառնում են հայ ազգի գոյության խնդիրը: Այդ դեպքում մեր պայմաններում ինչպիսի՞ն պետք է լինի ազգասիրությունը, և ո՞րն է նրա ստեղծման, գոյացման աղբյուրը...

- Ըստ երևույթին՝ պետք է լինի այնպիսի՝ ազգասիրություն, որն առաջացնում է առողջ և գրագետ ազգային ինքնագիտակցություն՝ ի զորու, իր

հերթին, առաջացնելու ազգային պարտաճանաչություն, որը ելնելով մեր ազգի սփռվածությունից և դրանից բխող այլ վիճակներից՝ պետք է լինի ինքնաբուխ, կարգապահ ու ինքնակառավարվող պատրաստակամությամբ պարտաճանաչություն:

Արագ հայացքով իսկ դիտարկելիս մեր հայրենասիրության պես մեր ազգասիրությունը ևս (որոնք իրարից ոչ հեռու՝ երկվորյակներ են, առնվազն վերջին 2-3 սերունդների ընթացքում), տարբեր բնորոշումներով է ի հայտ գալիս՝

- ընտանեկան հայրենասիրություն-ազգասիրությունը,
- երկրի, վայրի (աշխարհագրական) հայրենասիրություն-ազգասիրությունը,
- կենցաղային-խոհանոցային հայրենասիրություն-ազգասիրությունը,
- գաղափարական հայրենասիրություն-ազգասիրությունը,
- քաղաքացիական հայրենասիրություն-ազգասիրությունը,
- վերջապես, այս բոլորը կամ մի մասը պարփակող (էական է, որ վերջին երկուսը՝ գաղափարականը և քաղաքացիականը, մեջը լինեն) գրագետ հայրենասիրություն-ազգասիրությունը:

Գաղափարական և քաղաքացիական գրագետ հայրենասիրության-ազգասիրության կրիտիկական չափի առկայությունը հայության մեջ անհրաժեշտ է՝ ունենալու համար գրագիտորեն ընտրված գրագետ և պատասխանատու ղեկավարություն՝ ստեղծելու համար գրագետ երկիր և պետություն, կազմելու ու վարելու համար գրագետ օրենսդրություն և ներքին ու արտաքին բոլոր բնագավառների քաղաքականություն...

Հնարավոր է այս գերխնդրի կատարումը մեր իրականության մեջ:

Ո՛չ, եթե չկա գաղափար, ու, այո՛, հնարավոր է, եթե ազգը ճանաչի, վերընդունի և նորից ապրի Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ (ՀԱԳ):

Հետևապես ՀԱԳ-ը միակն է, որ վերջին հաշվով ի զորու է կատարել հայ ազգի, հայրենիքի և պետականության պահպանման ու հարատև զարգացման գերխնդիրը...

* * *

Մեր մարդկային կյանքի տևողությունը թիթեռի կյանքի հետ էլ չի կարող համեմատվել այն իմաստով, որ տիեզերական լույսի աղբյուրի համեմատությամբ մարդկային կյանքն անչափելիորեն փոքր է: Եվ սա դեռ ֆիզիկական լույսին է վերաբերում: Ինչ վերաբերում է հոգեղեն լույսին, ապա համեմատությունն հասկացությունն իսկ անհամատեղելի է ֆիզիկական ընկալման համար, բայց ոչ հոգևոր ընկալման համար: Որովհետև եթե հոգին կույր չէ, խուլ չէ, անզգա չէ, ապա այն, ինչ անհնարին է մարմնավորի համար, կդառնա հնարավոր հոգևորի համար:

Սա ընդգրկում, պարունակում, վերաբերում է անհատին, ընտանիքին, հասարակությանը, ազգին և մարդկությանը՝ որպես Աստվածային տարրերի:

Եվ այս տարրերի իսկական մեծությունը, զորությունը, կարողությունը և գոյության իմաստավորումը հարաբերվում է այդ ընդգրկումի ու պարունակության աստիճանին:

Հիսուս Քրիստոսի ծնունդով՝ Աստուծո մարդեղացման փրկարար շնորհի զորությամբ, հայ ազգի պետականորեն քրիստոնեացումով հայ մարդը, ինչպես նաև հայ ընտանիքը, հայ հասարակությունը, ազգն ու պետականությունը վերակերտեցին իրենց կյանքն այդ ինքնությամբ, այդ խմորից լինելու ընդգրկումի ու պարունակի աստիճանով...

Եվ համաձայն մեր՝ այդ խմորից լինելու հատկության՝ պե՛տք է, և կարո՞ղ ենք մաքրվել, ձերբազատվել և սրբագործվել նյութապաշտության ախտից, ստրկամտության թմբիրից և հավատքից հեռացման և ուրացման ժանգից, որպեսզի զգաստանա մեր հոգին, ազատագրվի միտքը, զորանա կամքը, ծաղկի ստեղծագործ ոգին և բարգավաճի մեր անձնական, ազգային ու պետական կյանքը՝ թե՛ հոգևոր, գաղափարական ու բարոյական և թե՛ մարմնավոր, մտավոր ու նյութական՝ հոգուտ նաև մարդկության և ի փառս Սուրբ Երրորդության՝ Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու:

* * *

Հայության՝ որպես ազգի գոյապահպանումը, զարգացումը և վերելքը պայմանավորված են հայի ինքնության պահպանմամբ, զորացմամբ ու հարատև զարգացմամբ: Եվ սա հայտնի ճշմարտություն է: Սակայն հույժ կարևոր է, որ հայտնի դառնա նաև այն ճշմարտությունը, որ այդ պայմանի ապահովումը միայն ու միայն մեկ աղբյուր ունի՝ Աստուծո հավատքը Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանով ու խաչով և դրա վերածումը ապրումի՝ այդ հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ (ՀԱԳ):

Դրանով կապահովվի թե՛ անհատ հայի և թե՛ համայն հայության ամեն ինչում վերելքի պայմանը: Պայման՝ անխախտ, անբեկանելի, անփոփոխ:

Հայությունն իր կյանքը պետք է ինքնակամ նվիրի իր Արարչին՝ Աստծուն, որով և կյանք կունենա հավիտյանս: Կյանք՝ իմաստավորված, կատարյալ ու երջանիկ:

Հայը հավատքի կյանքի ամենօրյա ապրումով ավելի՛ պիտի ճանաչի, ապավինի ու նվիրվի իր Երկնավոր Հորը և պիտի ընդունվի Նրանից: Այնժամ հայը ավելի՛ կգորանա, կզարգանա, կերջանկանա՝ ծաղկեցնելով իր ազգն ու հայրենիքը՝ դրանով օգնելով նաև մարդկությանը և փառավորելով իր Հայր Աստծուն:

Ահա այս է ՀԱԳ-ը: Եվ այս է հայ ազգային պետական քաղաքականությունը, որից պիտի բխեն ազգային պետական ծրագրերը և դրանց իրագործման հայոց վերաբերմունքը, արարքներն ու գործերը:

* * *

Հայության՝ իր ինքնության գիտակցումը, արժևորումն ու այդ ինքնության նկատմամբ հավատարմությունը բխում են նաև հայի ներաշխարհից՝ նրա հոգևոր ժառանգությունից:

Ազգի հոգևոր ու աշխարհիկ պատասխանատուների կարևորագույն խնդիր-պարտականություններից է՝ ստուգել, քննել ու ապահովել ազգի ու ամեն մի հայի հոգևոր գեների (ժառանգակրության) առողջությունն ու կենսունակությունը:

Հայության հատվածները, մասնիկները որտեղ, ինչպես և ինչ պայմաններում էլ լինեն, իրենց որպես ազգ միավորող և պահպանող շաղախն ու ազգային պետականության կառուցման ու այդ կյանքով ապրելու ձգտման ակունքը նրանց հավատքի ժառանգությունն է եղել՝ հոգևոր գեներով փոխանցված: Էական է, որ դրա վրա հիմնվեն հայոց կրթությունն ու մշակույթը, և ձևավորվի ազգային քաղաքացիական պարտքի գիտակցությունը:

Որքան անաղարտ, առողջ ու կենսունակ է այդ գեներ, այնքան հստակ, մաքուր և զորեղ կլինի հայի և հայության ազգային ու մարդկային ինքնությունը, ինքնագիտակցությունը և դրանցով՝ քաղաքացիական պարտաճանաչությունն ու պատրաստակամությունը:

Դրանից ուղղակիորեն կախված են թե՛ ազգի կազմակերպական կառավարման ունակության, կարողության, նպատակաուղղվածության ու կիրառության մակարդակը և թե՛ ամենակարևորը՝ իր հավատամքի և գաղափարախոսության նկատմամբ անձնական ու հավաքական հավատարմության հարատևությունը:

ՀՈԳԵՎՈՐԻ ԵՎ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆԻ ԴԵՄ՝ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ՈՒ ՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱԳՐԵՍԻԱ

Հայության և Հայաստանի հոգևոր, գաղափարական, բարոյական, որոնցով և մշակութային-ազգային պաշտպանությունը խախտված է. մենք գտնվում ենք ոչ միայն երկրի և պետության նկատմամբ ագրեսիայի վտանգի, այլև մեր ազգային ու մարդկային ինքնությունը կորցնելու, այսինքն՝ որպես հայ և մարդ կենսազրկվելու վտանգի դեմ հանդիման, սակայն միշտ չէ, որ դա տեսնում, զգում և գիտակցում ենք:

Եվ այս վիճակի և դրա հետևանքների հեռանկարի գիտակցությունը եթե լինի, բնականաբար, կլինի նաև այդ վիճակը փոխելու և դրա հետևանքները թույլ չտալու թե՛ իրավունքի և թե՛ պարտականության ճանաչումը: Եվ դա այնպիսի անանց տիեզերական իրավունք և պարտականություն է, որ դրա կատարմանը ոչ մի խոչընդոտ չի կարող լինել: Ավելին, բոլոր բնական և օրինական միջոցների կիրառմամբ դրա չկատարումն անարդարանալի, մահացու մեղք է, քանի որ դա ուրացում, դասալքություն և դավաճանություն

կլինի՝ փոքրոգությամբ, վախկոտությամբ ու այլասերմամբ...

Հետևապես առկա անհոգությունը, անտարբերությունը, խորթացումը և անհավատարմությունը մեր էության իսկ պահպանման դեմ են: Հիմա, թեև ուշացած, պետք է հնչեցնել «Անլռելի զանգակատունը», որպեսզի այն, ինչ կատարվեց մեր երկրի ու կյանքի հանդեպ 20-րդ դարի առաջին կեսին, չկրկնվի 21-րդ դարի առաջին կեսին՝ այս անգամ մեր հոգու և բարոյականության դեմ, որից հետո մենք կդադարենք ոչ միայն հայ, այլև մարդ լինելուց՝ անիծված ու դատապարտված թե՛ երկրային և թե՛ երկնային կորստի:

Ովքեր չեն կորցրել լսողությունը և լսում են ահազանգը, ովքեր չեն կուրացել և տեսնում են կատարյալ վտանգը, պետք է գտնեն միմյանց և պատվար ու բռունցք կազմեն չարի այլասերող, մահացու վտանգի դեմ: Պետք է կանգնեցնեն, դուրս մղեն նախահարձակունը, որը տեղի է ունենում մեր ժողովրդի հոգիների, սրտերի և մտքերի, որով և մեր երկրի, պետության ու Հայրապետության նվաճման և ստրկացման համար: Դա պետք է արվի ի ազատագրում, ապահովություն ու բարգավաճում մեր ազգի և հայրենիքի, ի խրախուսում, օգնություն և վերելք մարդկության և ի փառս Սուրբ Երրորդության:

ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԻ ՊԱՏՃԱՌ, ՀԵՏԵՎԱՆՔ ԵՎ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԸՆԹԱՑՔԻ ԿԱՍԵՑՈՒՄ

...Ըստ երևույթին, մենք, բայց ամենակարևորը՝ մեր շատ ղեկավարներ, այլ կերպ ենք հասկանում մեր դարավոր պատմությունը և հարկ եղած դասերը չենք քաղում դրանից: Դիտարկելով մեր ընթացքը՝ ակնհայտ է, որ մենք լավ չենք հասկացել ո՛չ մեր վերելքի, ո՛չ էլ անկման պատճառները:

Հայոց՝ առնվազն նորագույն պատմության օտարազգի մեկնաբանությունները հիմնականում վերապահ կամ անիրազեկ են: Հայ իրականության մեջ մեկնաբանությունները մեծ մասամբ կուսակցականացված, քաղաքականացված, սեկուլյարացված կամ «թայֆայականացված» են: Հայոց նորագույն շրջանի պատմագիտությունը դեռ պետք է կայանա...

Միաժամանակ նույնը և դեռ ավելի անմխիթար է հայրենիքի դարավոր ստրկացման, ազգի պետականազրկման, իշխանազրկման, հարստահարման, կեղեքումների, ջարդերի ու, ի վերջո, Մեծ եղեռնի և զանգվածային աքսորի ու երկրի կորստի և մեր սփյուռքացման պատճառահետևանքային, բայց հատկապես պատճառի իմաստով մեկնաբանումը՝ համաձայն մեր հավատքի գիտության: Այդ փաստերն իրենց լրիվ ու ճշգրիտ բացատրությունը տակավին չեն ստացել: Նույնը վերաբերում է նաև անկախության ժամանակաշրջանին: Ինչո՞ւ:

Որովհետև մեր ազգային միտքը և գիտակցությունը, հատկապես վերջին մեկուկես հարյուրամյակում, աստիճանաբար դադարել են հավատքից և դրանից բխող ու դրա վրա հիմնված գաղափարից սնվել: Դրա փոխարեն հարաճունորեն սնվում են նյութապաշտական, սեկուլյար և քաղքենիական (բացասական իմաստով) գաղափարներից: Եվ ըստ այդմ՝ պատմագիտությունը կողմնակալորեն էլ մոտենում է մեր պատմությանը կամ ընդհանրապես չի մոտենում...

* * *

Ազգօգուտ անհրաժեշտություն է, որ Մովսես Խորենացին ու նրա դպրոցը դարձյալ տիրեն հայ պատմագիտության անդաստանում: Մեր ամբողջ մշակույթը, գրականությունն ու կրթությունն այդ պատմության լույսի ներքո պետք է վերագնահատվեն ու վերականգնվեն: Որոշակի իմաստով և կերպով նույնը պետք է անենք մեր ազգային և պետական ներքին ու արտաքին քաղաքականության մշակման և կիրառման պարագայում: Հայության ներկայիս ու ապագայի աշխարհայացքը, մարդկային կյանքի և մանավանդ ազգային կյանքի ըմբռնումը պետք է լինեն Խորենացիների պատմության՝ քրիստոնեական հավատքի և դրանից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության հիմունքներով ու մեկնաբանությամբ:

Եվ այդ բոլորը պետք է առաջին հերթին դրոշմվեն հայոց հոգևոր ու աշխարհիկ իշխանությունների կառույցների գիտակցության մեջ ու արտահայտվեն նրանց ծրագրերում, վարքում, արարքներում և գործունեության մեջ: Հայ դեկավար և պատասխանատու պաշտոնների համար ընտրության գլխավոր չափանիշը պետք է դառնա այդ պատմության մեկնաբանությամբ ճանաչվող, մեր քրիստոնեական հավատքից բխող և նրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության ըմբռնումն ու այն ընդունելու և տարբեր բնագավառներում կիրառելու ցանկության ու կարողության աստիճանը:

Այս խնդրի իրագործման համար կարևոր է, որ մեր համապատասխան հաստատություններն ամեն ջանք գործադրեն, որպեսզի այն, բացի կրթական համակարգում ներառելուց, ստեղծեն նաև (ինչ-որ իմաստով՝ վերստեղծեն) Խորենացու ուսումնասիրման, մեկնաբանման և զանգվածային ուսուցման համապատասխանաբար կազմակերպված և գործող արդիական դպրոց-հաստատություն:

Կենսական է, որ այդ դպրոցի գործունեության արդյունքը՝ որպես ուսմունք, մաս կազմի ազգային ինքնաճանաչման ու ինքնագիտակցության շաղախի, որ կստեղծվի մեր 1700-ամյա հոգեկերտվածքի վերականգնմամբ: Դա այն շաղախն է, որն ամուր, կանգուն և կենսունակ կպահի հայոց ազգն ու պետականությունը:

Այդ դպրոցի տեսությունը և գործունեությունը պետք է նպաստեն

ազգային տոհմիկ կերպարի և գաղափարների այժմեական ըմբռնմանը, քանզի հայոց պատմության ճշմարիտ ճանաչման ու հասկացման պակասը տկարացրել է, իսկ նրա նենգափոխումը ախտահարել է ազգային տոհմիկ կերպարը և անլացրել է ազգային գաղափարների դաշտը՝ այնտեղ որոն աճեցնելով:

Այսօր Հայաստանն անկախ է, իբրև թե ազատված է «իզմերի» մի մասի բռնավարակից: Ու թեև Սփյուռքը մեծ մասամբ դուրս էր դրանից, բայց ազգային հոգեբարոյականությունը, գաղափարականությունը և ըստ այդմ՝ ազգային գաղափարների և բարոյական արժեքների պահպանման ու աճեցման դաշտը, այնուամենայնիվ, ազատ չեն. ազգային ոգին ու հավատամքը չեն տիրում այնտեղ: Ազգային ոգին ու հավատամքը հայ կյանքի իրականության մեջ պատշաճ տեղ չունեն, տիրական չեն, այլ մեծ չափով դեռ մեկուսացված են մնում, եթե իսպառ վանված չեն առնվազն նրա մեծ մասից...

* * *

Այս իրադրության վնասակար ընթացքի կասեցմանը և հայ ազգի ու Հայաստանի վերելքին էապես օգնելու համար, ամեն ինչից բացի, ազգի մեջ ու հայրենիքում և, մասնավորապես, պետություն-ազգ, իշխանություն-ժողովուրդ հարաբերություններն իրենց անկեղծությամբ, ազնվությամբ, արդարությամբ, մարդասիրությամբ և մանավանդ հարգանքով ու հարազատությամբ պետք է լինեն մարդկության լավագույններից, եթե ոչ լավագույնը...

Իսկ այդ հարաբերությունները կենսականորեն անհրաժեշտ մակարդակի հասցնելուն ոչ մի արտաքին ուժ չի՛ կարող օգնել, ընդհակառակը: Ոչ էլ որևէ համաշխարհային բանկ կամ մեծահարուստ բարերար կարող է այդ խնդիրը կատարել: Դրա համար կա միայն մի իրական հնարավորություն. հայությունն ի՛նքը պետք է փոխվի՝ սկսած ղեկավար, գործարար և մտավորական խավից (եթե բառիս բուն իմաստով վերջինս դեռ մնացել է, ապա հատուկ պատասխանատվություն է կրում):

Այնուամենայնիվ, դատելով ՀՀ-ում գոյություն ունեցող ընդհանուր

մտայնությունից՝ երկրի վերոհիշյալ ու այլ անառողջ վիճակներից դուրս գալու հիմնական միջոցը, որն առաջին հայացքից էլ երևում է, ՀՀ տնտեսական զարգացումն ու սոցիալ-տնտեսական վերելքն է, ինչպես նաև սրանց հարակից բնագավառներում առաջադիմությունը, որը և շատ ճիշտ է: Բայց... Այդ ճիշտ եզրակացությունը ոչ մի օգուտ չի բերի, եթե չտեսնենք այդ իրավիճակների բարեփոխման օրգանական կապակցվածությունը և նաև օրգանական կախումն ազգի գաղափարախոսությունից, բարոյականությունից, նկարագրից, ազգային ինքնագիտակցությունից և քաղաքական մշակույթից, իսկ այս բոլորը՝ ՀԱՎԱՏԱՄՔԻՑ:

Այսինքն՝ թե ինչի՞ն և ինչքանով են հավատում ազգը, նրա ավագանին և պետությունը, և ինչպե՞ս ու ինչքանով է այդ հավատամքը ապրում դառնում անձնական, հասարակական և պետական կյանքում...

Եվ մինչ տվյալ վիճակի բարելավման աշխատանքային ծրագրերի ստեղծմանն անդրադառնալը՝ դիտարկենք այդ իրավիճակի ստեղծման որոշ հանգամանքներ:

Հայությունն իր բազմադարյան գոյության ընթացքում երբեք այնքան գրագետ չի եղել, որքան այժմ, բայց նաև երբեք այնքան անգրագետ չի եղել ինքնաճանաչման իմաստով: Մասնավորապես ճանաչելու (էլ չասած՝ նաև ընդունելու և կիրառելու պարտաճանաչություն, պատրաստակամություն և պայմաններ ունենալը) իր հայրերի հավատամքը, դավանած արժեքները, աշխարհայացքը և վերաբերմունքն ազգային կյանքի, հայրենիքի և ընդհանրապես հայկականության նկատմամբ:

Հայությունը երբեք այնքան անհավատ չի եղել, ինչպես հիմա՝ մե՛ր սերնդի ընթացքում: Նա նաև երբեք այնքան անհաղորդ չի եղել իր քրիստոնեական հավատքից բխող հոգևոր իմաստությանը, գիտությանը և իր հոգևոր արժեքների ու հոգևոր կյանքի իմաստին: Պատմական ոչ շատ վաղ անցյալում՝ մինչև խորհրդայնացումը, հայությունը մեծ մասամբ հաստատակամորեն հավատացել է իր Աստվածաշնորհի քրիստոնեական հավատքի հույսով գերերաշխավորված հավիտենական կյանքին Աստուծո Արքայությունում: Հայն ընդհանուր առմամբ իրեն ընտրված, կոչված և վստահված է համարել՝ ապրելու համար Աստվածապատվեր ու Աստվա-

ծահաճո կյանքով՝ որպես իր երկրային գոյության գլխավոր, հիմնական և էական իմաստ:

Դրա համար նա պատրաստակամորեն վճարել է պահանջված երկրային գինը, սակայն երբեք սակարկության չի դրել երկնայինը՝ Յոգին: Նա եղել է առավել հավատացյալ, առաքինի, բարոյական, գաղափարական, գթասիրտ, ազնիվ ու իր խոսքի տերը, քան մենք կարող ենք այսօր պատկերացնել:

Դա նա սովորել է իր հոգևորականներից, մտավորականներից, ազգի առաջնորդներից և իր ծնողներից: Սովորել է նրանց պատգամներից ու հատկապես գործերից, նրանց ապրած կյանքի օրինակից:

Հայր երբեք այնքան գաղափարագուրկ չի եղել, ինչպիսին այժմ է: Թեև հայության մի մասը (հատկապես ուսյալ) իր հավատքից բխող մարդկային-ազգային գաղափարից արագորեն սկսեց շեղվել, հեռանալ դեռ 19-րդ դարավերջից, սակայն գոնե օտարոտի և հաճախ նաև արհեստական թերարժեք գաղափարներ, այնուամենայնիվ, որդեգրեց և դրանցով այս կամ այն չափով ապրեց: Նման նյութապաշտ գաղափարագրկություն, ինչպիսին այժմ է հայության մեջ և Հայաստանում, դժվար է գտնել մեր ազգի բազմադարյան գոյության պատմության մեջ:

Գոյություն ունեցող և, դժբախտաբար, հարաճունորեն տարածվող ներկայիս գռեհիկ նյութապաշտությունը և քաղքենիությունը, ըստ երևութին, նույնիսկ օտարոտի կամ արհեստական թերարժեք գաղափար իսկ չի կարելի անվանել: Դա ոչ թե գաղափար, այլ կեղծ ազգային տարբեր երանգներով համամարդկային մոլություն է: Ավելին՝ ախտ է:

* * *

Թվում է, թե ներկայիս նյութապաշտությունն ու քաղքենիությունը տարբեր անհատների, հասարակությունների և մարդկության գոնե մի մասին հարստացնում են նյութապես, ինչպես նաև ուսումով, մշակույթով և տարբեր ազատություններով, սակայն իրականության մեջ և վերջին հաշվով աղքատացնում, սնանկացնում են թե՛ նրանց և թե՛ ամբողջ մարդկությանը այդ բոլոր հատկանիշներով և մանավանդ՝ հոգեպես, բարոյա-

պես և դրանցից բխող գաղափարականությամբ և սկզբունքայնությամբ: Թվում է, թե դրանք կառուցողական են, բայց իրականության մեջ և վերջին հաշվով կործանում են, ոչնչացնում են, ինչը, սակայն, չի կարող երկար շարունակվել...

Որպեսզի հայությունն ու Հայաստանը իրապես առաջադիմեն ու ամեն ինչում վերելք ապրեն, որպեսզի պաշտպանվեն, ապահով լինեն, զարգանան, բարգավաճեն ու ապրեն իմաստալից, արժանավայել և հայրենի կյանքով, պետք է վերափոխվեն: Պետք է վերակերտվեն ու ապրեն իրենց տոհմիկ կերպարով, հավատամքով, գաղափարով և դրանցից բխող հոգեբարոյական արժեքներով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՅԱԴԱՇՏ

Եկեք խոսենք Հայ Ազգային Գաղափարախոսության իմաստի ըմբռնումով՝ խոսք ու ընկալում մեր ազգային գոյադաշտի, հայության կյանքի մասին.

Որտե՞ղ է հայոց ազգային դաշտը, հայության գոյավայրը:

- Այնտեղ է, ուր կա հայը՝ Աստուծո կամքով:

Որտե՞ղ է հայը:

- Այնտեղ է, ուր կա իր Աստվածապարզև Հայկյան ազգային ոգին:

Որտե՞ղ է հայի ազգային ոգին:

- Հայի ազգային ոգին այնտեղ է, ուր հայի տոհմիկ կերպարն է: Ա՛յն կերպարը, որն Աստված մարդու ինքնատիպ ոգու տեսակի մեջ Իր Հոգով կերտեց՝ որպես հայի կերպար ու նկարագիր: Եվ հայկական ոգին կյանք մտավ ու առաջին անգամ արտահայտվեց **Հայկ Նահապետի կերպարով՝ որպես Հայկյան Աստվածասեր, արդարամիտ ու ազատասեր, խրոխտ ոգի:**

Եվ Հայկյան ոգին դարձավ հայի ազգային ոգի՝ հայի հայկական ոգի: Եթե կա՛ այդ ոգին, կա և հայը: Որտեղ կա՛ այդ ոգին, այնտեղ կա՛ և հայ: Որտեղ չկա՛ այդ ոգին, այնտեղ չկա՛ հայ: Եվ նույնպես եթե չկա՛ այդ հայը, չկա՛ և այդ ոգին:

Հետևապես և՛ որոշակի իմաստով, և՛ էական իմաստով հայի (հայության) հայկականությունը բնորոշվում է հայկական (Հայկյան) ոգով, դրա առկայության չափով ու վիճակով: Եթե չկա՛ հայկական ոգի, հետևապես և հայի տոհմիկ կերպար և նկարագիր, ուրեմն՝ չկա ո՛չ հայ, ո՛չ էլ հայություն: Եթե տկա՛ր է հայկական ոգին, տկար են նաև հա՛յը, հայ ա՛զգը, Հայաստա՛նը և հայոց պետականությունն ու պետությունը:

Հայ ազգի վերակայացումը կարող է լինել Հայկյան ոգով: Այնժամ ազգն ի զորու կլինի լիարժեքորեն վերակայացնել հայոց հայրենիքն ու պետությունը:

Հայկական ոգով (ըստ այդմ՝ կերպարով, նկարագրով բնորոշված) հայ անհատի, ազգի և պետության վիճակը արտացոլում է դրանց դիմադրական և մրցակցային կենսունակությունն ու կարողությունը՝ պաշտպանվելու, զարգանալու, զորանալու, մրցելու, հաղթելու և բարգավաճելու, և դա՛

նաև հօգուտ մարդկության և ի փա՛ռս Սուրբ Երրորդության:

Ուրեմն՝ եկեք խոսենք Սուրբ հավատքի շնորհքով՝ Հայկյան ոգով, Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ և դրանցից բխող բարոյականության չափանիշներով, որպեսզի ճշմարտության լույսով ազնվանանք, իմաստնանանք և զորանանք՝ հարթելու համար մեր ազգի, հայրենիքի ու պետականության դարավոր Աստվածահաճո ուղին:

Եվ այդ հատկություններով է, որ մեր ազգային գոյադաշտում դիմադրելով և հաղթելով չարին՝ հայ կյանքը միշտ վերելք պիտի ապրի:

Եվ սա այն էական, կենսատու ճշմարտությունն է, որ հայ ազգային իրազեկման և ուսուցման կարիքն ունի:

Այդ կարիքը պարտավոր են բավարարել հայոց պետությունն ու Հայրապետությունը և, ոչ վերջին հերթին, նաև Հայ ազգային քրիստոնեական ՈՒԽՏԸ:

* * *

Հայկականության հավատքի էության ակունքը կյանքի հավերժական էության՝ քրիստոնեական հավատքի աղբյուր Աստվածաշնչի համաձայն՝ Աստվածային լույսով՝ սիրով շնորհված հավատքն արդարացնում է, ստեղծագործում է և կյանք է տալիս: Աշխարհն ու մարդկությունը դրանով են կայացել և գոյատևում են: Եթե որևէ ժամանակ աշխարհի և մարդկության մեջ այդ հավատքը «կրիտիկական» չափից նվազի, աշխարհի և մարդկության գոյությունը կդադարի:

Այդ հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության (ՀԱԳ) համաձայն՝ այդ հավատքով են ստեղծվում ազգերը և կյանք ունենում, ստեղծագործում ու ապրում նաև պետականորեն: Եվ այդպես է նաև հայ ազգն ստեղծվել, կյանք ունեցել, ստեղծագործել, պետականացել և հարատևել:

Եվ ինչ աստիճանի որ լինում են ազգի այդ հավատքը և հավատքով գործերը, այդ աստիճանի լինում են ազգի կենսունակությունը, գոյավիճակը, դրությունը, հնարավորությունը և հարատևությունը:

Աստվածաշնչում ասված է. «Աբրամը (հետագայում նա անվանվեց Աբրահամ) հավատաց Աստծուն, և այդ հավատը նրա համար արդարություն

համարվեց» (Ծճճճ., 15, 6): Աբրամը ուներ մեծ հարստություն, տուն, տեղ և ամեն ինչ, որ կարող էր բավարարել, իր ժամանակի չափանիշով, մարդու շատ բարձր կենսամակարդակը: Սակայն երբ Աստված նրան ասաց «Չեռացիր քո երկրից, քո ցեղից ու քո հոր տնից և գնա այն երկիրը, որ ցույց կտամ քեզ» (Ծճճճ., 12, 1), նա անսաց Աստուծո խոսքին և 75 տարեկան հասակում հեռացավ իր բնակած երկրից և գնաց այնտեղ, ուր Աստված իրեն ասաց ու առաջնորդեց:

Այստեղ դրսևորվում է Աբրամի գորեղ հավատքը Աստուծո հանդեպ:

Այն երկիրը, որ իրեն ասվել էր, թեև նա չգիտեր և չգիտեր, թե ինչպես է գնալու, հասնելու այնտեղ ու ինչ է լինելու իր վիճակը, սակայն քանի որ կար Աստուծո խոսքը, դա նրա համար երաշխիք էր ամեն ինչի, որ լավ է և կատարյալ: Աբրամը պարզապես հավատաց Նրան. «Աբրամը հավատաց Աստուծո, և այդ հավատը նրա համար արդարություն համարվեց»:

* * *

Մեր Պատմահայրը՝ Մովսես Խորենացին, իր «Չայոց պատմությունով» մեզ տեղեկացնում է, որ Չայկը նույնպես հեռացավ իր բնակած տեղից: Նա հեռացավ, որովհետև Աստուծո Չոզով նա չուզեց ենթարկվել բռնակալ Բելին՝ չարի իշխանությանը: Մեր նախահայր Չայկը հավատքով չվախեցավ բռնակալի զորքի մեծությունից, հավատքով արհամարհեց նրա սպառնալիքները և հավատքով արձակեց իր նետը, որ խոցեց չարին՝ Բելին, ու ազատություն բերեց իրեն, իր տոհմին և սերնդին:

Եվ Աստված արդարություն համարեց Չայկի հավատքը և նրան կարգեց հայր հայ ազգի՝ մարդկային ընտանիքի հարազատ ու կարևոր ազգային մասնիկի:

Աբրամը և Չայկը նման են իրար Սուրբ Չոզու ներգործությամբ՝ Աստուծո հանդեպ իրենց հավատքով և Նրա կամքը կատարելով:

Աբրամը Սուրբ Չոզով հավատաց Աստուծո խոսքին և չերկյուղեց իր ազգատոհմին վերապահվող անորոշությունից:

Չայկը Սուրբ Չոզով հավատաց Աստվածապարզ և ազատության ճշմարտությանը և չերկյուղեց և չընկրկեց իր ազգատոհմին սպառնացող վտանգի առաջ:

ԻՆՉՆ ԻՆՉԻՑ Է ԲԽՈՒՄ ԵՎ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՎՈՒՄ

Մարդկության պատմական զարգացումը, ինչպես և մեր ազգի պատմական զարգացումը որոշակի տեսանկյունից դիտելիս ուրվագծվում է այդ զարգացման օրինաչափ նախապայմանը, որը հավատքն է ու կյանքում դրա կիրառումը:

Կրոնը՝ մեր դեպքում հայ քրիստոնեական կրոնը, մեր հավատքի հոգևոր իմաստավորումը և դրա՝ կյանքի ապրումի վերածման կազմակերպումն ու կիրառումն է, որը կատարվել է դարերի ընթացքում և պետք է շարունակվի կատարվել Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու միջոցով:

Գաղափարախոսությունը՝ մեր դեպքում Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը, մեր հավատքի աշխարհիկ իմաստավորումը և դրա քաղաքացիականացումն ու քաղաքականացումն է, որը դարերի ընթացքում, որոշ ելևէջներով, կատարվել է հայոց պետության միջոցով, իսկ պետության բացակայության պայմաններում՝ պետության ֆունկցիան ստանձնած կառույցների կամ խավերի միջոցով (եկեղեցի, ազնվական դաս կամ պետական մտածելակերպով ու գիտակցությամբ մտավորական խավ, կազմակերպություններ և այլն):

Մեր ազգի մեջ Հայաստանյայց եկեղեցու միջոցով քրիստոնեական կրոնի՝ կյանքի ապրումի վերածման կազմակերպումն ու կիրառումը պատմության ընթացքում ունեցել է վայրիվերումներ, բազում փայլուն էջերի կողքին եղել են և ստվերոտ էջեր... Սակայն վերջին շուրջ հարյուր հիսուն տարիներին մեր կրոնի՝ կյանքի ապրումի վերածման կազմակերպումն ու կյանքի բոլոր բնագավառներում և հանգրվաններում կիրառումը, որպես բարոյական սկզբունք, հանգոնունք և կյանքի ուղեցույց, տարբեր պատճառներով աստիճանաբար թուլացել է և շարունակում է թուլանալ: Դրա դժբախտ ապացույցը կարելի է համարել այն հանգամանքը, որ թեև Հայաստանի և նախկին խորհրդային սփյուռքի համար վերջին 15-20 տարիների ընթացքում հավատքով ապրելու նախադրյալները շատ ավելի դրական են եղել, այդուհանդերձ, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին չի կարողանում համայն հայության հանդեպ իր կոչումն ու պարտականությունն ըստ պատշաճի ու հարկի կատարել: Այն, ինչ կատարում է, ավելի շատ քանակական

է, քան որակական. նյութական է, քան հոգևոր:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության միջոցով հավատքի աշխարհիկ իմաստավորմանը և դրա քաղաքացիականացմամբ ու քաղաքականացմամբ Հայ Ազգային Գաղափարախոսության վերահաստատմանը, դժբախտաբար, մինչև հիմա դա որպես խնդիր իսկ դրված չէ:

Ափսո՛ս, շա՛տ ափսոս... Ի՞նչ պետք է անել... Ովքե՞ր պետք է անեն... Ովքե՞ր են պարտավո՛ր սկսել անել... հատկապես հանրապետության և Հայրապետության ղեկավարության մեջ:

Գուցե նաև ազգային-քաղաքացիական նախաձեռնություն՞ւն է պետք այս ճակատագրական նշանակություն ունեցող խնդրում...

Ովքեր զգում են այդ նախաձեռնության անհրաժեշտությունը, նրանք ավելի շատ ու մեծ պարտավորություն ունեն իրականացնելու տվյալ նախաձեռնությունը:

Աստուծո օգնությամբ:

ԱԶԳԻ ՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ՝ ԻԲՐԵՎ ԽԱՉ, ՈՐՈՎ ԵՎ ՓՐԿՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒ ԿՅԱՆՔ

Եվ ով իր խաչը չի վերցնում ու Իմ հետևից չի գալիս, Ինձ արժանի չէ: Ով որ իր անձը գտնում է, այն կկորցնի, և ով իր անձը կորցրեց Ինձ համար, այն կգտնի:

(Մատթ., 10, 38)

Խաչը խորհրդանշում է կյանքի տարբեր խնդիրները, որոնք խաչի հավատքով լուծվում են ի բարին:

Սիրելով Աստծուն և մերձավորին խաչի հավատքով, ըմբռնունով և գիտակցությամբ՝ կառաջանա ընտանիքի, ծնողների, բարեկամների ու մերձավորների (բոլորի) նկատմամբ խնամք, նվիրվածություն և ընդհանրապես կառաջանա կյանքում առաքինություն, ազնվություն, սկզբունքայնություն, արդարամտություն, հանդուրժողականություն, ժուժկալություն, բարեսիրություն, արիություն, հավատարմություն, սեր ու ամեն ինչ, որ բխում է այս ամենից:

Այս բոլորը, ընդհանրական մարդկային լինելով, անհրաժեշտ են, բայց դրանք նաև բավարար կդառնան Երկնային արքայությանն արժանանալու համար՝ ուղղակիորեն առնչվելով նաև ազգին ու հայրենիքին: Տվյալ դեպքում հայի՝ հավիտենական կյանքին արժանանալու համար, Աստվածաշնորհի քրիստոնեական հավատքից բխող և նրա վրա հիմնված Չայ Ազգային Գաղափարախոսության համաձայն, հայը պետք է վասն Սուրբ հավատի ու նաև ազգի և հայրենիքի ապահովության, զարգացման ու բարգավաճման խաչը վերցնի ու գնա Չիսուսի հետևից, որ տանում է հավերժական կյանք: «Չայերի համար հավիտենական կյանքի անձնագրերը հայկական դրոշմ ունեն...»:

Աստվածաշնորհի քրիստոնեական հավատքով՝ Ավետարանով և խաչով, հայ հավատացյալները, մեր իրավ՝ հոգևորականության առաջնորդությամբ, հայ ազգի աղն ու լույսն են, որով և կյանք կունենան, եթե իրենց շնորհվածը գործադրեն ազգի ու հայրենիքի (որով և մարդկության) բարո-

րության համար: Եվ կկորչեն, եթե զլանան գործադրել իրենց շնորհվածը, քանզի «Ուն շատ է տրված, շատ էլ պահանջվելու է նրանից»: Ավետարանում նաև ասված է. «Դուք եք երկրի աղը. սակայն եթե աղն անհամանա, ինչո՞վ այն կաղվի, այնուհետև ոչ մի բանի պիտանի չի լինի, այլ միայն դուրս կթափվի և մարդկանց ոտքի կոխան կլինի: Դուք եք աշխարհի լույսը. մի քաղաք, որ լեռան վրա է կանգնած, չի կարող թաքնվել: Եվ ճրագ չեն վառում ու կաթսայի տակ չեն դնում, այլ աշտանակի վրա, և նա լույս է տալիս բոլոր նրանց, որ տան մեջ են» (Մատթ., 5, 13-15):

* * *

Հայոց պետականորեն քրիստոնեանալու 1700-ամյա տարեդարձի տոնակատարությունը, որպեսզի էապես՝ իմաստավորվեր, պետք է դառնար հայոց հոգևոր վերազարթոնքի և հավատքի վերահաստատման տոն: Բացի դրանից, այն պետք է դառնար նաև ազգային կյանքում քրիստոնեական նորմերի վերաճանաչման, վերահաստատման և դրանք կյանքի ապրում դարձնելու ուխտի օր՝ ամենօրյա կիրառությամբ և ամենամյա ստուգատեսներով:

Ծա՞նր բեռ է, խի՞ստ է, հոգնեցուցի՞չ: Այո՛, այդպես է, եթե այդ բեռը չենք վերցնում որպես խաչապա՛շտ ժողովուրդ: Այդ դեպքում 1700-ամյակի մասին խոսելն էլ ավելորդ է: Նույնիսկ ազնի՛վ չէ, ամո՞թ է: Իսկ եթե որպես քրիստոնյա ենք վերցնում այդ «բեռը», ապա երանելի ենք: Մեր Տերն ասել է. «Իմ լուծը ձեր վրա վերցրեք և սովորեցեք Ինձնից, որ հեզ եմ և սրտով խոնարհ, և ձեզ համար հանգիստ պիտի գտնեք, որովհետև Իմ լուծը քաղցր է և Իմ բեռը՝ թեթև» (Մատթ., ԺԱ 29):

Երկակիություն չկա, երկու տիրոջ չի կարելի ծառայել... Քանզի Տերը մեկն է...

Չի՛ կարելի, հնարավոր չէ թե՛ նյութապաշտ ու քաղքենի լինել և թե՛ Աստվածապաշտ ու գաղափարապաշտ: Չի՛ կարելի, հնարավոր չէ՛ միաժամանակ ծառայել մամոնային և Աստծուն...

1700 տարի առաջ մեր Սուրբ հայրերը, Աստվածային շնորհով հոգեպես լուսավորվելով, երկրային պաշտոնականությամբ՝ պետականորեն և հավաքականորեն ընտրություն կատարեցին: Մերժեցին այն, ինչ մերժելի

էր, և դավանեցին այն, ինչն իրենց հոգուն խոսեց՝ **Լույսի Լույսը**, մեկընդմիջտ, որով և այդ **հավատով արդարացան** ու ապրում են հավիտյանս՝ ըստ Աստվածային օրենքի, կամքի: Եվ մեզ էլ ժառանգություն թողեցին այդ հավատքը, որով ազգովին ապրեցինք ու ապրելու ենք հավիտյանս, եթե այսուհետև էլ հավատարիմ մնանք **խաչին**, որ դրոշմված է հայի սրտում: Այն զգալու համար պետք է սիրտը սրբել, մաքուր պահել. անել այն, ինչ մեր Սուրբ հայրերն արեցին՝ իրենց սրտերը դարձրին իրենց Տեր Աստծուն և մեզ էլ պատգամեցին հետևել իրենց, չչեղվել խաչի ուղուց, այլ ինչպես Առաքյալն արեց՝ **«կատարել ընթացքը»**:

Ուրեմն՝ 1700-ամյա տարեդարձի՝ մեր քրիստոնեական հավատքի ընդունման և հավիտյանս կյանքի ապրում դարձնելու ուխտի օրը, փաստորեն, կարող էր դառնալ և հիմա՝ ու այսուհետև բոլոր տարեդարձերին, պետք է դառնա ազգի, Հայրապետության և պետականության՝ Քրիստոսի խաչին նորոգ հավատարմության **ուխտի տոն**:

Եվ հայոց սրտերը, հոգիները և Հայոց աշխարհը վերալուսավորվելով՝ հայ կյանքը կընթանա Աստուծո Յոգու շնորհով: Ազգը, երկիրը և պետությունը կազնվանան, կիմաստնանան, կգորանան, կաճեն ու կբարգավաճեն:

Կարո՞ղ է ազգն այս «բեռը» վերցնել իր վրա՝ Տիրոջից սովորելով: Կարո՞ղ են հայ հոգևոր ու աշխարհիկ ղեկավարները խաչն առնել, ազգի գլուխն անցնել ու հետևել հավատքի Ձորագլխին՝ հավիտյանս Տեր Հիսուս Քրիստոսին, դեպի... **ԿՅԱՆՔ**:

Եվ կարո՞ղ է յուրաքանչյուր հայ, ում հոգուն և սրտին խոսում է մեր հավատքի սուրբ խորհուրդ խաչը, փնտրել իր նմանին, ճանաչել, միանալ և միասնաբար գործել՝ այդ «բեռը» վերցնելու և տեղ հասցնելու համար, որպես հոգու պարտքի կատարում իր հավատքի Ձորագլխի՝ Հիսուս Քրիստոսի առաջ:

Կարո՞ղ է: Եթե կա խաչի հավատքը, այդ դեպքում ո՛չ մի բեռ ծանր չէ, և այն տանելը (ամբողջ կյանքի ընթացքում) դժվար չէ՛:

Այդ իմաստով որոշակի մտքեր

Արևի տակ՝ հասարակության մեջ ու անձնական կյանքում, մտածող մարդու համար, վերջին հաշվով, ամեն մի հարց սկսվում և վերջանում է մարդկային կյանքի իմաստը բնորոշելու հարցադրմամբ. ինչո՞ւ եմ ստեղծվել, ինչո՞ւ եմ ապրում, և ո՞րն է իմաստն իմ ստեղծման, իմ կյանքի ու իմ ապրելու:

Այս հարցերի պատասխաններից է կախված, թե մարդն ի՞նչ իրավունք է վերապահում իրեն ընդհանրապես՝ իր անձի և մասնավորապես իր մարմնի նկատմամբ, իր կյանքը տնօրինելու և իր մարմինը նման տնօրինման ենթարկելու համար: Հավանաբար այս մոտեցմամբ կարելի է դատել և գտնել նաև ճիշտ, բնական, Աստվածահաճո, հետևապես և օգտակար որոշումը տարբեր հարցերի վերաբերյալ՝ ազգի ու հայրենիքի ծառայության, քաղաքացիական պարտքի կատարման, հասարակական օգտակար վերաբերմունքի հարցերից սկսած՝ մինչև թմրադեղեր գործածելու և ծխախոտ ծխելու կամ չծխելու իրավունքը և պատասխանատվությունը...

Արդյո՞ք կարելի է ընդունել և ճիշտ, տրամաբանական ու օրինակա՞ն է (ո՞ր օրենքով) մտածել, որ մեր կյանքի տնօրինումը մեր ու միայն մեր իրավունքն է: Նույնը՝ մեր մարմնի, ներառյալ՝ մեր առողջության տնօրինման, մի՞թե միակ բացարձակ տերն ու տիրականը մենք ենք: Թե՞ դրանում պատասխանատվություն ենք կրում մեր ընտանիքների, հայրենիքի, մարդկության ու նախևառաջ Աստուծո առաջ, այն էլ՝ մեր հոգով:

Այս հարցերը պարզ ու հստակ դրվա՞ծ են ժամանակակից հայ իրականությունում: Եվ պարզաբանվա՞ծ, մեկնաբանվա՞ծ են, կա՞ն դրանց հստակ պատասխանները: Իսկ հայ հասարակությունը և մանավանդ նոր սերունդը իրազեկվա՞ծ է այդ հարցերի և պատասխանների վերաբերյալ:

Ստացվեց, որ հարցերի վերաբերյալ հարցեր կան: Ո՞վ, ովքե՞ր, ե՞րբ պետք է պատասխանեն:

* * *

Մի համառոտ և ուրույն հայացք գլոբալացմանը

Գլոբալացումը դիտվում է որպես բարու և չարի գլոբալացում՝ նախնական և ժամանակակից:

Ըստ այդմ՝ բարու գլոբալացումը՝ համաշխարհայնացումը, աշխարհի քրիստոնեացմամբ է: Չարի գլոբալացումը՝ համաշխարհայնացումը, աշխարհի նյութապաշտացմամբ է:

Նախնական՝ աղանական բարու գլոբալացումը, որ Աստուծո՝ մարդուն շնորհած Իր կերպարի մարդկայնությամբ առաջացավ, աշխարհը փորձում է փոխել չարի՝ նյութապաշտության գլոբալացմամբ:

Նախնական գլոբալացման հոգով, Աստվածորդու՝ խաչի վրա թափած արյան հավատքով Նոր ուխտի երկհազարամյա գլոբալացման դեմ շարունակվում է չարի՝ նյութապաշտության գլոբալացումը ժամանակակից փաթեթավորմամբ...

Նորագույն պատմաշրջանում կոմունիզմի քրիստոսամարտ և մարդկային կեղծ համերաշխության, այսինքն՝ չարի՝ նյութապաշտության գլոբալացմանն այսօր փոխարինում է դրամատիրության հռչակած՝ մարդու կեղծ ազատության, այսինքն՝ նույն չարի՝ նյութապաշտության գլոբալացումը: Դա շարունակությունն է Աստվածային նախնական և Նոր ուխտի գլոբալացման ընթացքը նենգաշեղելու ջանքերի:

Ի՞նչը կարող է փրկել անձին, ազգին, մարդկությանը ստով, կեղծիքով և նենգ ընթացքով կատարվող չարից՝ նյութապաշտությունից, եթե ոչ Աստուծո հավատքը՝ Քրիստոսի Ավետարանով և խաչով, իսկ հայերիս համար նաև այդ հավատքից բխող ու այդ հավատքի վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը:

* * *

Նշենք նաև շատ բեմերից հնչող մի հարցադրման մասին:

Արդյո՞ք 20-րդ դարավերջում և 21-րդ դարասկզբում ի հայտ եկած գլոբալացումը 19-րդ դարավերջում և 20-րդ դարասկզբում նույն խոհա-

Ոոցուն եփված, ուլն նպատակը հետապնդող՝ աշխարհին մատուցված ինտերնացիոնալը չէ՝ ձևը՝ տարբեր, բովանդակությունը՝ ուլնը: Համաշխարհային մասշտաբով արդարության, հավասարության և միջազգային աշխատավորության «բարօրության» համար պայքարի այն ժամանակվա կոչերի իրական նպատակների բովանդակությունն արդյոք տարբերվո՞ւմ է այսօրվա գլոբալացման շարժման նպատակների բովանդակությունից...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՀԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Դասախոսությունների շարք
թիվ 11-20

ՀԱՅՈՑ ԵՐԿՐԻ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԽՏԸ

Ո՞ւմ ձեռքում է հայության, Հայոց երկրի ու պետականության բախտը: Ո՞վ է, որ իրա՛վ գորությունն ու իշխանությունն ունի հայոց բախտը որոշելու:

Թվում է, թե ազգի ու երկրի գոյությունն ու զարգացումը պայմանավորված են ազգային պետական կենսունակ ինքնիշխանության առկայությամբ: Դա շատ ճիշտ է, բայց որպեսզի ՀՀ իշխանությունը լինի կենսունակ և երկիրն ու ազգը տանի վերելքի ճանապարհով, նախապայման է, որ հանրապետության քաղաքական իշխանությունը, ներառյալ հոգևոր իշխանությունը, ինչպես նաև ընդդիմությունը կամ գոնե նրա մեծ մասը, ինքը գնա և իր օրինակով ու առաջնորդությամբ տանի ամբողջ ազգն Աստուծո ճանապարհով և որպես քրիստոնյա ազգի իշխանություն՝ կատարի Աստուծո օրենքներն ու կամքը՝ ենթարկվելով Նրան ու ապրելով Նրա պատգամած կյանքով:

Իսկ ա՛յս կենսական նախապայմանի կատարման համար, բնականաբար, պայման է, որ հայոց իշխանությունը Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանով իրազեկ լինի, գիտենա Աստուծո ճամփաները, Նրա օրենքները, կամքն ու պատգամները և ամենակարևորը՝ ամբողջ հոգով, սրտով ու էությանբ հավատա ու սիրի իր Աստծուն:

Այսինքն՝ 1700 տարի առաջ աշխարհում առաջինը պետականորեն քրիստոնեացած հայ ազգն այսօր էլ պետականորեն լինի իրական քրիստոնյա, նախևառաջ՝ իր աշխարհիկ և հոգևոր իշխանությամբ ու մտավորականությամբ: Եթե սա լինի, ապա ժողովրդի խնդիրը դյուրին է, որովհետև ինչպես մարդկության, այնպես էլ դրա մասնիկ հայոց «զարգացած» խավի քրիստոսամերժ անհավատության, ուրացումի և նույնիսկ թշնամության մոխիրների տակ հայ ժողովրդի հավատքի կայծերը միշտ վառ են եղել ու մնում են: Հետևապես Հայաստանի ու ամբողջ հայության մեջ քրիստոնեական 1700-ամյա հավատքի վերահաստատման Աստվածային շնորհով մեր հոգիներում և սրտերում կվերածագի Գրիգոր Լուսավորչի վառած՝ Քրիստոսի լուսափառ սերն առ մեր Արարիչը, որով և՛ մեր փրկությունը թե՛ երկրի վրա և թե՛ երկնքում: Այսպիսով, ո՛չ մի խնդիր՝ ինչքան էլ բարդ, ո՛չ մի

դժվարություն՝ ինչքան էլ մեծ, և ո՛չ մի հակառակորդ՝ ինչքան էլ զորեղ, չեն կարողանա խախտել, վտանգել հայ ազգի ու ՀՀ անվտանգությունը, չեն կարողանա խոչընդոտել, կասեցնել նրանց զարգացումն ու բարգավաճումը: Ու այդ ամենի հետ հայ մարդը կստանա նաև երկնային հավիտենական թագավորության քաղաքացիություն և այնտեղ մուտքի համար՝ Քրիստոսի հայադրոշմ վիզան:

* * *

Հայ ազգի ու Հայաստանի փրկության և վերելքի միակ գրավականի՝ Հիսուս Քրիստոսի հավատքի վերահաստատման Աստվածատուր շնորհին արժանանալու համար մեր անելիքների ու չանելիքների պարզաբանումը և ըստ այնմ գործելը հայության (ազգային ու մարդկային առումներով) ամենաառաջնային, ամենակենսական խնդիրն է: Այդ մասին հայությանը (ըստ փուլերի ու հատվածների՝ համապատասխան ձևով) հարկ է, որ ասվի, ուսուցանվի ու նաև անձնական օրինակով ու առաջնորդությամբ ուղղություն տրվի հատկապես հոգևորականության և բոլոր բնագավառների ղեկավարության ու մտավորականության կողմից:

Այդ խնդրում կարևոր դեր է վերապահված նաև յուրաքանչյուր հայ հավատացյալի ու առանձնակի դեր՝ յուրաքանչյուր ծնողի համար:

Սակայն այս Աստվածապատգամ գործն սկսելու շնորհը և կարողությունն ստանալու համար, ըստ մարդկային ու ազգային կյանքի օրինաչափությունների քրիստոնեական մեր ըմբռնման ու մեկնաբանման, ինչպես նաև մեր ազգի 1700-ամյա հավատամքի ընկալման, պայման է հետևյալը.

Ազգի մեծ մասի և հատկապես մտավորականության ու ղեկավարության կողմից երկարատև աստվածամերժության, քրիստոնեական հավատքի ուրացման և դրա արդյունքում հոգեկան և բարոյական շեղումների ու անկումների համար զղջալ, նաև մեղա գալ: Բոլորս՝ եպիսկոպոսապետերից մինչև բոլոր հոգևորականները, նախագահից մինչև բոլոր պետական պաշտոնյաները, ակադեմիկոսներից մինչև ուսանողները, ողջ ժողովրդի տարբեր խավերն ու տարիքային խմբերը՝ իշխանամետ թե ընդդիմադիր, բոլորս մեղա գանք, աղոթենք և խնդրենք մեր Աստծուց գթություն, ներում, շնորհ, կարողություն և ուղղություն՝ իր ազգը դառնալու համար:

Հուսով ենք, որ բռնապետության մեջ միլիոնանոց հանրահավաքներ անող խիզախ ժողովուրդը, Աստվածաշնորհի խղճի ծայնով ու փրկության գիտակցությամբ, Հայաստան երկրի բոլոր վայրերից ու Սփյուռքից, իր հոգևորական և պետական ավագանու օրինակով ու առաջնորդությամբ, կհավաքվի իր անկախացած հայրենիքում՝ ազգային քրիստոնեական նորոգված ուխտով դառնալու համար Աստուծո ժողովուրդ: Այն է՝ հայը, իր հոգում, սրտում և մտքում միշտ վառ պահելով իր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի կենսատու լույսը, ապրի Նրա պատգամներով, կատարի Նրա կամքը և կենսագործի արարչական ծրագիրը՝ ըստ Իր հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված **Հայ Ազգային Գաղափարախոսության**. հայը ծառայում է **Աստծուն՝ ծառայելով իր ազգին՝ հայությանը, որպեսզի հայությունն էլ ծառայի Աստծուն՝ ծառայելով մարդկությանը, որպեսզի մարդկությունն էլ ծառայի Աստծուն՝ միշտ, ամենուր, ամեն ինչում:**

Սա՛ է հայոց պետականությանը պատվաստված 1700-ամյա Աստվածաշնորհ, Քրիստոսափառ հավատքը և նրանից բխող ու նրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը: Սա՛ է եղել ու նորից ի զորու է լինելու հայոց անխորտակելի զորությունը և անանց փառքն ու երջանկությունը հավիտյանս հավիտենից:

ԱԶԳԻ ՈՐԱԿԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՆՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Որակական փոփոխությունը կարող է առաջանալ որակական կատարելությամբ: Միջոց, որ կարող է փրկել և բարձրացնել հայ ազգն ու պետությունը: Դրան հասնելու համար անհրաժեշտ է ազգի, առաջին հերթին՝ ընտրյալների (որոնք կարող են ընտրանին դառնալ) որակական կատարելագործում՝ որակապես կատարելագործելու համար ազգն ու պետությունը:

Հայ ազգի որակական կատարելագործման միջոցը քրիստոնեական հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունն է (ՀԱԳ):

Որակական կատարելագործումը կարող է սկսվել ազգի կողմից ՀԱԳ-ի

ճանաչմամբ, ընդունմամբ և կիրառմամբ անձնական ու ազգային կյանքի բոլոր բնագավառներում և հանգրվաններում: Մի նպատակ և գործընթաց, որը, ըստ երևույթին, պետք է հանդիսանա հայության ու նրա Չանրապետության և Չայրապետության ռազմավարությունը:

ԱԶՆՎՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԹԻՎ ՄԵՎ ՊԱՅՄԱՆ

Միշտ չէ, որ անձն ազնիվ է իր բոլոր հարաբերություններում: Լինում է անհատական ազնվություն: Այսինքն՝ անհատն ազնիվ է իր անձնական հարաբերություններում, բայց անազնիվ է իր հանրային հարաբերություններում՝ հանրության նկատմամբ: Չատկապես ոչ շարքային անձնավորության դեպքում հանրային մասշտաբի անազնվությունը գլխավորաբար արտահայտվում է պարտազանցությամբ՝ ժողովրդի, պետության ու ազգային հաստատությունների նկատմամբ: Եվ այդ պարտազանցությունն արտահայտվում է ոչ միայն տալիքի կամ մասնակցության թերացմամբ, այլև յուրացումներով, շորթումներով, անիրավ որոշումներ կայացնելով, անարդար, վնասակար կողմնակցություններով ու հարաբերություններով՝ կոռումպացմամբ:

Անձնական զգացումների արտահայտության, վերաբերմունքի, դիրքորոշման ու արարքների ազնվությունը, էական լինելով նախ տվյալ անձի համար, էական է նաև նրա անմիջական հարազատների, անմիջական շրջապատի, ինչպես նաև ամբողջ ազգի ու մարդկության համար: Եվ այդ հանգամանքը մեր ազգի կրթական և բարոյագիտական համակարգում պետք է որոշակիացվի բոլոր ձևերով ու միջոցներով՝ տանը, փողոցում, դպրոցում, աշխատավայրում և ընդհանրապես կյանքում: Այն պետք է ուսուցանվի ու դաստիարակվի եկեղեցու, պետության և հասարակության տարբեր կառույցների կողմից՝ ազգի կազմակերպված գիտակցությունն արտահայտող մտավորականության գործուն մասնակցությամբ:

Այս հենքի վրա մասնավոր մոտեցմամբ, մեթոդներով ու միջոցներով անհրաժեշտ է պարզաբանել, ուսուցանել և կրթել անհատի (մանավանդ հասարակական, պետական, կրոնական որոշակի պատասխանատու-

թյուն ստանձնելու հավակնությամբ անձի) հասարակական լայն մասշտաբի ազնվության գիտակցությունը, դրանից բխող պարտաճանաչությունը և դրա կիրառման կենսական կարևորությունը, դարձյալ անձի, ընտանիքի, ազգի ու մարդկության համար այն հասկացողությամբ, որ **ազնվությունը կյանքի ակտիվության կենսահյուսն է:**

Ակտիվությունն առանց այդ կենսահյուսնի, ինչքան էլ պրոֆեսիոնալ լինի ու փայլուն թվա, ամուլ է: Այն չի կարող սնել, բավարարել կյանքի պահանջը, քանզի վերջին հաշվով կաղավաղվի հենց ինքը՝ այդ ակտիվությունը, և տարբեր աստիճանի (կախված աղավաղման սաստկությունից ու պայմաններից) կործանարար չարիք կդառնա:

Հայությանը ոչ թե իշխանաբռնական, այլ իշխանածառայական ղեկավարություն է պետք: Այդպիսի ծառայական ղեկավարության հայեցակարգը և գաղափարական արդարամտությունը, ինչպես նաև ծառայական ղեկավարության զորությունը և արդյունավետությունը՝ որպես հայ հասարակության, հայ ազգի և Հայաստանի գոյատևման ու զարգացման գրավական, պետք է հստակ, հասկանալի դարձվի թե՛ ղեկավարների և թե՛ ղեկավարվողների համար:

Ազգի երեք հաստատությունների՝ պետական իշխանության, հոգևոր իշխանության և կազմակերպված մտավորականության գերագույն պարտականությունը և նրանց գործունեության գնահատման չափանիշը պետք է լինի ազգային կյանքի այն դրվածքի և մթնոլորտի ապահովումը, որում խրախուսվում են ազնվությունը, վեհանձնությունը, առաքինությունը և ընդհուպ ասպետությունը: Եվ դրանով հայ մարդու, ՀՀ քաղաքացու հասարակական պատվի, հասարակական վստահության, ինչպես նաև գործնական ու նյութական հաջողության և անձնական երջանկության հասնելու աստիճանը ուղիղ համեմատական է նրա ազնիվ, բարի, վեհանձն ու ասպետական զգացումների, մտածումների, վարվելակերպի ու արարքների աստիճանին:

Սա հայ ազգի երեք հաստատությունների թիվ մեկ խնդիրն է: Սրանից է կախված նրանց կենսունակ գոյությունն ու զարգացումը, արդյունավետությունը, հետևապես և ազգի ու հայրենիքի կենսունակ ապագան:

Այս խնդրի կատարման բանալին Աստուծո հանդեպ հավատքը, հույսը և սերն են, իսկ դուռը դրանցից բխող և դրանց վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունն է, որ հայ անհատին ու ազգին տանում է Քրիստոսանվեր կյանքի, այն է՝ երկրային կյանքի իմաստալից արդյունավորման և երկնայինի գերագույն և հավիտենական կատարելության՝ երանության:

Բանալին՝ հավատքը, հույսը և սերը, Աստված 1700 տարի առաջ շնորհել է հայ ազգին և ցույց տվել ազգի փրկության ու փառքի դուռը՝ ՀԱԳ-ը: Հավատքով հայ ազգի հոգևոր իմաստության՝ Աստվածասիրության, և ՀԱԳ-ով իր փրկության՝ Քրիստոսանվեր ազգային ինքնագիտակցության ճառագայթունը պետք է և կարող է լինել 21-րդ դարասկզբին հայ ազգի ու հայրենիքի կյանքի սրբացմամբ:

Հարկ է, որ ազգի վերոհիշյալ երեք հաստատություններն Աստուծո, մարդկության և ազգի առաջ ամենօրյա պատասխանատվության գիտակցությամբ անհապաղ սկսեն նախապատրաստել ազգը բոլոր միջոցներով և ձևերով, մանավանդ անկեղծ հավատով ու բարոյականության անձնական օրինակով: Քանզի Աստվածային լույսը, Աստվածային շնորհը, Աստվածային կամեցողությունը և Նրա հաճությունն են էականը՝ իրական կյանքով՝ սուրբ ասպետությամբ ապրելու համար:

Հայ ազգը, հայրենիք Հայաստանը և պետականությունը քրիստոնեորեն ասպետականացած կյանքի ապրումով կարող են նաև Քրիստոսափառ լույսը տարածել թե՛ իրենց բարեկամների և թե՛ իրենց հակառակորդների վրա:

Աստուծո և մարդկության նկատմամբ ազգային ծառայության ի՛նչ փառավոր առաքելություն...

ՀԱՅ ՉԻՆՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ

Բազում դարերի ընթացքում հայ ազգի ու հայրենիքի պաշտպան զինվորականի հավատամքը պարունակել է Աստուծո հավատքը՝ Ավետարանով և խաչով, ու այդ հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված ազգային գաղափարն ու բարոյական արժեհամակարգը: Այս հավատամքով Աստվածասիրությունից է առաջացել հայ զինվորականի հոգևոր իմաստությունը, ասպետական արիությունն ու ազգին նվիրվածությունը, որով և իր կյանքի իմաստավորումը՝ ծառայել Աստծուն՝ ծառայելով հայ ազգին՝ պաշտպանելով հայրենիք Չայաստանը:

Այդ հավատամքը, որը հաճախ արտացոլվեց նաև Արցախյան գոյամարտում, հարկ է, որ հաստատվի մեր օրերում, առաջին հերթին՝ Չայաստանի զինված ուժերում՝ հատկապես սպայի և սպայության հոգու և գիտակցության մեջ, որով և՛ աստիճանաբար ամեն մի հայի ու առավելապես յուրաքանչյուր պատանու սրտում, հոգում, մտքում և դառնա կյանքի ապրում՝ սկզբունք, վարքագիծ ու արարք:

Այդ հավատամքը կյանքի վերածելով՝ նրա այդպիսի արտացոլումը կդառնա զորեղ կռվան հայոց բանակի ու սպայության, հայրենիքի և պետության, ինչպես նաև հայ հասարակության ու նոր սերնդի կենսունակ զարգացման, հզորացման և բարգավաճման համար:

Ու այդ բոլորը մեր հավատամքով՝

առ հավատն՝ Քրիստոսի Ավետարանի և խաչի,

առ գաղափարն՝ Չայ Ազգային Գաղափարախոսության,

Առ բարոյականությունը՝ հայի տոհմիկ բարոյական արժեհամակարգի:

Այս երեքը՝ հավատք, գաղափար և բարոյականություն, ինչպես մեր հավատքի Սուրբ Երրորդությունը՝ Չայր, Որդի և Սուրբ Հոգի, որպես մեր նախնայաց սուրբ ժառանգություն, դրոշմվում են այդ երրորդությանը հավատարիմ դարձող հայ զինվորականի, սպայի ու, ըստ այդմ, յուրաքանչյուր հայ մարդու հոգում, սրտում ու մտքում:

Այդ երրորդության դրոշմը, Աստուծո օգնությամբ դառնալով նաև խոր-

հուրդ և ուղղություն զինվորական ուսման, կրթության, դաստիարակության ու մշակույթի, ի վերջո կարծագանքի ազգային բոլոր բնագավառներում, հարաբերություններում, նպատակներում, արարքներում ու էապես կամրապնդվի հայության կյանքում...

Այդ հավատամքով համակված հայոց բանակը և հատկապես սպայությունը, դառնալով էապես զերծ նյութապաշտությունից, որով և ամեն տեսակ ազահությունից, եսանդությունից ու կռունկացումից, Աստվածաբուխ իմաստությամբ, շնորհով, կարողությամբ և քաջությամբ կօգտվի ինքը, և կօգտվեն ազգն ու պետությունը:

**Այդ հավատամքով`** Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ և բարոյականությամբ, հայ սպայությունը հստակորեն և հաստատապես կդառնա լավ, նաև վեհ, ազնվական ու ասպետական` կազմելով կորիզը հայ ժողովրդի ազնվության, պատվի, կամքի, դիմացկունության, հզորության և վարակամերժ կարողության:

Ու այս ըմբռնումով հայ սպայությունը պետք է գաղափարականանա նաև, որովհետև`

- հայ ժողովրդի, հայրենիք Հայաստանի և հայոց պետության ֆիզիկական գոյության,

- հայ ազգային կենսական շահերի պաշտպանության և

- հայ ազգի, հայրենիքի ու պետության անվտանգ և կենսունակ ապագայի ապահովման խնդրի` Հայոց զինված ուժերի կողմից կատարումը **էապես պայմանավորված է իր` հայ սպայության գաղափարականացմամբ:**

* * *

- Ինչպե՞ս կարող է գաղափարականանալ 21-րդ դարի սկզբի հայ սպայությունը:

- Հայ սպայությունը կարող է գաղափարականանալ հայոց հավատամքից բխող և նրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության ու տոհմիկ բարոյականության ճանաչմամբ, ընդունմամբ և կյանքում կիրառմամբ:

- Ովքե՞ր պիտի ապահովեն հայ սպայության գաղափարականացումը:

- Հայ ժողովուրդն իր ամբողջությամբ՝ հայ ընտանիք, ծնողներ, հոգևորականություն, մտավորականություն, երիտասարդություն, կառավարություն, իսկ առաջին հերթին՝ Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի բարձրագույն ղեկավարությունը, որը պիտի ծրագրի, կազմակերպի ու առաջնորդի հայ սպայության պատմական նշանակության այս նորագույն մկրտությունը և պսակավորումը, որը կառաջացնի նաև ասպետական աստիճանի ազնվացում ու ազնվականացում՝ ՈՐՊԵՍ ՆԱԵՎ ԹԹԽՄՈՐ ՀԱՅ ԱԶԳԻ ԱԶՆՎԱՑՄԱՆ ՈՒ ԱԶՆՎԱԿԱՆԱՑՄԱՆ:

- Ե՞րբ կարելի է սկսել հայ սպայության գաղափարականացման գործընթացը:

- Ժամանակը վաղուց է անցել: Այն պետք է սկսել անհապաղ՝ հակառակ բոլոր ու ամեն տեսակ դժվարությունների ու արգելքների:

* * *

Հայոց բանակի ու հատկապես սպայության գաղափարականացումը, էական լինելուց բացի, հույժ հրամայական է նաև հետևյալ առումով.

Հայ ազգի ազնվականությունը վաղուց է վերացել: Դա այնքան հեռավոր ժամանակներում էր, և այդ ժամանակամիջոցն այնքան անբարենպաստ էր, որ մեր ազգի ազնվականության մոտավոր ժառանգներն իսկ չհասան մեր օրերը: Ավելին՝ մեզ չեն հասել նաև ազգի ազնվականության՝ որպես հայ հասարակության հոգեբարոյական, գաղափարական և կուլտուր-կենցաղային միջավայրի պահպանման համար էական գործոնի ըմբռնումը, հասկացողությունն ու գիտակցությունը:

Սակայն հայ ազգի համար էական և կենսական նշանակության հարցը մնում է.

- Ինչպե՞ս կարելի է վերակերտել հայ ազնվականությունը, մանավանդ երբ ազգային մտավորականությունը, որպես ազգային ազատամետ ինքնագիտակցությամբ լիարժեք խավ, եթե 18-19-րդ դարերում սկսել էր ինչ-որ չափով և կերպով ձևավորվել, 20-րդ դարի սկզբին նրա ձևավորման գործըն-

թացն աղավաղվեց, և 20-րդ դարի վերջին ու 21-րդ դարի շենին ազգն արդեն իսկ գրեթե լրիվ զրկված մնաց իրական մտավորական խավից: Արդար և ճիշտ կլիներ, եթե որպես ազնվականության առաջացման թթմոր՝ կարողանար հանդես գալ հայ կղերականությունը: Բայց դա կլիներ, եթե հայ կղերականությունը կարողանար պահպանել կամ վերագտնել իր կոչմանը համապատասխան հատկությունները գոնե 20-րդ դարի վերջին և 21-րդ դարի սկզբին՝ արդեն մեր օրերում, հանդես գար որպես հայության ոչ միայն եկեղեցական, այլև բառիս բուն իմաստով «հոգևոր-եկեղեցական» խավ...

Ուրե՛մն: Հայության ո՞ր խավն է, որ (ըստ իր կոչման և պարտականությունների բնույթի առավել գիտակցման) ի վիճակի է հոգու պարտքի կատարման պատրաստականությամբ իր ներսում առաջացնել հայ ազգի ազնվական խավ և կերտել հայ ազնվականություն:

Կերտումը հայ ազնվական խավի՝ հայ ազնվականության:

Այս գործընթացը նախ հոգևոր է, երկրորդ՝ գաղափարական, երրորդ՝ բարոյական և չորրորդ՝ մասնագիտական-կազմակերպական:

Այդ գործընթացը ներկա հայ իրականությունում կարող է առաջանալ և կայանալ հայ զինվորականության, հայ սպայության մեջ: Եվ կախված առաջացման ու կայացման որակից, թափից և զորությունից՝ այն կարող է տարբեր արագությամբ և ուժգնությամբ տարածվել նաև հայության տարբեր խավերի մեջ:

* * *

Սույն նյութը ցանկանում եմ շարունակել դրա էական բովանդակության հեռագնա, ավելի քան սկզբունքային տեսլականով, որին անխուսափելիորեն բախվելու ենք, եթե արժանի լինենք վերոնշյալ նպատակի իրագործման ճանապարհը գտնել և դրանով ընթանալ:

Մեր հայ իրականության մեջ պահանջվում է շատ բան անել, և կասկած չկա, որ դրանք պետք է արվեն հաշվարկով, ճշգրիտ և ճիշտ ժամանակին: Բայց ո՞ր հաշվարկով: Ո՞ր բանաձևերի, ո՞ր տրամաբանության և վերջնական ո՞ր նպատակին հասնելու հաշվով:

Հաշվարկում տվյալ պահի նպատակահարմարությունը շատ կարևոր է, ինչպես հաց հանապազօրյան: Շատ կարևոր են նաև ընդհանրապես վերապրելու և դրված գլխավոր նպատակին հասնելու նկատառումը և տրամաբանությունը: Բայց դրանք հաճախ չեն համընկնում, չեն համապատասխանում խղճից և հավատքից բխող գաղափարի նկատառմանն ու տրամաբանությանը, որոնց հաշվարկներն այլ բանաձևերով, այլ չափանիշներով են՝ անհարիր երևացող նպատակահարմարությանն ու ընդհանրացված տրամաբանությանը, այսինքն՝ կոնկրետ նյութական և տվյալ ժամանակի շահերին...

Մենք ո՞ր հաշվարկի կիրառումն ենք գերադասելու...

Ո՞ր հաշվարկով ենք ղեկավարվելու...

Որ ինչի՞ն հասնենք, ի՞նչ կատարենք, ի՞նչ ստանանք, ինչո՞ւ:

Մենք հաճախ կանգնած ենք լայն, արագ ու դյուրին կամ նեղ, ուշ և դժվարընթաց թվացող ճանապարհների առջև: Եվ մեր բնությանը հատուկ է, որ ընտրենք լայնը, արագը և դյուրին թվացողը: Եվ դա շատ ճիշտ է, նաև՝ արդար: Ճիշտ է, քանի որ մեր բնության արգասիքն է, և արդար է, քանի որ մեր բնությունն Աստվածակերտ է...

Բայց մեր մարդկային բնությունը երկակի է՝ հողեղեն՝ նյութական, երկրային, և հոգեղեն՝ անապական ու երկնային, և մեր այդ երկու բնություններն ունեն իրենց կողմնորոշման, դիրքորոշման, շահագրգռության և նախասիրության հաշվարկների ուրույն ու սեփական բանաձևերը: Ո՞ր բանաձևերով պետք է կատարենք մեր հաշվարկները:

Երկուսով էլ. թե՛ առաջինով՝ հողեղեն, նյութական, երկրային, այսինքն՝ կոնկրետ այսօրվա շահադիտական, գործնական բանաձևերով, որովհետև մարդ ենք հողից երկրային ու ապրում ենք երկրում, և թե՛ մանավանդ երկրորդով՝ հոգևորով, որով և գաղափարականով ու բարոյականով, որովհետև թեև երկրային ենք, սակայն նաև մարդ ենք հոգեղեն և, ի վերջո, հավիտյանս երկնային... Եվ դրա համար լայն դուռը՝ արագ և դյուրին թվացող ճանապարհը, պետք է, բայց պետք է ոչ թե ինքնանպատակ, այլ պետք է որպես նպաստող՝ նեղ, հեռու և դժվար ճանապարհը նվաճելու համար: Սա նշանակում է (ըստ մեր հավատքով ճանաչած Աստվածային պատգամի, որն արտահայտում է նաև Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը), պետք է այնպես ապրենք, գոր-

ծենք ու պայքարենք, որ նյութը՝ մարմինը, ժամանակավորը, ծառայի, ծառայեցվի հոգուն՝ հոգևորին, մշտականին, հավերժականին:

Այս է իրական ու անխախտ մշտական իմաստությունը՝ և՛ գործնականությունը, և՛ նպատակահարմարությունը և թե՛ ամենայն օգտակարությունը, որովհետև դա է ճշմարտությունը հավերժական:

Ուրե՞մն:

Ուրեմն՝ գործնական կոչված կյանքում, որտեղ մշտատև պայքար է, և մեր նպատակներին հասնելու համար պետք է լինենք բացի ամեն ինչից նաև իրապաշտ, հարկ է երբեք չմոռանալ, թե ինչ է մշանակում լինել նաև **իրականում և հեռանկարային առումով իրապաշտ**: Եվ միշտ տեսնենք մեղալի մյուս կողմը, իրական, լուսավոր՝ մշանակությամբ կողմը, ուր իրական և հեռանկարային իրապաշտությունն այս աշխարհի խաղի կանոնները երկնային կանոններին ծառայեցնելն է, այսինքն՝ աշխարհիկ կյանքը Աստուծո կանոններով, Աստուծո համար ապրելն է... ըստ Հայ Ազգային Գաղափարախոսության:

Իսկ ճանապարհի նեղ, անհարթ ու անհայտ լինելուց չվախենանք: Բոլորովին չվախենանք: Որովհետև Նա, Ով պատգամել է գնալ նեղ ճանապարհով, մեզ հետ է... Եվ Նա՛ է ճանապարհը դեպի Լույս՝ Սեր՝ Աստվածային հավիտենական կյանքը երանելի:

Ուրե՞մն:

Ուրեմն՝ պայքարի, ծառայության հաշվարկը, նպատակը և գործելակերպը բեղմնավորենք մեր հավատքի, խղճի, գաղափարի և բարոյականության գիտակցությամբ: Խաչակնքվենք և վստահ լինենք, որ հաղթանակը մերն է՝ ի վերելք ազգի, հայրենիքի և պետության, ի օրինակ և ի բարօրություն մարդկության և ի փառս Սուրբ Երրորդության՝ Աստուծո:

ՀԱՅՈՑ ԲԱՆԱԿԸ ԵՎ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայոց բանակի կոչման, դերի և պարտականության կատարման իմաստը բնորոշող առաջնային հատկանիշն իր գաղափարականությունն է: **Հայոց հարազատ բանակի էությունը շաղախված է Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ (ՀԱԳ):**

Առանց ՀԱԳ-ի Հայոց բանակը գրկվում է իր էության բովանդակություն-նից, որով գրկվում է նաև իր կոչումը, դերը և պարտականությունը լիարժեք կատարելու գիտակցությունից, հատկությունից, կարողությունից և զորությունից: Նույնը վերաբերում է մեր ազգին՝ հայ ժողովրդին, համայն հայությանը: **Որովհետև ՀԱԳ-ը հայության հոգևոր էության, ազգային ինքնության ու ազգային գոյության իմաստավորումն է, վկայագիրը և դրոշմը:**

Այդ իմաստով ու այդ ըմբռնումով մե՛կ և միայն մե՛կ ՀԱԳ կա: Այն, որը բխում է և հիմնված է հայոց հավատամքի վրա՝ Ավետարանով ու խաչով և ըստ այդմ՝ բնորոշում է հայ ազգային տոհմիկ բարոյական արժեհամակարգի ժամանակակից նորմերը:

Հետևապես հայության և մասնավորապես հայ զինվորականության համար էական, ճակատագրական նշանակություն ունի.

Ինչպե՞ս ճանաչել ՀԱԳ-ը, հասկանալ այն, ընդունել և կյանքի ապրում դարձնել: ՀԱԳ-ը ճանաչել, հասկանալ ազգային մարդկային առումով կարելի է հոգևոր և բարոյական հիմքի վրա ազգային ինքնաճանաչմամբ ու ազգային (հայագիտական) կրթությամբ՝ համաձայն մեր քրիստոնեական դավանանքի:

Միաժամանակ ՀԱԳ-ն **ընդունել և կյանքի ապրում դարձնել** կարելի է՝ վերագտնելով, վերահաստատելով մեր ազգային տոհմիկ կերպարը (որի հիմնավոր հատկանիշն ազնվությունն է՝ ազնվականությունից բխող, որն աղավաղվել է երկարատև ազատագրությամբ, պետականազրկությամբ և մասամբ հավատազրկությամբ), ապրելով և գործելով քրիստոնեական հավատքով ու ըստ այդմ՝ զարգացնելով ժամանակակից

ազգային-քաղաքական գիտակցությունը, գրագիտությունը և քաղաքացիական պարտաճանաչությունը:

Այդ դեպքում կունենանք Ավարայրներ, Սարդարապատներ, Շուշիներ և ոչ Դեր-Ջորներ ու այնպիսի ողբերգական դեպքեր, ինչպիսին էր 1920 թվականին հայ զինվորականների կողմից Կարսի բերդի խայտառակ և հույժ կորստաբեր հանձնումը թուրք-քեմալական զորքին...

Եվ քանի որ ՅԱԳ-ը նաև մեր քրիստոնեական հավատքի քաղաքացիականացումն ու քաղաքականացումն է, ապա հավատքով ապրել նշանակում է մեր քաղաքացիական կյանքը, այսինքն՝ մեր քաղաքացիական գիտակցությունը և քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները, ինչպես նաև մեր երկրի, մեր պետության ներքին ու արտաքին քաղաքականությունը և դրա կիրառման նպատակը, սկզբունքները, մեթոդները և դրանց մեր մասնակցությունը պիտի մեր հավատքի բարոյականությամբ, այդ բարոյականության նորմերով լինեն:

Մեր հայրենիքում տեղ-տեղ 6-7 դար և մեծ մասամբ շուրջ տասը դար հայ ժողովուրդը պետականագուրկ, մասամբ էլ հայրենագուրկ վիճակում, ծանրագույն պայմաններում գոյատևել և նույնիսկ կրթությամբ և մշակույթով առաջադիմել է շնորհիվ ՅԱԳ-ի: Ո՞ր ՅԱԳ-ի: Այն մեկ ու միակ ՅԱԳ-ի, որը բխում է ու հիմնված է Աստվածորդու հավատքի՝ մեր հավատամքի վրա:

ՅԱԳ-ը ունի նաև մի առանձնահատկություն, որ այն կրող հայի կյանքը դառնում է **իսկապե՛ս գիտակցված, իրապե՛ս սկզբունքային և մանավանդ բացարձակապե՛ս անաչառ, հաստատապե՛ս անկաշառ և միշտ ու ամենուր ինքնակառավարվող** (առանց հարկ զգալու, որ իր կյանքի ազգային պարտաճանաչ ապրում դառնալն անպայման խթանվի նյութապես կամ մարդկային-երկրային տարբեր արժեքներով):

Այո՛, շատ էական է հայի ամենուր և բոլոր դեպքերում ինքնակառավարվելու կարողության հատկությունը, այսինքն՝ առանց վարչական լծակների և տարբեր նյութական խթանների, միայն ՅԱԳ-ի գիտակցությամբ ազգային պարտքի ճանաչումը, ընդունումն ու ինքնաբուխ կատարումը: Սա էական նշանակություն ունեցավ դարերի ընթացքում պետականագուրկ հայության՝ մինչև այսօր գոյության համար: Եվ սա իր էական

նշանակությունը շարունակում է դեռ պահպանել, քանի որ այսօր էլ հայության 2/3-ը շարունակում է ազգային իմաստով պետականագուրկ ապրել, ազգային եկամուտ չստեղծել, և հայության 1/3-ն էլ, որ թեև, փառք Աստուծո, հայրենիքում ազգապետական կյանքի է արժանացել, սակայն այդ կյանքով որպես քաղաքացի ապրելու ո՛չ փորձ ունի, ո՛չ ավանդույթ, ո՛չ էլ հայ մեծերի օրինակի լիարժեք ճանաչումը... Հետևապես միայն գաղափարի, այնպիսի՝ գաղափարի շնորհիվ, ինչպիսին ՀԱԳ-ն է, հայ կյանքը կարող է **ներդաշնակվել** քաղաքացիական իմաստով, պարտքի կատարման գիտակցական պարտաճանաչությամբ ու ինքնաբոլիս պատրաստականությամբ:

Դա հնարավոր է, կարելի է, որովհետև ՀԱԳ-ով մեր հավատքի քաղաքացիականացմամբ և քաղաքականացմամբ կկերտվի հայոց հասարակական և պետական գաղափարականությունը, և հատկապես ու ամենակարևորը՝ կկերտվի պաշտպանական ազգային գերատեսչության՝ զինված ուժերի մեջ մեր բոլորի քաղաքացիական գաղափարականությունը:

Այդպիսի՝ զինված ուժերը, այդպիսի՝ բանակը, իր անմիջական պարտականությունները հոյակապ արդյունավետությամբ կատարելուց բացի, կդառնա նաև ազգի ազնվության և բարոյականության այն դարբնոցը, որտեղ նորոգ կստեղծվեն ու կկոփվեն հայ ազնվականության ոգին, միտքը և հոգեկան պարտքի զգացումն ու գիտակցությունը:

Վերջին հաշվով, ազգի, մարդկության և մանավանդ Աստուծո առջև հոգեկան պարտքի զգացումն ու գիտակցումն են մարդուն դարձնում Մարդ, հային՝ Հայ և ըստ այդմ՝ քաղաքացի, պաշտոնյա և հատկապես՝ սպա:

Հայ սպայի պատմական կոչումն ու այդ կոչման համաձայն ազգային պարտաճանաչությունն ու պատրաստականությունը ազնվական զգացողությամբ կարող են լիարժեքորեն գիտակցվել և կիրառվել, իսկ ազնվականությունը, ինչպես նշվեց, գաղափարականությամբ է կայանում, մեր դեպքում՝ ՀԱԳ-ով, որի ակունքն ու հիմքը մեր քրիստոնեական հավատքն է. «Հավատա՛ և կփրկվես»:

Ուրեմն՝ հավատանք, որպեսզի ազնվանանք, ազնվացնենք ու ազնվականություն ունենանք: Որպեսզի ապրենք մենք և մեր սերունդներն այժմ

և մի՛շտ՝ ազատ, պատվավոր, բարեկեցիկ ու Աստվածահաճո կյանքով, որը տանում է նաև դեպի կյանքը՝ հավերժական ու երանելի...

Դրանում մենք վստահ ենք՝ մեր **ՀԱՎԱՏՔՈՎ**:

ԻՆՉ Է ԱԶԳԱՅԻՆ ԷՄԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայի համար Աստծուն ծառայությունը ծառայություն է հայությանը: Այսինքն՝ Աստծուն կարելի է ծառայել՝ ծառայելով հայ ազգին, հայությանը...

Իսկ հայ ազգին ծառայելն սկսվում է առաջին հերթին ծառայելով հայության և Հայաստանի ազնվացման գործին՝ որպես նրանց ապահովության, զորացման, բարգավաճման և բարձրացման հիմնական նախադրյալ:

Ո՛չ թե տիրել, այլ ծառայել:

Ո՞ւմ ծառայել, ինչի՞ն ծառայել: Ծառայել նախ Աստծուն՝ կատարելով Նրա պատգամները, կանքը, ծրագիրը, գործը, այսինքն՝ ծառայել Նրա արարածներին և ստեղծածներին:

Մեր՝ հայության դեպքում, համաձայն մեր հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության, այդ ծառայությունը հոգու պարտքի կատարում է, որն իմաստավորում է ապրված կյանքը՝ ծառայելը Աստծուն՝ ծառայելով հայ ազգին, հայությանը, Հայաստանին, հայոց պետությանը և մերձավորին...

Այդպիսի՝ ծառայությունը, համաձայն մեր հավատքի Ջորազլխի պատգամի, թեթև, քաղցր, պտղաբեր է և երջանկացնող՝ մշտապես, հավիտյանս:

* * *

Հայության հատվածները ճյուղերն են, բունը Հայաստանն է (իր ժողովրդով և իշխանությամբ), արմատը հավատքն է, որից բխում է և որի վրա հիմնված են հայկականության գաղափարախոսությունը և բարոյականությունը: Հետևապես եթե Հայաստանը հայ ծառի բունն է, ապա նրան պահողը և սնողը արմատներն են, որոնք ամենուր են, ուր կա հավատավոր հայը՝ հայկականության գաղափարով և բարոյականությամբ:

* * *

Սա՛ է իմ՝ հայի ազգային գաղափարախոսությունը՝ ժառանգված իմ հորից, իմ պապից, ապուպապից և մեր սուրբ հայրերից մինչև մեր Քրիստոսաշնորհ Գրիգոր Լուսավորիչն ու նաև ժառանգված դեռ նրանից էլ առաջ՝ մեր Աստվածաշնորհ մեծերից մինչև մեր հավատավոր, ազատատենչ Հայկ Նահապետը: Ծշմարտությունն այս իրականությունն է, որը, ըստ ՀԱԳ-ի, բխում է Աստծու Հոգուց, որ Նա փչեց մարդկության նախահոր հողանյութ շինվածքին, որպեսզի մենք գոյանանք:

Այդպիսով, Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ հայը ծառայել է Աստծուն՝ ծառայելով իր ազգին՝ հայությանը, որպեսզի իր ազգն էլ ծառայի Աստծուն՝ ծառայելով մարդկությանը, որպեսզի մարդկությունն էլ ծառայի Աստծուն՝ միշտ, ամենուր, ամեն ինչում՝ ի փառս իր Արարչի:

Այս գաղափարախոսությունն է, որ Աստվածորդու արարչագործական լույսով և Նրա՝ աշխարհին պարգևած Ավետարանի և խաչի իմաստությամբ, գիտությամբ, շնորհով և զորությամբ հայ հոգու, սրտի և մտքի վրա դրոշմվեց որպես ՀԱԳ և նրան կողմնորոշեց երկրային կյանքում դեպի հավիտենական կյանք:

Ա՛յս է մեր ՀԱԳ-ը և մեր պետականության ակունքն ու հիմքը: Ուրիշ գաղափարախոսություն չկա հայոց պետականության համար, որովհետև գաղափարի ուրիշ ակունք և հիմք գոյություն չունի հայի, հայության և Հայաստանի համար, որ անաղարտ, անխախտ, զորեղ և կենսունակ պահի հայոց հոգեկան և բարոյական իմունիտետը՝ վարակամերժ հատկությունը, որով ոչ մի ախտ չի կարողանա այլասերել, ոչ մի ունայնություն չի կարողանա ստրկացնել մեզ, և մեր ընթացքը միշտ կլինի անփորձանք, անվտանգ և նպատակաուղղված դեպի վեր՝ դեպի Աստված ա՛յս կյանքում և հավիտյանս:

Եվ ինչպե՛ս չասենք էական նշանակությամբ այս ճշմարիտ խոսքը.

- Լա՛ո, ճանաչի՛ր քո ազգային գաղափարախոսությունը, պաշտպանվի՛ր նրանով, ապրի՛ր նրանով և կերտի՛ր նրանով, որ կյանք ունենաք դո՛ւ և քո ա՛զգը...

ՏԱՐՈՆԸ ԵՎ ՏԱՐՈՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ԱՐՏԱՀԱՅՏԻՉ ՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆ

Տարոնականությունը պետք չէ միամտորեն, տգիտորեն կամ չարամտորեն շփոթել տարոնցիության հետ: Տարոն ծնած ամեն հայ տարոնական չէ և ո՛չ ալ Տարոնի սահմաններեն դուրս ծնած ամեն հայ՝ հակա- կամ ոչ-տարոնական... Տարոնական է ամեն հայ, որ Հայաստանի համար ապրելու, ստեղծագործելու և մանավանդ մեռնելու կամք ունի:

Ջորավար Գարեգին Նժդեհ

Տարոնական տարոնցու հայկականության հիմնական բնորոշումը հոգեղենությունն է: Այն 301 թվականին սրբագործվեց և նորոգ կայացավ խաչապաշտությամբ:

Տարոնական տարոնցու հավատամքն Աստուծո հավատքն է՝ Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանով և խաչով:

Տարոնական տարոնցու կյանքի ապրումն Աստուծո հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ է հայկականացում, իմաստավորվում և ուղղորդվում: Դա նշանակում է, որ կա մարմնավոր, ֆիզիկական ու երկրային ապրումով Տարոն ու տարոնցի և կա հոգեղեն, հոգևոր ու երկնային ապրումով Տարոն և տարոնցի:

Կա նաև տարբեր գաղափարներով տարված տարոնցի և կա՝ Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ, որով և հայկականությամբ տոգորված տարոնական տարոնցի:

Իսկական տարոնցին, ով հավատքով, գաղափարով և դրանցից բխող բարոյականությամբ է տարոնցի, տարոնցի է միշտ, ամենուր ու ամեն ինչում, որովհետև հոգեղեն, հոգևոր ու երկնային ապրումով է Տարոնի զավակ: Նա հոգու պարտք է զգում և միշտ, ամենուր, ամեն ինչում տե՛ր է այդ պարտքին և պատրաստակամ՝ այն վճարելու... վասն հավատո և վասն հայրենյաց,

վասն Յիսուսի և վասն ազգի: Այդ պարտքն զգացվում է նաև յուրաքանչյուր հայի կողմից՝ հայկականության հատկապես Տարոնական խորհրդով, որը հոգևոր է, Քրիստոսափայլ...

Այս է Տարոնը, որ անմահ է, կյանք անսպառ, համահայկական: Նրա զավակները պետք է ճանաչեն միմյանց, մեկտեղվեն և գործեն վասն հավատո և վասն հայրենյաց՝ Հայաստանի:

* * *

Որպեսզի չլինի որևէ խորթ ու անհարկի անընթացություն ու թյուրիմացություն, հարկ է նշել, որ Տարոնը՝ Տարոնականության իմաստով, մի հերթական հայրենակցական տարածք չէ և որևէ հայրենակցական միության իմաստ, կարգավիճակ չունի, հետևապես միանգամայն սխալ ու անարդար կլիներ, եթե Տարոնականության իմաստով Տարոնի մասին որևէ մեկը թյուրիմացաբար մտածի կամ ասի՝ հապա մեր Վա՞նը կամ Վանաձո՞րը, կա՞մ մեր Շիրա՞կը, կա՞մ Լոռի՞ն և այլն: Այդպես մտածելը ճիշտ չէ, ինչպես ճիշտ չէ մտածել, ասել՝ ինչո՞ւ անպայման էջմիածին, հապա մեր Անթիլիասը, կա՞մ Վահանավանքը, կա՞մ Սանահինը, կա՞մ Գանձասարը...

Ինչպես մե՛կ է էջմիածինը՝ հոգևոր-կրոնական իմաստով ու երկնային նշանակությամբ, այնպես էլ մեկ է Տարոնը՝ Տարոնականության հոգևոր-գաղափարական իմաստով և հայկականության նշանակությամբ: Բայց, դրանց հետ միասին, **Տարոնը հայ զինվորականության մարտական ոգու, հայ զինվորականության պատասխանատվության և հայ զինվորականության պետականամետ պատրաստականության հոգևոր, գաղափարական և բարոյական ակունքն է**, քանզի այնտե՛ղ՝ Տարոնական Տարոնում, Մամիկոնյանների նախարարությունում է սկիզբ առել ու դարերի ընթացքում թրծվել և գործել **հայոց հայրենիքի պետական համակարգով պաշտպանությունը**, և դա արվել է մեր հավատամքի հոգեղենությամբ, գաղափարականությամբ, բարոյականությամբ և դրանցից բխող հայ զինվորականության ազգային ինքնագիտակցությամբ, նվիրումով ու քաջությամբ:

Դրա համար Տարոնը հատկապես այսօր, այս պայմաններում ո՛չ մի հայինը չէ և միաժամանակ բոլո՛ր հայերինն է, մեր բոլորինն է, եթե մեր հոգուն,

սրտում և մտքում առկա են հայկականությունը, հայկականության հոգեղենությունը և հայկականության գաղափարականությունն ու բարոյական արժեհամակարգը: Ինչպես էջմիածինը՝ որպես հոգևոր-կրոնական կենտրոն և Մայր Աթոռ, մեզանից ոչ մեկինը չէ, եթե անհավատ ենք, Քրիստոս չենք ճանաչում, Աստծուն չենք դավանում, և միաժամանակ էջմիածինը՝ որպես հոգևոր կենտրոն և Մայր Աթոռ, մեր բոլորինն է, եթե հավատում ենք Աստծուն, Հիսուսի Աստվածությանը, Նրա Հարությանը, Նրա Երկրորդ գալստյանը և Նրա՝ էջմիածինը հիմնելու մեզ տրված տեսիլքի պատգամին:

Ամեն ինչ շատ պարզ է, շատ հասկանալի, սակայն միայն հավատքով, եթե մեր մեջ Քրիստոսի հավատքը կա:

Ու այդ հավատքով կարելի է զգալ, տեսնել, որ այսօր Տարոնի և Տարոնականության զինվորական, ռազմական և պաշտպանական իմպերատիվը (հրամայականը), այսինքն՝ անպայմանական պահանջը, կոչումը, պարտականությունը, պաշտոնն ու գործն անցել են Հայոց զինված ուժերին: Իսկ Տարոն աշխարհի ոգին, գաղափարը և բարոյական արժեհամակարգը, բնականորեն, պետք է անցնեն նախևառաջ Արցախին ու Սյունիքին, Հայաստանի արևմտյան պատմական սահմաններից՝ արևելյան ներկայիս սահմանները:

Գարեգին Նժդեհը տարոնցի չէր, նույնիսկ ի տարբերություն ոչ տարոնցի շատ հեղափոխականների ու զինվորականների, ովքեր Տարոնում եղել, մասնակցել էին Մշո և Սասնա հերոսամարտերին, Նժդեհը Տարոնում բոլորովին չէր եղել, այնտեղ չէր կռվել (նա այլ վայրերում է մարտնչել), սակայն ի՞նչ է ասում Տարոնի և Տարոնականության մասին ծնունդով նախիջևանցի այդ մտավորական, զինվորական և պետականակերտ նահատակ հերոսը՝ զորավար Նժդեհը: Ի՞նչ է ասում՝ որպես իմաստալից խորհուրդ, ուսանելի պատգամ ու նաև հայագիտություն, այո՛, հայագիտություն, նա ասում է.

«Հայրենիքի համար քաջաբար կռվելու և մեռնելու ուխտաճութիւնը մենք անւանում ենք **Տարօնականութիւն**»:

«Ո՞վ կարող է իրեն հայ մտաւորական անւանել եւ իր մտքի բարոյական մահավճիռը չտալ, եթէ նա չի հասկանում **Տարօնականութիւնը**, այսինքն՝ ոչինչ գիտէ Հայոց Պատմութեան եւ դրա իմաստասիրութեան մասին»:

«Այսօր, երբ ամէն հայ վտանգւած է համարում մեր Ցեղի եւ Հայրենիքի

ապագան, **Տարօնականութիւնը** («քաջութեամբ մեռցուք ի վերայ աշխարհիս մեր»-ը) Մամիկոնեան ոգու այս վերակոչումը... համարուում է ողջունելի»:

«**Տարօնականութիւնը** ես անւանել եմ ցեղի առաջին հոգեւոր զէնքը», քանզի ծանօթ եմ այն դժնդակ պայմաններին, որոնց մէջ մեր ժողովուրդը վարեց իր անհաւասար գոյամարտը եւ հարկադրաբար պիտի վարէ ե՛ւ վաղը: Իսկ վտանգի ժամանակ - լա՛ւ հասկանանք այդ - «սուրը վարձու չեն առնում»:

«Այդ ասել է, որ մենք պայքարի մեր հոգեւոր զէնքերն ու մտքի մեր դէկավար սկզբունքները պիտի առնենք ոչ թէ մեր ցեղի էութեան անհարազատ, օտարոտի վարդապետութիւններէն, այլ մեր պատմութեան յաւիտենական շարժը վարող ոգուց: Այդ ոգին - անխօս զգացուի թէ խօսքի վերածուի - **Տարօնականութիւնն** է մեզ համար»:

«Մեր եկեղեցին ամենայն երկիւղածութեամբ ու պաշտամունքով, դարեր ու դարեր տօնում է **Տարօնականութեան** երկու մեծափառ գործերը - Գրերի Գիւտը եւ Աւարայրը»:

«Սրբացնելով ու յաւերժացնելով Մամիկոնեանների ուխտը. եկեղեցին մեր ժողովուրդին տուած է ինքնապաշտպանութեան զէնքերից ամենահատուն ու յաղթականը - «մահ գիտեցեալ»-ը: Հէնց ա՛յդ է **Տարօնականութիւնը**»:

«**Տարօնականութիւնն** է մեր ցեղային նկարագրի յաղթական գիծը: Տարօնականութիւնն ասել է՝ Մամիկոնեանների ճամբով, դա ասել է՝ ցեղի եւ Հայրենիքի համար Մամիկոնեանների պէս մեռնել ուզել ու մեռնել գիտեցալ: Այս էլ տուած է Տարօնականութեան մասին»:

«Ոգեզուրկ հայ հաւաքականութիւնը եղած է ու կը մնայ ամենավտանգաւոր ամբոխը: Նման մի ամբոխ մի օր քեմալական չետաներին յանձնեց մեր Ղարսը՝ ասպետական անձնասպանութիւն պարտադրելով իր տղամարդ ղեկավարներէն զնդապետ Մազմանեանին: **Տարօնականութիւնը** ուխտաւածութեան բարոյական է, առանց որի հայութիւնը, մասնաւորապէս, այսօր եւ վաղը, ճշմարիտ զինուոր ու ղեկավար չի ունենայ, ինքնապաշտպանունակ չի դառնայ»:

«Զկայ աւելի անպիտան իմացական էակ, քան ուխտազուրկ հայ մարդը: Փորձառաբար գիտեն ոչի՛նչ արժէ հայկական քանակը, թիւը, եթէ դա

նոգեզուրկ է: Անուխտ հայ, ասել է անոգի, իսկ անոգի հայ, ասել է՝ աննուէր, անարի, անզօր»:

Այո՛, իրավ հայագիտական պատգամներից ու նաև հայոց պատմության մեր ընթերցմամբ ճանաչումից եզրակացնում ենք, որ Տարոնականության այդ ոգին պարունակող Հայ Ազգային Գաղափարախոսության ինչ վիճակում, ինչպիսի ամրության լինելուց է կախված, թե ինչքանով ազգային են լինելու ու ինչքանով օգտաշատ են լինելու մեր այսօրվա և վաղվա ներքին ու արտաքին քաղաքականությունը, մեր կրթությունը և գիտությունը, մեր մշակույթն ու քաղաքացիական հասարակությունը, մեր տնտեսությունն ու ժողովրդի կենսամակարդակը: Մեր հոգեղենությունից, գաղափարականությունից և բարոյականությունից, այս երեք սյուների վիճակից, նրանց ամրությունից են կախված, մանավանդ, մեր ազգային միասնությունը և ազգային անվտանգությունն ու պաշտպանությունը, որովհետև այդ երեք հիմնասյուների՝ հոգեղենության, գաղափարականության և բարոյականության հզորությունը, կենսունակությունն ու հարատևությունը բխում են և հիմնված են Աստուծո հանդեպ մեր ունեցած հավատքի վրա: Հավատք, որը մեզ շնորհված է և կարող ենք ճանաչել ու կյանքի ապրում դարձնել Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանով և խաչով:

Ուրեմն՝ տեսնում ենք, որ մեր զարգացման, հզորացման և մեր գոյության պաշտպանության ու բարգավաճման բոլոր նախադրյալները՝ նյութապաշտությունից զերծ հոգեղենությունը, քաղքենիությունից զերծ գաղափարականությունը ու այլասերումից զերծ բարոյականությունը, ինչպես նաև այդ երեքից բխող ազնվությունը, առաքինությունը, արդարատությունը, մարդասիրությունը, հայրենասիրությունը, պատվախնդրությունը, արժանապատվությունը և մասամբ նորին, հիմնված են հավատքի վրա: Եթե ամուր չէ, խախտված է մեր հավատքը, ապա ամուր չեն, կայուն չեն և հուսալի չեն նաև այդ բոլորը, որ մեր մարդավայել, քրիստոնեավայել, հայավայել գոյության նախապայմաններն են: Որովհետև հավատքով և մեր խղճի միջոցով ստուգված հավատքի գործերով է, որ Աստուծո օգնությամբ, պաշտպանությանը և շնորհին պիտի արժանանանք: Որով կստանանք իմաստություն, զորություն և, ամենաէականը, կստանանք այն, որ Նա մեզ

հետ կլինի և մեզ հետ կկռվի մեր թշնամիների դեմ:

Իսկ երբ Աստված մեզ հետ է, ո՞վ կարող է մեր դեմ կանգնել:

Սա մեր ազգի հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության հիմնադրույթն է, փիլիսոփայությունն է, որը մեր ազգի Աստվածական ստեղծման օրից, Աստվածային պատգամների համաձայն, արտահայտված է մեր բոլոր մեծերի, սրբերի և հայկականության միջնաբերդ հանդիսացող Տարոնականությամբ ապրող հայ ժողովրդի կյանքում:

Եվ մեր այդ հավատքի լույսը մեզ թելադրում է, որ այդ հիմնադրույթները պետք է լինեն մերօրյա զինվորականության, մասնավորապես հրամանատարության, սպայության կոչման, պատվի և պարտաճանաչության իմպերատիվը՝ անպայմանական պահանջը: Եվ դա նույնպես Աստուծո օգնությամբ:

Որակական այդ հատկություններից բխող պարտաճանաչությամբ տոգորված մեր զինվորականությունը, հրամանատարությունը ամենայն զգոնությամբ, միշտ ու ամենուր, նկատի կունենան, որ 1915 թվականի հայոց ողբերգական պատմության մեջ արձանագրված արյունարբու թշնամու տմարդի հակումները, նրա դավադիր վարքը և համատարած ու անխտիր եղեռնագործությունը մի պետության կողմից վաղօրոք ծրագրված և կազմակերպորեն նախապատրաստված ցեղասպանական հեռահար նպատակ էր, որը նենգ ու դաժան մեթոդաբանությամբ և հետևողականությամբ կիրառվեց Արևմտյան Հայաստանի քաղաքների, գյուղերի, յուրաքանչյուր տան ու անձի նկատմամբ՝ բնաջնջելու համար հայ ազգը:

Եվ այս եղեռնագործ միտումը՝ մտնել յուրաքանչյուր հայի տուն և մորթել բոլորին ու թալանել, հայ մարդը մի անգամ ևս տեսավ ու զգաց շուրջ 75 տարի հետո Արցախում՝ նաև Մարաղայի օրինակով, երբ հայ մարդու ազատասիրությանն ի պատասխան՝ դուշմանը նորից ուզեց «սրէ մըզի»:

Եվ այժմ էլ՝ մեր օրերում, նույն այդ դուշմանը իր հին նպատակի նոր նշաններ է ցույց տալիս, որից հստակ երևում է, որ եթե ի վիճակի լինի, նորից պիտի ձգտի «սրէ մըզի»: Հետևապես «Զարթնի՛ր, լաո՛ւ, մըռնիմ քըզի»-ն մնում է ուժի մեջ, որը միշտ պետք է հիշենք և զգոն, հզոր ու պատրաստ լինենք...

Փա՛ռք, օրհնություն՛ն և կորո՛վ մեր հայ մարտիկին, հայ սպայությանը, հայոց բանակին:

Այս առիթով հարկ է նշել նաև այն հանգամանքը, որ մեր երկիրը, մեր պետությունը վարում է արտաքին քաղաքականություն, իսկ վերջերս նույնիսկ նախաձեռնո՛ղ ու ակտի՛վ արտաքին քաղաքականություն, և դա շա՛տ լավ է, մեր ազգը վաղուց դրա կարիքն ունի: Ու լավ է նաև, որ մենք պետք է փորձենք, այնուամենայնիվ, հասկացողության գալ նաև արտաքին քաղաքական ճակատում՝ բանակցությունների միջոցով խաղաղորեն լուծելու մեր բազմաթիվ խնդիրները: Դա լավ է: Բայց մենք պատմականորեն գիտենք, և ներկայումս էլ ակնհայտ է, որ դա չպետք է ազդի մեր զգոնության և պատրաստականության վրա, ընդհակառակը:

Դրա համար այս խոսքի վերջում մի անգամ ևս նշենք և կոչենք.

«Հայ՛ զինվորական, հայ՛ սպա, ծանի՛ր զքեզ՝ ճանաչի՛ր քեզ, և միշտ հիշի՛ր քո պարտքը ազգի ու հայրենիքի առաջ, որը և պարտք է Աստուծո առաջ»:

Այդ հիշելը և կատարելը ամենամեծ փառքն է քո և քո որդիների, թոռների ու սերնդի համար՝ այժմ և հավիտյանս, որովհետև Մամիկոնյան սպարապետների և դարերի ընթացքում՝ մինչև մեր օրերը, նրանց հետևորդների փառաց պսակները անթառանձն ու հավիտյան են, որովհետև դրանք հավերժորեն ցողված են զինվորական Տարոնականությամբ և Տարոնական գաղափարական մարտունակությամբ, որոնք Աստուծո օրհնությամբ են, որովհետև Աստվածահաճո են:

ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՆ ԶՈՐԱՎԱՐ. ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ԿԵՐՊԱՐ ՀԱՅ ՍՊԱՅԻ, ԱԶՆՎԱԿԱՆԻ ՈՒ ԱՍՊԵՏԻ

**Վարդանը քաջ Վարդան և Սուրբ զորավար դարձավ, որով-
հետև իր մեջ ուներ Քրիստոսի լույս հավատքը:**

Տարոնական ոգին կրող Տարոնի իշխան Վարդան Մամիկոնյանը՝ Տարոնի նկարագրով և զինվորական խստակեցությամբ Վարդան զորավարը, ով ազգի կողմից հավիտյանս քաջի, նահատակի և սրբի կոչումն ստացավ, Ավարայրի կենաց-մահու ճակատամարտից առաջ հավատքի և հայկականության տեսանկյունից ինչպիսի՜ խոսք է ուղղում հայ զորահրամանատարներին և զինվորներին, ինչքան մարդկայնություն կա այդ խոսքի մեջ, ինչքան համեստություն, ինչքան սեր՝ հայրենիքի և իր զինակիցների հանդեպ: Բայց ամենակարևորը և ուշագրավը նրա քրիստոնեական հավատքն է և իմացությունը իր հավատքի աղբյուր Աստվածաշնչի... Ուրեմն՝ հայոց սուրբ սպարապետը՝ նախարարը, իշխանն ու զորավարը, ժամանակ է «գտել» և ոչ թե ծանոթացել, այլ հանգամանորեն սերտել է Աստվածաշունչը: Եվ եթե նա այդ կենաց ու մահու ճակատամարտին պատրաստվող զորքի հետ Աստվածաշնչից է խոսում, ապա կարելի է պատկերացնել, թե ինչքան ավելի է վկայակոչել Աստվածաշունչը, հավատքը և հավատքի Ջորագլխին՝ Քրիստոսին, իր համեմատաբար ազատ և երկրի համար խաղաղ ժամանակներում:

Ի՞նչ կարող են և պետք է սովորեն այս իրողությունից մեր ժողովուրդը և հատկապես նրա ավագները, իշխանավորները և սուրբ Վարդան զորավարի՝ մեր ժամանակների զինակից եղբայրները:

Ինչո՞ւ էր Վարդան Մամիկոնյան զորավարը՝ Հայոց սպարապետը, Աստվածաշունչը կարդացել, սովորել, հիշել, հոգու խորքով յուրացրել, դրան իր էությամբ նվիրվել և փոխանցել իր զինակիցներին: Ըստ ամենայնի՝ սուրբ Վարդանը միակ նախարարը, զորավարը և ընդհանրապես հայր չէր, որ այդպիսին էր: Մենք՝ ժամանակակից հայերս, ի՞նչ հետևություն

պետք է անենք այս իրողությունից, ի՞նչ պետք է սովորենք Վարդան զորավարից և, ըստ այդմ, հետևենք նրան ու նրա նմաններին... Դրա համար, առաջին հերթին, հարկ է անպայման ուշադիր կարդալ Վարդան Մամիկոնյանի խոսքը՝ ուղղված հայոց բանակին Ավարայրի ճակատամարտից առաջ, լուրջ ու հանգիստ մտածել այդ մասին և նորից ու նորից կարդալ՝ հիշելով նրա արտասանած յուրաքանչյուր բառը և հասկանալով դրա իմաստը, նպատակը: Դրանով բարիք կանենք նախևառաջ մեզ ու շատ ժամանակ չանցած՝ կհասկանանք, որ մեր կյանքում մեզ արած այդ բարիքը կանդրադառնա նաև մեր շրջապատին՝ ընդհանրապես և մեր սիրելիներին՝ մասնավորապես, որովհետև դա կլինի Աստվածահաճո:

Այդ անելը պետք է ցանկանանք առաջին հերթին մեր հարազատ զինվորականությանը, որով մեր զինվորականությունն իր կյանքում հոգեպես, գաղափարապես և բարոյապես կպսակվի Վարդանանց Քրիստոսափայլ ազնվական ասպետությամբ, և դա կանդրադառնա համայն հայությանն ու ամենակարևորը՝ հայ նոր սերնդին, որով և կազնվանա ամբողջ ազգը:

* * *

Ցավոք, հայոց պատմությունը մակերեսորեն ու աղավաղված ընկալողներից ոմանք, ովքեր գտնվում են նաև օտար ու խորթ ազդեցության ներքո, այսօր փորձում են վարկաբեկել զորավար սուրբ Վարդան Մամիկոնյանին՝ չընկալելով նրա ազնիվ, ասպետական հավատարմությամբ ու ազգապահպան նվիրվածությամբ տոգորված կերպարը, նրա իմաստուն, կառուցողական, խորունկ դերը թե՛ հայոց բանակի և թե՛ հայ ազգի ու պետականության կայացման մեջ:

Հիշենք, որ հայոց պատմության մեջ դժվար է գտնել Մեծն Վարդանի կերպարի նմանը, որ ներառի առնվազն **չորս տեսակ** գործիչ՝

ա) զինվորական գերագույն հրամանատար,

բ) պետական բարձրաստիճան գործիչ,

գ) ազգային-ազատագրական շարժման ոգեկոչող, կազմակերպիչ ու առաջնորդ,

դ) հոգևոր (հավատքի) արժեհամակարգի պահպանման պայքարի ղեկավար:

Մեծն Վարդանը, ազգի, երկրի և պետության համար օրհասական պահին հայ էությանը հավատարիմ ու հավատքի մեջ հաստատուն մնալով, կողմնորոշվեց և կողմնորոշեց ազգն ընդմիշտ: Նա Ավարայրի դաշտ մտավ ոչ միայն որպես ռազմական գործիչ, առաջնորդ և գերագույն հրամանատար (որպիսին փայլել էր միշտ), այլև առավել քան հոգևոր ու ազգային-ազատագրական գործիչ և իր կենսագրական օրինակով՝ իմացյալ նահատակությամբ, մեծ ու հզոր հիմք դրեց հայոց ազգային առհասարակ գոյատևման համար՝ հավատքով, գաղափարով ու բարոյականությամբ, որով և պետականաշինության, բանակաշինության ու դիմադրողականության համար: Եվ դա նախևառաջ արտահայտեց.

1) Գաղափարականությամբ՝ բխող և հիմնված Աստուծո հավատքի վրա՝ Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանով և խաչով,

2) Անկաշառելիությամբ (նա հրաժարվեց հայոց թագից՝ տրված պարսից արքայի կողմից),

3) Մահվան դեմ հաղթանակող գաղափարով՝ «Իմացյալ մահ՝ անմահություն» տեսությամբ,

4) Անմնացող նվիրվածության մեջ հարատև հետևողականությամբ:

* * *

Հիմնականում ազգային տոհմիկ հավատարմության, գաղափարականության, բարոյականության և հետևողականության այս հիմքի վրա էր, որ հնարավոր դարձավ գոյացնել Նվարսակի հաղթական պայմանագիրը: Նվարսակում հայոց զինված ուժերի նոր հրամանատար զորավար Վահան Մամիկոնյանը (Գայլ Վահան), հայոց հոգևոր-գաղափարական շարժման վերոնշյալ հիմքից բուրրովին չչեղվելով, տվյալ ժամանակաշրջանի գերպետությանը՝ Պարսկաստանին, ցույց տվեց, որ իր և իր զինակիցների հոգում կենդանի է Մեծն Վարդանը (տե՛ս Ղ. Փարպեցի, Հայոց պատմություն, Թուրք Վահան Մամիկոնյանին, Երևան, 1982, էջ 389-393):

Եվ արդար ու օգտակար է, որ հատկապես հայ ազգը և աշխարհի յուրաքանչյուր քրիստոնյա գիտենա, որ զորավար Վարդանը ոչ թե ձախողվեց Ավարայրում, այլ մասնակի զիջելով ճակատամարտը՝ շահեց պատերազմը իր կյանքի գնով՝ իմացյալ մահով, այլ խոսքով՝ կամավոր

խաչվելով (խաչը ելնելով): Հետևապես սրբապիղծ թշնամություն է ամեն պարսավանք՝ ուղղված նման մեծությանը:

Տոհմիկ հայ զինվորական հրամանատար Վարդան Մամիկոնյանի վարկաբեկումը կամ նրա անտեսումը հայ իրականության մեջ շատ ծանր հետևանքներ է ունեցել և դեռ կարող է ունենալ, քանզի խոսքը ոչ թե որևէ անձի պախարակման, այլ տոհմիկ, դասական, ազնվական հայի ու մեծ զորավարի պատմական տեսակի վարկաբեկման մասին է: Երբեք չմոռանաք այն փաստը, որ հայոց պատմության մեջ (5-րդ դարից սկսյալ) բոլոր հայ մեծերը ոգեշնչվել են հատկապես Վարդան Մամիկոնյանի կերպարով և դարձրել նրան ազգին, հայրենիքին և հավատքին կատարյալ հավատարմության նմուշ-օրինակ, որով դարերի ընթացքում կրթել ու դաստիարակել են հայ սերունդներին...

Արդարև, Տարոնական ոգին կրող, կենդանի պահպանող և ազգին փոխանցող Մամիկոնյան զորավարներն սկզբունքորեն հետամուտ էին, որ հայ զինվորականությունը (նրանց գերդաստանները) գաղափարականացած լիներ սուրբ հավատքով: Սրանով է, որ նույնիսկ հայոց պետականության կորստից հետո էլ հայ զինվորականությունը պահպանեց իր կենսունակությունն ու մարտունակությունը և քաղաքակրթության թշնամիների դեմ հանդես եկավ որպես կրիտիկական պատվար: Այն ժամանակվա գերիզոր տերությունը՝ Բյուզանդական կայսրությունը, որը խանդով էր նայում հայկական ռազմական կառույցներին ու ժամանակ առ ժամանակ միջոցներ կիրառում նրանց կազմալուծման համար, ի վերջո նկատելով իր սխալ քաղաքականությունը, փոխեց այն: Արդարև, պատմությունն ապացուցում է, որ այդ ժամանակաշրջանում շատ պարագաներում, երբ նույնիսկ Բյուզանդական կայսրության կանոնավոր ուժերը չէին կարողանում կանգնեցնել սելջուկ թուրքերին, դա վճռականորեն անում էին հայ աշխարհագրայինները (տե՛ս՝ Գեղամ Կիրակոսյան, Սասուն, Երևան, 2010 թ., էջ 120 -121), որոնց կազմակերպում և ղեկավարում էին ազգային գաղափարախոսությամբ տոգորված հայ զինվորականները, որոնց համար

ԶՈՐԱՎԱՐ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆԻ ԿՅԱՆՔԸ ԶՈՐԱՎՈՐ ՆՎԻՐՅԱԼ ՀԱՅԻ ՀԱՎԵՐԺԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ ԷՐ (ԵՎ Է ՄԵՁ ՀԱՄԱՐ)՝

ՎԱՍՆ ՀԱՎԱՏՈՒ,

ՎԱՍՆ ՀԱՅՐԵՆՅԱՑ:

Նա Ավարայրի դաշտում 451 թ. մայիսի 25-ին ասում էր այն, ինչ մինչ օրս ու հավիտյանս պատգամ է հայ զինվորականությանը.

- ...Ո՛Վ ԻՄ ՔԱԶ ՆԻԶԱԿԱԿԻՑՆԵՐ.

...ՄԻԱՅՆ ԹԵ ԱՐԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՔԱԶՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ ՎԱԽԿՈՏՈՒԹՅՈՒՆ ՉԽԱՌՆԵՆՔ:

...ՎԱԽԸ ԹԵՐԱՀԱՎԱՏՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆ Է. ԹԵՐԱՀԱՎԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵՆՔ ՎԱՂՈՒՑ ԵՆՔ ՄԵՐԺԵԼ ՄԵԶԱՆԻՑ. ՆՐԱ ՀԵՏ ԹՈՂ ՎԱԽՆ ԷԼ ՓԱԽԶԻ ՄԵՐ ՍՏՔԵՐԻՑ ՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻՑ:

* * *

Շատ կարևոր է անպայման միջոցներ ձեռնարկել Տարոնի առանձնահատուկ ոգու և տոհմիկ հայկականության կերպարի վերականգնման, վերահաստատման ու նաև դրանց համապատասխան հայագիտական դրսևորումներով (բարբառ, երգ ու պարից բացի) Տարոնական հայկականության հավատարիմ ապրումի վերականգնման համար: Եվ միաժամանակ ստեղծել դրանք պահպանող (նույնիսկ զարգացնող) և համահայկականորեն բոլոր հարթություններով տարածող, ապրեցնող «Տարոն-Տուրուբերանի ժառանգականության կառույցը»:

Արդար և հույժ օտակար է վերակենդանացնել Տարոնական և Վարդանանց շնչով հայկականության հավատքի, ոգու և գաղափարի ժառանգորդների դարավոր ապրումը հայոց նորոգ պետականության ժամանակաշրջանում՝ 21-րդ դարասկզբին:

ԻՆԵՐՑԻԱՅԻ ՈՒԺԸ

(դրական և բացասական)

Իներցիայով ասում ենք, թե մենք պետականորեն քրիստոնեությունն ընդունեցինք (թեև, ավելի շուտ, տառացիորեն ասում ենք՝ հռչակեցինք) որպես պետական կրոն: Բայց քրիստոնեության իրականության մեջ ո՛չ ընդունեցինք-ը, ո՛չ էլ հռչակեցինք-ը չեն բնորոշում եղելությունը, որովհետև քրիստոնեությունը մեզ Աստված շնորհեց: Մենք ո՛չ ուզեցինք, ո՛չ փնտրեցինք, ո՛չ էլ գտանք, այլ մեզ շնորհվեց-տրվեց՝ որպես կյանքի շնորհ Աստվածային սիրով, որ լուսավորեց-սնեց մեզ Աստվածորդու Ավետարանի իմաստությամբ և գիտությամբ... Ինչպես մայրը երեխային կյանք է տալիս և կաթ է տալիս, ու երեխան ո՛չ ընդունում է իր ծնունդն ու կաթն իր մորից, ո՛չ էլ հռչակում է դրանք... Մի՞թե այսպես չեն բնորոշում եղելությունը հայոց քրիստոնեական կյանքի ճարտարապետներն ու կառուցողները և այդ կյանքով ապրողները՝ Լուսավորչից, Թարգմանիչներից մինչև վասն հավատո և վասն հայրենյաց մեր նորագույն նահատակները: Եվ Տերն այդպես չի՞ ասում, թե «...Այլևս ձեզ ծառաներ չեմ կոչում, որովհետև ծառան չգիտե, թե տերն ինչ է անում. այլ ձեզ բարեկամներ կոչեցի, որովհետև այն բոլորը, ինչ Իմ Չորից լսեցի, հայտնեցի ձեզ: Ոչ թե դուք Ինձ ընտրեցիք, այլ ես ձեզ ընտրեցի և ձեզ կարգեցի, որ դուք գնաք և շատ պտղաբեր լինեք, և ձեր պտուղը մնա, և ինչ էլ որ Իմ անունով Չորիցս խնդրեք, ձեզ տա: Այս եմ ձեզ պատվիրում՝ որ սիրեք միմյանց» (Չովհ. 15. 15 - 17):

Ահա թե ինչու մեր հոգևոր լուսավորման հենց արշալույսին առաջացավ Թարգմանչաց շարժումը՝ վերաճելով մշակութային Ոսկեդարի և շարունակելով իր կենսատու հաղթարշավը դարերի միջով նույնիսկ կյանքի ամենածանր պայմաններում և պահպանեց, հասցրեց մեզ մինչև մեր օրերը: Լուսավորվելով քրիստոնեական հավատքով՝ հայոց հոգևոր Շնորհընկալ հայրերը, հավատքի Չորագլխի պատգամով, զորաշարժի ենթարկվեցին՝ մարմնավորելու համար Ավետարանի լույսի իմաստությունն ու գիտությունն ազգի և պետականության կյանքում...

Ի դեպ, հիմա, երբ, ըստ երևույթին, այլևս քրիստոնեությունը պետա-

կանորեն չենք ընդունում կամ չենք հռչակում պետական կրոն, հապա ի՞նչ ենք անում: Հրաժարվո՞ւմ ենք, հե՞տ ենք հռչակում: Կամ եթե չենք ընդունում պետականորեն, ապա ի՞նչ ենք անում՝ պետականորեն մերժո՞ւմ ենք... և մասնավոր կարգով ենք ընդունում: Այս հարցերը մեր ժողովրդի համար պե՛տք է պարզվեն: Դրանց հստակեցումը մեր նախնիք ու նաև Աստված է պահանջում, և պահանջելու են սերունդները. կարո՞ղ ենք հստակեցնել...

Տիրոջ պատգամն անփոփոխ է և այսօ՛ր, որովհետև հավիտյան է: Ոչի՛նչ չի փոխվել, ամեն փոփոխություն ձևի մեջ է, էությունը նույնն է՝ հարատև: Հարատև պետք է լինի նաև Թարգմանչաց շարժումը, որ հարատև լինի նաև հայոց ազգային և պետական «Ոսկեդարը»...

Այս է եղել, հետևապես օրինաչափորեն և է՛ Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը (ՀԱԳ), որն ինչքան գիտակից, ազնիվ և հետևողական կիրառվի, այնքան ամուր կլինի երաշխիքն ազգի, հայրենիքի և պետականության վերելքի:

ՀԱԳ-ի պարզաբանումը, ընդունումը և ազգային կիրառությունը հանրապետության ու Հայրապետության էական խնդիրն ու պարտականությունն է, որ պետք է կատարվի անհապաղ ու անթերի... որովհետև դա՛ է նախապայմանը հայության ու Հայաստանի վայրընթացի կասեցման և վերելքի ապահովման:

ՀԱՎԱՏՔ, ԱՉԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ, ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հայության դեպքում Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը հայության քրիստոնեական հավատքի քաղաքացիականացումը և քաղաքականացումն է: Այսպիսով՝ ՀԱԳ-ը պետք է գոյացնի հայության հասարակական, պետական մտածելակերպը, վարքը, բարքը և ուղղություն տա ամեն տեսակ ազգային հարաբերություններին՝ սահմանադրական կարգով պետական օրենքներից և պաշտոնական ներքին ու արտաքին քաղաքականությունից մինչև հասարակական, ընտանեկան գրված և չգրված օրենքներն ու կանոնները...

Հավատքն Աստվածաշնորհ է: Այն չե՛ս կարող ստեղծել, գնել կամ նվա-

ճել մարդկային ուժով, գիտությամբ կամ հնարքով: Սակայն Աստվածաշնորհի հավատքը կարող ես խորացնել և զորացնել Աստվածասեր ապրումով, այսինքն՝ հոգով, մտքով ու ամբողջ էությանմբ սիրելով քո Արարիչ Յորը, ապրելով և գործելով Նրա հավատքով կյանքի բոլոր հանգրվաններում... Ու երբ դա անում ես քո Աստվածասիրության, որով և մարդասիրության մղումով, այսինքն՝ սիրով հանդեպ քո Արարիչը և մերձավորը և ըստ այդմ՝ ապրում և գործում ես կյանքի բոլոր բնագավառներում, բոլոր հանգրվաններում, բոլոր հարաբերություններում, դա նշանակում է, որ հավատքդ զորացավ և գաղափարականացավ ու դրանով՝ նաև քաղաքացիականացավ և քաղաքականացավ՝ ընդհանուր առմամբ մարդկային՝ աշխարհիկ ու առարկայական դառնալով: Դրա համար ասում ենք, որ ազգի իրական գաղափարախոսությունը, տվյալ դեպքում՝ տոհմիկ Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը, մեր հավատքի քաղաքացիականացումն ու քաղաքականացումն է:

Եվ ինչպիսին որ է որևէ ազգի՝ հավատքի ընկալման, ըմբռնման ու արտահայտման առանձնահատկությունը, այդպիսին է նաև այդ ազգի գաղափարախոսության ընկալման, ըմբռնման ու արտահայտման առանձնահատկությունը:

Հավատքն Աստվածատուր գերագույն շնորհի ու պարգև է մարդուն, Աստվածատուր շնորհի ու պարգև է նաև մարդուն տրված լեզուն, որը բարձրագույն իմաստ է ստանում՝ փառաբանելով Աստծուն ու արտահայտելով Նրա նկատմամբ իր սերը՝ սիրելով իր մերձավորին և լսելով ու կատարելով Նրա կամքը, պատգամները, երկրային ծրագիրը և գործերը:

Մարդուն շնորհված լեզուն, ունենալով մարդկային մեկ ընդհանրություն, տարբերվում է ըստ ազգերի և ցեղերի որոշակի առանձնահատկությունների, որոնցից են՝ նրանց ապրած վայրը, ներաշխարհը, կերպարը, մտածողությունը, կենցաղը, պատմությունն ու այլ ազգերի հետ հարաբերությունների բնույթն ու արդյունքը... Այս առումով լեզուն սուրբ է և պետք է պահպանվի հավատարմությամբ, գործածվի սրբությամբ, ստեղծագործաբար և կառուցողական իմաստով ու նպատակով, այլ ոչ թե պղծությամբ, նենգությամբ և կործանարար իմաստով ու նպատակով:

Ահա՛ թե որտեղից է Հայկ Նահապետին շնորհված Հայկյան ցեղի հա-

վատքն արտահայտող լեզվամտածողությունը: Հավատք, որը Տիրոջ ծննդյան 301 թվականից դարձավ հայ ազգի և պետության հավատքը, որից բխեց, դրա վրա հիմնվեց ու սրբագործվեց՝ նորոգ իմաստավորելով Հայկյան ազգային գաղափարախոսությունը, և, ըստ այդմ, նորոգվեց ու զարգացավ Հայկյան ցեղին շնորհված հայ ազգի լեզուն՝ հարուստ գրականությամբ հանդերձ...

Հավատք, գաղափար և բանականություն. մարդու մարդկայնացման այս երեք կենսաբաղադրիչներով օրհնված է հայ ազգը՝ կերտված արարչական ուրույն կերտվածքով և դրոշմված ցեղային ուրույն հատկանիշներով: Հայի համար դրանք հարազատ են, նվիրական են և սուրբ:

ՀԱՅՈՑ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՌԱՍՏԻՃԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԴՐԱ ԽՈՐՀՐԴԻ ԻՍԱՍՏԱՎՈՐՈՒՄԸ

301 թվականին հայ ազգի պետականորեն քրիստոնեացման խորհուրդը 2001 թվականին՝ 1700-ամյակին, և դրանից հետո էլ միշտ պետք է հասկանանք նույնպես ազգովին և պետականորեն...

Մենք հաճախ ենք կրկնում, հատկապես Սփյուռքում, «համազգային» հասկացությունը, որով և միասնությունը՝ որպես նպատակ, բայց այն կյանքի իրագործում չի դառնում, ինչպես և ՀՀ-ում: Որպեսզի դառնա, համազգային նպատակը պետք է պետական ծրագիր լինի՝ ճշմարտության Հոգուց բխող ազգային գաղափարախոսությամբ՝ ՀԱՅՈՑ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ:

Հայոց պատմական առանձնահատկությամբ հայոց պետականության գոյության պահպանման և հարատև զարգացման կազմակերպական կառավարման հիմունքը, ըստ երևույթին, հարկ է ընթռնել եռաստիճան բովանդակությամբ՝ փաստացի պետականություն, իրավական պետականություն և հոգեղեն պետականություն:

Այս երեքից հոգեղեն պետականությունը, որ հիմնականն է, ուղղակիորեն սնվում և գործում է քրիստոնեական հավատքից բխող և նրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ (ՀԱԳ):

Հայ ազգն իր բազմադարյան գոյության տարբեր ժամանակաշրջաններում ունեցել է փաստացի իրավական պետականություն (երբեմն՝ զորեղ, երբեմն՝ ոչ այնքան զորեղ) և ունեցել է միայն փաստացի պետականություն՝ առանց միջազգային ճանաչման (միջազգային իրավական կարգավիճակի, ինչպիսին է մոտավորապես այժմ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պարագան): Իսկ այն ժամանակաշրջաններում, երբ չենք ունեցել ո՛չ իրավական, ո՛չ էլ փաստացի պետականություն, ունեցել ենք հոգեղեն պետականություն: Եվ ինչքան զորեղ է եղել վերջինը, այնքան քիչ են ազդել ազգի վրա իրավական և փաստացի պետականության բացակայության բազմաբնույթ հետևանքները:

Միաժամանակ հոգեղեն պետականության զորությամբ և կենսունակությամբ են պայմանավորվել նաև հայ փաստացի, հետևապես և իրավական պետականության կառուցման անհրաժեշտության գիտակցումը և դրա իրագործման պարտաճանաչությունն ու հանձնառությունը:

Բանն այն է, որ ազգային-պետական մտածելակերպը և քաղաքացիական ինքնագիտակցությունը գոյանում են հոգեղեն պետականության ապրումով, քանի որ, ինչպես վերը նշվեց, այն սնվում և գործում է մեր հավատքից բխող և նրա վրա հիմնված ՅԱԳ-ով:

Այսինքն՝ վերջին հաշվով, հայոց հիմնական՝ հոգեղեն պետականության զորությունը, ստեղծագործական կարողությունը, դրա հարատևությունը և վերածումը փաստացի ու իրավական պետության պայմանավորված է եղել (և է) հայ ազգի քրիստոնեական հավատքի նկատմամբ հավատարմությամբ, բացահայտված այդ հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված ՅԱԳ-ի ապրումով կյանքի բոլոր հանգրվաններում...

Ուրեմն, երբ առկա է հոգեղեն պետականությունը, փաստացի պետականության ստեղծումը կազմակերպական կառավարման հարց է, որն անպայման կարելի է լուծել: Արագությունը և որակը դարձյալ պայմանավորված են հոգեղեն պետականության կենսունակության աստիճանով: Իսկ երբ փաստացի՝ պետականությունն է կառուցված, նրա միջազգային կարգավիճակը՝ որպես իրավական պետականություն, միայն ժամանակի հարց է: Իսկ ժամանակը, ինչպես նաև իրավական պետականության որակական մակարդակը թեև կախված են նաև շրջապատի և ընդհանուր զարգացումներից, բայց հիմնականում պայմանավորված են փաստացի պետականության որակական մակարդակով, այն էլ իր հերթին հոգեղեն պետականության մակարդակով, որը՝ ՅԱԳ-ի մակարդակով և որը՝ մեր հավատքով:

Աստված մի՛ արասցե, բայց եթե իրավական պետականություն չունենանք, եթե փաստացի պետականությունն էլ կորցնենք, նույնիսկ հայրենիքի այս պատառիկից էլ զրկվենք, դեռ վերջը չէ, և կարող ենք ամեն ինչը նորից ունենալ ու ավելի փառավորապես ունենալ, եթե ամուր, իր բարձունքի վրա պահենք հոգեղեն պետականությունը՝ որպես հարազատ, գիտակից, ինքնաբուխ պարտաճանաչությամբ և ինքնակառավարվող

հանձնառությամբ պատրաստական քաղաքացիներ: Մեր պատմությունը բազմաթիվ օրինակներ ունի նման հայ քաղաքացիների՝ հնդկաստաններից և ռուսաստաններից, ամերիկաներից ու եվրոպացիներից մինչև Էրզիր...

Մեր ազգի վերջը կգա, եթե ինքը վերջ դնի իր (արդեն իսկ բավականին թուլացած) հոգեղեն պետականությանը, որովհետև դա պիտի նշանակի, որ մենք լրիվ զրկված ենք ՀԱԳ-ից, որովհետև լրիվ դատարկված ենք հավատքից: Իսկ դա, որովհետև ախտահարված ենք հոգեբարոյապես, ու Աստված զգվել է մեզանից ու փոխել է մեր երկնային «իրավական կարգավիճակը»:

Ահա իրական անկումը, կործանումը և կորուստը՝ մահը՝ հակառակն իրական վերելքի, վերակերտման ու երանության, այսինքն՝ ԿՅԱՆՔԻ:

Կյանք, որը Միածինը, աշխարհ գալով, մարդկությանը բերեց և մեզ էլ առանձնապես բերեց՝ իջնելով մեր երկիր... Մնում է զարթնել մեղքի թմբիրից, տեսնել, ճանաչել, հասկանալ՝ ի՞նչ է էջմիածինը... Այն պատմական արժեքավոր ճարտարապետությունն է, հոգևոր արվեստի թանգարան էլ է, ոչ էլ հայոց պատմական թագավորանիստ քաղաք, թեև այդ բոլորն էլ է՝ երկրային իմաստով: Միածնի՝ Հայոց աշխարհի իջման և հայի հետ հաղորդակցվելու վայրը սուրբ է թե՛ խորհրդով և թե՛ բնությամբ, որ ամեն մի հայի կփոխանցվի, եթե հավատա: Ինչպես ասված է՝ «Հավատա՛ և կփրկվես»... Արդ, մեզ մնում է ընդունել ու ապրել մեր Սուրբ հայրերի Աստվածաշնորհ հավատքի ժառանգությամբ և Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ ու բարոյականությամբ, որ ԿՅԱՆՔ ունենանք:

Եվ մեծ հույս ունենք, որ Աստվածային շնորհով 301 թվականի Քրիստոսաբնույթ խորհուրդն ընդմիշտ մեր մեջ ունենալով՝ այն կլուսավորի մեր խորհուրդները, զգացումները, արարքներն ու ընթացքը դեպի ԿՅԱՆՔ... ՄԻԱՅՆ ԹԵ ՀԱՎԱՏԱՆՔ:

ՍՈՒՐԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Սո՛ւրբ Հայաստան՝ սուրբ ազգի սո՛ւրբ հայրենիք: Ահա Աստվածային երկնային քաղաքականությունից թելադրված հայ ազգային երկրային քաղաքականության նպատակը և կիրառությունը: Ահա՛ բոլոր խնդիրների լուծման, դժվարությունների հաղթահարման և վտանգների վերացման Աստվածատո՛ւր շնորհը, միջոցը, ուժը, կարողությունը և դրությունը:

Հետևապես այդ կիրառությունը հայության և նրա Հայրապետության ու հանրապետության հիմնական և գլխավոր նպատակը, ծրագիրը և գործունեությունը պետք է լինի: Յուրաքանչյուր հայի սրբությունն ազգի սրբությունն է: Ազգի սրբությունը երկրի ու նրա պետականության սրբությունն է և, վերջին հաշվով, մարդկության սրբությունը: Եվ Աստված գոհանալու է, որ 1700 տարի առաջ շնորհ արեց հայ ազգին, որ հավատքով պետականորեն առաջինը ճանաչի Իր սուրբ բնությունը, հաղորդակցվի Իր հավիտենական Սո՛ւրբ խորհուրդներին ու ծրագրերին և մասնակցի դրանց երկրային կիրառությանը...

1700 տարի առաջ Աստվածային բնության ու հավիտենական խորհուրդների և ծրագրերի Աստվածաշնորհ հաղորդումից ծնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը, որ հավատքով կյանքի ապրում դարձավ, Ազգի Սուրբ Ասպետությամբ սնեց Թարգմանչաց ու Վարդանանց ոգին, լուսավորեց նրանց գործերը և հարթեց փրկության ճանապարհը հայի հավիտենական կյանքի...

Այս իրականությունն ազգի ժառանգությունն է, այն նորից կյանքի ապրում դարձնելը հայությունն ու Հայաստանը էապես դարձնում է ոչ միայն համամարդկային, երկրային, այլև երկնային մասնիկ-աղ՛ ի ծաղկունն հայրենիքի, ի երջանկություն ազգի, հօգուտ մարդկության և ի փառս Սուրբ Երրորդության:

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆՆ ԱՐԺԱՆԱՆԱՂ Է ՊԵՏՔ

Արդարև, Աստուծո Յոգի՛ն պետք է գա վրադ, որ Աստուծո մասին մտածես:

Աստուծո Սուրբ Յոգի՛ն պետք է գա վրադ, որ Աստծուդ ապավինես:

Եվ Աստուծո Սուրբ Յոգո՛վ միայն կարող ես Նրա գործերն անել՝ դառնալով Քրիստոսի խմորից, սնվելով Նրա Ավետարանից և սիրելով Նրա խաչը: Ինչպես Նա սիրել է մեր ազգը և 1700 տարի առաջ ազգովին և պետականորեն Սուրբ Յոգով լուսավորել:

Երբ Աստուծո Յոգին լուսավորեց հայի հոգին, նա խորհեց Աստուծո մասին... Նրա մտածումները խոյացան երկինք... Հայն Աստծուն փառաբանեց...

Երբ Աստուծո հոգին լուսավորեց հայի հոգին, նրա գործերը Աստուծո շնորհով բեղմնավորվեցին... Քրիստոսի սերն արտահայտեցին... Թարգմանիչները Հայոց աշխարհում հոգևոր, մտավոր ու աշխարհիկ Ոսկեդար ստեղծեցին...

Լույսը՝ Աստուծո հավատքը Հիսուս Քրիստոսով, միշտ եղել է, կա և լինելու է հավիտյանս հավիտենից...

Հայոց պետականորեն քրիստոնեացման 1700-ամյակը տոնակատարող հայոց պետության և Հայրապետության քաղաքականության և գործունեության հիմքում պետք է լինեն ազգի հոգին, սիրտը և միտքը միշտ բա՛ց պահելն այդ Լույսին, որ այդ Լույսից ստանան իրենց եռանդը (էներգիան), ու ազգը, երկիրն ու պետությունն այդ Լույսով ընթանան, այդ Լույսի համար, դեպի այդ Լույսը:

1700 տարի այդ Լույսից, այդ Լույսով ու այդ Լույսի համար հայոց սրտերի բաբախումը՝ Ավարայրից Առաքելոց վանք և Սարդարապատից Շուշի, անցած չէ, կորած չէ, այն շարունակվում է Աստվածային՝ տիեզերական ու հավիտենական եռանդով: Էականն այն է, որ մենք՝ ժամանակակիցներս, և հաջորդ ու ապագա սերունդները, այդ Լույսի ժառանգները լինելով, արժանի՝ դառնանք այդ ժառանգությանը, որ մեզ չտիրի խավարը՝ դեպի անդունդ և մահ, այլ ընթանանք Լույսով դեպի Լույս՝ կյանք: Այս է մեր Սուրբ հայրերի կտակը, որի կատարմամբ որոշվում է մեր ճակատագիրը:

Արժանանանք, տե՛ր կանգնենք մեր կտակին, չուրանանք, չդավաճանենք այդ կտակին, որպեսզի դուրս չնետվենք մեր ճակատագրային հանգրվանից՝ Քրիստոսակերտ երկրային ու երկնային բնակությունից, այլ կյանք ունենանք և ունենանք Նրա՛ մեջ՝ Աստուծո Լո՛ւյս խոսքով:

* * *

Իրական կյանքն Աստուծո Սուրբ Հոգու բեղմնավորմամբ է: Առանց Սուրբ Հոգու բեղմնավորման կյանքն ունայնություն է, քանի որ կյանքը Կյանք է դառնում Սուրբ Հոգով ապրված լինելով: Սա է Աստուծո շնորհը մարդուն և հա՛յ մարդուն, պետականությանը և հա՛յ պետականությանը՝ Քրիստոսով:

ԿՈՌՈՒՄՊԱՑՈՒՄԸ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՎԱՏՔԻ ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆԻՑ

Կոռուպցիան՝ որպես աղետ, եթե առկա՛ է ու արդե՛ն իսկ խանգարում է հայոց պետականության բնականոն կայացմանը, զարգացմանը ու հզորացմանը, եթե խանգարում է հասարակության առողջացմանն ու ազգի համախմբմանը, եթե կոռուպցիան հարվածում է տնտեսությանը և վնասում երկրի հեղինակությանն ու վստահելիությանը՝ բազմաթիվ հետևանքներով, ապա դրա վերացումը պայմանավորված է առաջին հերթին և հիմնականում ոչ թե վարչական և ֆինանսական միջոցառումներով, այլ իրական՝ Հայ Ազգային Գաղափարախոսության (ՀԱԳ) ճանաչմամբ, ընդունմամբ և կիրառմամբ կյանքի բոլոր հանգրվաններում, բոլոր հարաբերություններում ու արարքներում:

Այս դեպքում կոռուպցիան կվերանա արմատապես՝ ի շահ ազգի ու հայրենիքի, ի բարի օրինակ մարդկության և ի փառս մեր քրիստոնեական հավատքի:

ՀԱԳ-ը՝

- կվերալուսավորի և կվերականգնի ազգի, երկրի հավաքական ու անհատական աշխարհայացքն ու աշխարհընկալումը,

- կվերարժևորի և կվերահաստատի ազգի ու պետականության բարոյական արժեքների համակարգն ու նորմերը,

- ըստ այդմ՝ կվերահաստատի հայության կենսաձևը,

- կյանքի պահանջների և դրանց բավարարման չափանիշները,

- ըստ այդմ՝ հասարակական ըմբռնումը, գնահատականն ու արժևորումը,

- հաստատելով այդ բոլորը որպես կյանքի ապրում՝ հիմնականում ինքնագիտակցված պարտաճանաչությամբ, պատրաստականությամբ, հայության և Հայաստանի մարդկային կյանքը կվերածվի աշխարհի սքանչելիքի...

Երազա՞նք, ցնո՞րք է այս հեռանկարը, թե՞ իրականություն՝ վավերացված ամենահաստատուն երաշխիքով:

Ցնո՞րք է, եթե հայությունը, Հայաստանը և հայոց պետականությունը ազգի պետականորեն քրիստոնեացման 1700-ամյակն ընկալեն լոկ որպես պատմական, ավանդական-մշակութային երևույթ ու արձագանքեն որպես այդ չափանիշներով և բովանդակությամբ պարտականություն, որը, ի դեպ, կարող է նաև (հնուտ գործարարությամբ) նյութական, ինչպես նաև բարոյական ու քաղաքական որոշ օգուտ բերել:

Եվ ամենահաստատուն երաշխիքով իրականություն է այդ հեռանկարը, եթե նախ՝ հայ ազգը, Հայաստանը և հայոց պետականությունը 1700-ամյակը մեր նախնյաց պես ընկալեն որպես Աստվածաշնորհ փառավոր փրկության լուսավորում, որով մեր ազգին ու պետականությանը մարդկային ցեղի առաջին շնորհն արվեց՝ հավատքի միջոցով հաղորդվելու կյանքի հավիտենական խորհուրդներին և այդ հաղորդության լույսով ընթանալու ու ապրելու երկրային կյանքը: Ու նաև, եթե հայ ազգը, Հայաստանը և հայոց պետականությունը 1700-ամյակին արձագանքեն՝ վերանորոգելով Սուրբ հայրերի հավատքի Աստվածաշնորհ ուխտը՝ որպես աղբյուր և հիմք ՀԱԳ-ի, և կիրառեն այն միշտ, ամենուր, ամեն ինչում:

- Կարո՞ղ ենք դա անել:
- Ի հա՛րկե:
- Ի՞նչ է պետք դրա համար:

- Ընդամենը՝ հոգևոր վերածնունդ, այն է՝ հավատալ Աստծուն՝ Հիսուս Բրիստոսի Սուրբ Ավետարանով և խաչով: Անկեղծորեն զղջալ մեր շեղումների՝ ուրացումների, նյութապաշտության և քաղքենիության համար, այսինքն՝ ապաշխարել, աղոթել, խնդրել, որ Սուրբ Հոգին բուժի մեր սրտի կարծրությունը, և ինչպես 1700 տարի առաջ, անսանք Տիրոջ կանչին՝ վերստին սիրելով Աստծուն մեր ամբողջ սրտով, մեր ամբողջ հոգով և մեր ամբողջ մտքով ու զորությամբ և սիրելով մեր մերձավորին մեր անձի պես՝ մեր սրտերը, մեր տները, մեր երկիրն ու կյանքը բացենք Աստուծո Միածին Որդու առջև, որ Նա նորից հաճի իջնել մեր մեջ՝ որպես Իր սիրեցյալ ու ընտրյալ ժողովրդի:

Այսինքն՝ անենք այն, ինչ արեցին մեր նախնիք. մեր ներկա հոգևոր ու աշխարհիկ իշխանությունների առաջնորդությամբ ամբողջ հայ ժողովրդի հավատքի հավատարմության ուխտի վերանորոգում՝ ազգի և պետության մկրտությամբ:

1700 տարի առաջ Տրդատ թագավորը, լինելով անառակ որդի, դարձավ սուրբ որդի թագավոր՝ Աստուծո շնորհով իր սրբությունը ժառանգություն թողնելով հայ ազգին, Հայաստան աշխարհին և հայոց պետությանը: Փառք Տիրոջը, որ այդ երեքն էլ՝ հայ ազգը, Հայաստան երկիրն ու հայոց պետությունը կան, դրանցից բացի կա նաև ժառանգությունը: Մնում է, որ արժանանանք Աստվածաշնորհի, հոգևոր, կենսատու ժառանգությանը՝ պահելով մեր Սուրբ հայրերի ընթացքը...

Այս եթե կատարենք, հավատո՛ւմ ենք, համոզվա՛ծ ենք, որ մեր 1700-ամյա հավատավորման հերթական տարեդարձներին տուրի՛ստ չեն գա Հայաստան, կգան ուխտի, հայերը՝ մկրտվելու, իսկ այլազգի եղբայրներն ու քույրերը՝ հաղորդվելու երկնային շնորհի երկրային հայկական սքանչելիքին:

Մեր վերալուսավորման, փրկության ու վերելքի բանալին՝ մեր Սուրբ հայրերի ժառանգությունը, դեռ մնում է երկնային գանձարանի հայոց պահարանում: Մեր ազգի ու պետության հոգևոր սրբագործված ծննդյան ամեն մի տարեդարձի Աստված մեզ համար կբացի՝ երկնային գանձարանը, որպեսզի մենք ստանանք այդ բանալին, եթե կատարենք դրա պայմանները՝ մեր հոգով, սրտով, խորհուրդներով ու արարքներով:

Այս պայմանները բոլորովին էլ ծանր, դառն ու նվաստացուցիչ չեն, ինչպես համաշխարհային բանկերի, արժութային ֆոնդերի, եվրամիությունների ու նմանների պայմանները: Ընդհակառակը, դրանք, ինչպես Տերն է ասում, թեթև ու քաղցր են, կյանք են, երջանիկ, իմաստալից ապրումով իրական կյանք:

Երանի թե Աստված գթա մեզ և շնորհք տա, որ կարողանանք արժանանալ... այդ կյանքին՝ մեր սրտերն Իրեն դարձնելով, Իրեն լսելով, Իրեն ծառայելով և Իր կամքը կատարելով՝ որպես Իր սուրբ ժողովուրդը...

Այդ տարեդարձները կազմակերպողների՝ մարդկանց ուշադրությունը

գրավելու և տպավորելու խնդիրը կարևոր է: Բայց ավելի կարևոր, կենսական ու էական է հիշել, որ մեզ երկնքից էլ են նայում: Նայել են ու նայում են և տեսնում են մինչև մեր սրտերի խորքերը և գնահատում են մշտարժեք չափանիշներով, որոնցից և իրականում կախված են մեր ապագան, մեր ճակատագիրը: Կախված է մեր կյանքն այժմ ու հավիտյանս...

Արդյո՞ք սա չէ մեր 1700-ամյա հավատքի խորհուրդը և մեր Տիրոջ պատգամը: Արդյո՞ք սա չէ, որ պետք է տոնենք հայրենի ու մարդկայնորեն՝ ուղիղ սրտերով, և փառավորենք ՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹՅԱՆԸ...

Աստված հասնի մեզ...

Աստված օրհնի հայ ազգը, Հայաստան երկիրը և հայոց պետությունը:

ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ԷԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻՑ ՄԵԿԸ

Ովքե՞ր և մեր ազգային ո՞ր կառույցներն են կոչված ու պատասխանատու ազգի և պետականության հոգեբարոյական և գաղափարական առողջության ու կենսունակության համար:

Հարցը, ըստ երևույթին, թե՛ բարդ է և թե՛ անսովոր՝ հատկապես մեր ներկա ըմբռնումով, և պատասխանն էլ, հավանաբար, լինի թեև պարզ, բայց նույնպես անսովոր՝ իր երկար և կարճ տարբերակներով:

Ընտրենք ամենակարճ տարբերակը. նախ նշենք, որ հարցի ամբողջական պատասխանը կարելի է ստանալ՝ հասկանալով մեր 1700-ամյա հավատամքի ամբողջական խորհուրդը: Իսկ մեր հոգեբարոյական և գաղափարական վարակամերժ համակարգի առողջությունը և կենսունակությունը կարելի է ապահովել՝ վերականգնելով մեր Աստվածաշնորհ քրիստոնեական հավատքը և դրանից բխող ու դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը: Եվ ինչքան լիարժեք վերականգնենք և մեր կյանքի ապրումը դարձնենք դրանք, այնքան առողջ, տոկուն, կենսունակ, հզոր, անվտանգ և բարգավաճ կլինեն մեր ազգն ու հայրենիքը:

«Թե ովքե՞ր, ո՞ր կառույցներն են կոչված և պատասխանատու դրա իրագործման համար» հարցի պատասխանն է՝ բոլո՛րս: Ամեն մի հայ կոչ-

ված է և պատասխանատու: Սակայն Հայոց Հայրապետությունը, հանրապետությունը և մասնավորապես դրանց և բոլոր քաղաքական, հասարակական, գիտական, կրթական, մշակութային կառույցների ղեկավարները հատուկ կոչում ունեն և պատասխանատվություն են կրում հայ ազգի նորագույն պետականությունում՝ հայոց պետականորեն ընդունված 1700-ամյա քրիստոնեական հավատքը և դրանից բխող ու նրա վրա հիմնված գաղափարախոսությունը (ՀԱԳ) իրենց կյանքի ապրումը դարձնելով՝ իրենց օրինակով և ղեկավարությամբ առաջնորդեն և ղեկավարեն ազգն ու պետությունը, որպեսզի այդ հավատքով ու գաղափարով ապրեն և գործեն միշտ, ամենուր, ամեն ինչում...

Այս կոչմանը կարելի է արժանի լինել, պատասխանատվությունն զգալ ու պարտականությունը կատարել Սուրբ Երրորդության շնորհած անընկրկուն այն հավատքով, որ մեր անմահ հոգին հաշվետու է երկնային հավիտենական արքայությունում:

Այս հավատքով հայ ազգն ու հայոց պետականությունը իմաստություն, արիություն և կարողություն կստանան՝ ամեն տեսակ խնդիր արագ և լավագույնս լուծելով միշտ, ամենուր ու ամեն ինչում՝ երբեք չվնասվելով, այլ միշտ օգտվելով... Աստուծո օգնությամբ:

ԻՆՉՊԵՊՍ ԿԱՐՈՂ ԵՆ ՀԱՅ ԱԶԳՆ ՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԶՈՐԱՆԱԼ ԵՎ ԶԱՐԳԱՆԱԼ

Ամբողջ հայությունն ու Հայաստանը գոյատևելու, զարգանալու, զորանալու և բարգավաճելու համար պետք է լինեն ԼԱՎ՝ ազնիվ, առաքինի ու վեհ:

Եթե Հայաստանն ու հայությունը չկարողանան լինել մարդկության առաջին շարքերում ազնվությամբ, առաքինությամբ ու վեհությամբ՝ որպես քրիստոնյա՝ Աստվածասեր ու Աստվածավախ ժողովուրդ, երկիր և պետություն, ապա չեն կարող վերապրել դարերի ընթացքում իրենց ինքնության դեմ կատարված հարվածների հետևանքները և չեն կարող դիմագրավել ընթացող հոգեբարոյական, գաղափարական և մշակութային տոտալ նախահարձակմանը, որը 21-րդ դարասկզբին միտում է վերաճելու բարոյական ցեղասպանության՝ այլասերման և ծուլման:

Հետևապես հայությունը, Հայաստանն ու հայոց պետականությունն իրենց հոգեկան, բարոյական ու գաղափարական ներկայիս անկումային ընթացքով չեն կարող կազմակերպվել և միասնական ու համադրված ջանքերով օգտագործել ազգային ու միջազգային առկա ներուժի հնարավորություններն ու միջոցները՝ պաշտպանվելու համար մոտակա ու հեռագնա բազմաբնույթ ու բազմաձև ճնշումներից և չպարտվելու, կորուստներ չտալու, այլ հաղթանակներ տանելու դարձյալ բազմաբնույթ և բազմաձև մրցակցություններում:

Հայության և Հայաստանի ֆիզիկական գոյությունը և զարգացման ու բարգավաճման մակարդակները կախված են հայության ու Հայաստանի հոգեկան, բարոյական և գաղափարական վիճակից և դրանց պաշտպանվածության, կենսունակության և զորանալու ունակության մակարդակներից: Այս ճշմարտությունը՝ պատմականորեն հաստատված մարդկության զարգացման բնական օրենքներով ու ապացուցված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ (ՀԱԳ), պետք է դառնա Հայոց հանրապետության և Հայրապետության գոյության նպատակների հայեցակարգը, որից

պետք է բխեն նրանց խնդիրները և դրանց իրագործման քաղաքականությունը, վերաբերմունքն ու արարքները:

Սա դժվա՞ր խնդիր է: Գուցե և անիրագործելի՞: Պատասխանը, ակնհայտորեն, թե՛ այո է և թե՛ ոչ: Բոլոր դեպքերում պատասխանը կախված է հայությունից, և դա հրաշալի է, արդար է ու բարի...

Արդարև՝ Հայաստանն ու հայությունն իրենց հոգեբարոյական և գաղափարական անկումային ընթացքի փոխարեն զորանալու և վերելք ապրելու համար պետք է լինեն Լավ՝ ազնիվ, առաքինի ու վեհ:

Դա հնարավոր է միայն Աստուծո օգնությամբ: Հետևապես դրան կարելի է հասնել՝ կատարելով Աստուծո կամքը, հետևելով Նրա պատգամներին: Հայաստանի ու հայության համար դա քրիստոնեությունն է, քրիստոնեական կյանք վարելը՝ Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանի հավատքով, գիտությամբ և Նրա խաչի խորհրդով ու զորությամբ:

Հայ ազգի, նրա ղեկավարության, հայոց պետականության և մանավանդ Հայրապետության հիմնական նպատակն ու քաղաքականությունը պետք է լինեն ազգի ու հանրապետության կյանքի ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՑՈՒՄԸ: Շատերի համար, ըստ երևույթին, դա հեռավոր ու անկարելի, այլոց համար էլ անհիմաստ ու ապարդյուն իրագործում է համարվում: Բայց...

Զի՛ կարող միաբան, միասնական, իր ինքնությանը և պարտականությանը գիտակից ու հավատարիմ և աշխարհատարած կենսունակ հայ ազգ գոյություն ունենալ՝ առանց քրիստոնեական հավատքի, առանց հավատալու և հետևելու Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու ԴԱՎԱՆԱՆՔԻՆ:

Հետևապես Քրիստոսի Սուրբ Ավետարանից բխող Հայ Առաքելական Եկեղեցու՝ 1700 տարի առաջ ազգի ու պետականության հոգու, սրտի և գաղափարի մեջ դրոշմված և կյանքի ապրում դարձած դավանանքից էլ պետք է ծագեն հայոց վերականգնված պետականության զինանշանը, դրոշը, հիմնը, Սահմանադրությունն ու գրված և չգրված օրենքները, բարոյական նորմերը, մշակույթն ու կրթությունը, հասարակական հարաբերությունները և հայոց ազգային և պետական դիրքորոշումն ու գործերը:

Հայոց դավանանքը, որից բխում է և որի վրա հիմնված է Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը, որպեսզի ճանաչվի, ընդունվի ու համապատասխան մակարդակով կիրառվի հայ կյանքում, այն պետք է

քաղաքացիականանա, քաղաքականանա ու դառնա հայ մարդու կրթության աղբյուրը:

Այդ դավանանքով ու ՅԱԳ-ով այդժամ կծևավորվի հայ ազգային ինքնագիտակցությունը, կսնվեն հայոց մշակույթը, կենցաղավարությունը, հասարակական հարաբերությունները, և նրանցով կընթանա հայ պետական կյանքը՝ 1700-ամյա լուսավորությամբ:

Հայոց այդ դավանանքի ու ՅԱԳ-ի կրթությամբ, ազգային քաղաքացիական ինքնագիտակցությամբ, մշակույթով, հասարակական հարաբերություններով ձևավորված հայոց պետությունը կունենա շուրջ տասը միլիոն քաղաքացի ամբողջ աշխարհում: Տասը միլիոն հայ՝ մարդկայնորեն առաքինի, ազգայնորեն ինքնագիտակից և պետականորեն մտածող, քաղաքացիական ինքնաբուխ պարտաճանաչությամբ և պատրաստակամությամբ հայ քաղաքացի:

Հայոց դավանանքի ու ՅԱԳ-ի գիտակցված կյանքով ապրող հայոց պետության՝ աշխարհի այդ տասը միլիոն գաղափարական քաղաքացիները թե՛ հանձնառու և թե՛ ի վիճակի կլինեն իրենց մասնակցությամբ պատմականորեն շատ կարճ ժամանակամիջոցում կերտել հինգ միլիոն և դեռ հաստատունորեն աճող բնակչությամբ կենսունակ, ապահով, խաղաղ, զարգացած, բարգավաճ ու Աստվածասեր հայրենի հասարակություն՝ Հայոց զարգացած պետություն: Այն կվայելի աշխարհի հարգանքն ու վստահությունը և Աստուծո հաճությունն ու պաշտպանությունը:

ԱՆԿԱՇԱՌ ԱԶԳ ՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Հայ ժողովրդի ու հայրենիքի ազգային և պետական կենսական խնդիրներից է ԱՆԿԱՇԱՌԵԼԻՈՒԹՅԱՆ հաստատումը՝ վերևից սկսած մինչև ամենուր:

Ազգի ու հայրենիքի ապահովության, կենսունակության և վերելքի, այդ թվում՝ անվտանգության, հզորության, զարգացման, բարգավաճման, արժանապատվության և համաշխարհային հարգանքի ու վստահելիության մակարդակն ուղիղ համեմատական է յուրաքանչյուր հայի, ամբողջ

հայության ու հատկապես ղեկավարության անկաշառելիության մակարդակին:

Ասում ենք յուրաքանչյուր հայի, որովհետև աշխարհիկ ու հոգևոր ղեկավարության, նաև մտավորականության մակարդակը պայմանավորված է հիմնականում ժողովրդի ընդհանուր մակարդակով: Այլ խոսքով՝ ժողովուրդը ծառն է, որից պտուղը՝ մտավորականությունն ու ղեկավարությունը, շատ հեռու չի կարող ընկնել:

Այլ բան է, որ ազգի մեջ անկաշառելիության մակարդակի բարձրացումն ավելի արագ, հարթ ու առավել արդյունավետ կլինի, եթե սկսվի հոգևոր ու աշխարհիկ ղեկավարությունից:

Բայց...

Ի՞նչ է կաշառելիությունը:

Ինչի՞ց է այն առաջանում ու ծավալվում:

Եվ ի՞նչը և ինչպե՞ս կարող է այն նվազեցնել, վերացնել ու այլևս երբեք թույլ չտալ հայ կյանքում, Հայաստանում դրա վերագոյացումը:

Ի՞նչ է կաշառելիությունը: Այն խախտումն է ազգի ու երկրի օրենքների, գրված ու չգրված բարոյական օրենքների, կանոնների:

Ի վերջո, կաշառելիությունը ազգի, երկրի, հասարակության ՀՈԳԵԲԱՐՈՅԱԿԱՆ և ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ անբավարարությունից առաջացող ընկերային հիվանդություն է, որը տարածվում է քաղցկեղի պես և ճարակում ազգային-հասարակական ու պետական օրգանիզմի կենսունակությունն ու վարակամերժ հատկությունը: Դրանից հետո օրգանիզմի քայքայումը, անպիտանությունը և վերջին հաշվով մահը վարակահարուցիչների սաստկության աստիճանի ու ժամանակի հարց է:

Ինչի՞ց է առաջանում կաշառելիությունը. հոգեղենության, գաղափարախոսության և բարոյականության տկարացումից, նվազեցումից կամ աղավաղումից, այլասերումից: Այն տարածված կարծիքը, թե կարիքը, աղքատությունն են ծնում կաշառելիություն, ըստ մեր ազգային փորձի և, բնականաբար, նաև մարդկության փորձի, ճիշտ չէ: Չէ՞ որ կաշառելիությունը խոր ու ծավալուն է ավելի շատ ղեկավար և ունևոր խավերում, այս աշխարհի զորեղների շրջանակում:

Կարիքը, անապահովությունը, վտանգը ծանրաբեռնում են ազգի,

երկրի, հասարակության վարակամերժ կարողությունը՝ դիմադրելու, չեզոքացնելու, հաղթահարելու տարբեր փորձությունները՝ վարակահարույց բացիլները (ինչպես ծանրաբեռնվում է սրտի աշխատանքը տարբեր առիթներով, բայց սիրտը հաղթահարում է հաճախ աննկատելի, երբեմն՝ պարզապես միայն ազդվելով, եթե հիվանդ չէ), բայց դրանք հիմնական պատճառ չեն: Մանավանդ որ աղքատությունն ու տկարությունը, այն էլ ավելի խոր իմաստով, հաճախ ինքնին արդյունք են հոգեբարոյական և գաղափարական վարակամերժության անկման:

Առողջ օրգանիզմի վարակամերժության համակարգի տկարությունը քրոնիկական չի կարող լինել, այն էպիզոդիկ է որոշ բնական անզգուշության և վարակահարույց վիրուսների (կարծես թե դարձյալ բնական) վերափոխվելու և վերադասավորվելու հատկության պատճառով: Սակայն դրանց նոր հարձակումն անմիջապես կկասեցվի, երբ առողջ օրգանիզմում դրական վիրուսները, ևս անմիջապես վերադասավորվելով, պարտության մատնեն նախահարձակումը: Ուրեմն՝ կաշառելիությունը հիմնականում արդյունք է հոգեբարոյական ու գաղափարական անկման:

Ինչպե՞ս կարելի է վերացնել կաշառելիությունը հայոց կյանքից: Այն կվերացվի մեր երկրի ու ազգի բոլոր հավաքականությունների, խավերի հոգեղենության, բարոյականության և գաղափարականության զորացմամբ, բարձրացմամբ և վերածմամբ ապրումի՝ մեր անձնական, ազգային և մարդկային կյանքի բոլոր հանգրվաններում. հոգեղենությունը՝ Աստուծո հավատքի շնորհով, բարոյականությունը՝ Քրիստոսի Ավետարանի իմաստությամբ և գիտությամբ, գաղափարականությունը՝ Աստուծո հավատքի շնորհից, Քրիստոսի Ավետարանի իմաստությունից, գիտությունից ու նաև Տիրոջ խաչի խորհրդի զորությունից բխող և դրանց վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԱՆՑՈՒՄԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

Բռնատեր տիրակալների և տիրակալ բռնապետական ռեժիմների տիրապետության ներքո դարեր շարունակ ու անընդհատ մասնատված և կեղեքված լինելուց հետո հայ ազգն արյունաքամ, ցնցված և հոգևոր ու աշխարհիկ գլխատված առաջնորդությամբ ընկավ իր ու համաշխարհային պատմության համար աննախադեպ փորձության մեջ՝ յոթանասուն տարի: Այդ ընթացքում ազգի հատվածների բաժանումն ավելացավ ոչ միայն աշխարհագրական և քաղաքական սահմաններով, այլև մտավոր, կրթական, մշակութային, գաղափարական և նույնիսկ հոգևոր անջրպետներով: Շփումները հազվադեպ, տկար և մեծ մասամբ կեղծ ու արհեստական էին՝ զերծ տարրական վստահությունից...

Փառք Աստուծո, այդ «ձմռան օրերն» էլ անցան, ու եկավ 1991 թվականը: Բայց այն հույսը, որ ազգային մթնոլորտը կջերմանա, կպարզվի, կհստակվի, և մենք կսկսենք տեսնել, ինչ որ չէինք տեսնում, և կզգանք այն, ինչ դուրս էր մնացել մեր սրտերից, ու այլևս չէինք զգում, չիրականացան: Ու եղավ այն, որ կարկուտից փախանք, սակայն ընկանք հորդառատ անձրևի տակ, այն էլ՝ էկոլոգիապես ոչ մաքուր անձրևի:

Եվ այս անգամ թեև մենք համեմատաբար ֆիզիկապես այնքան արյունաքամ չէինք, ու առաջնորդությունն էլ՝ ո՛չ այնպես գլխատված, ինչպես 20-րդ դարասկզբին, բայց մենք հոգեբարոյական արյունաքամություն էինք ունեցել և գաղափարական ու նկարագրային գլխատվածություն:

Մեր այս որակի պայմաններում ազգային պետականություն կառուցելիս մեզ շատ բան էր պակասում (և հիմա էլ պակասում է), սակայն դրանց մեջ հարկ է նշել մեկը, որ կոչվում է պատասխանատվություն:

- Պատասխանատվություն հոգու, խղճի, գաղափարի, բարոյականի և պատասխանատվություն ազգի, մարդկության ու Աստուծո առաջ:

- Պատասխանատվություն անմահ հոգու հավիտենական հատուցման քրիստոնեական հավատքով և Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ:

**ԲԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՂԸ,
ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՎԱՏԱՎՈՐ,
ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ՈՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔԸ**

Հիրավի, առանց բարության հնարավոր է ժողովրդավարություն:

Չարը կարող է լինել ժողովրդավար: Ըստ երևույթին, ժողովրդավարը կարող է չարություն գործել, բայց չարը չի՛ կարող լինել ժողովրդավար, որովհետև ժողովրդավարությունը հիմնվում, կայանում և աշխատում, կիրառվում է բարությամբ: Եթե բարություն չկա, իրական ժողովրդավարություն չի՛ կարող լինել, որովհետև ժողովրդավարությունն ու չարությունն անհամատեղելի են:

Որևէ շարժման, կուսակցության կամ երկրի առաջնորդ եթե իր մեջ բարություն չունի, չա՛ր է, բայց խոսում է ժողովրդավարության մասին և խոստումներ տալիս, ստում է կամա թե ակամա, գիտակցաբար կամ՝ ոչ:

Մենք՝ հայերս, մեր Հայաստանի համար պետք է հաստատ գիտակցենք այս պարզ ճշմարտությունը, որ չխաբվենք և ճիշտ ընտրենք երկրի ղեկավարներին ու նաև դաշնակից երկրներին:

Դա հնարավոր կլինի, առաջին հերթին, ճիշտ ճանաչելով ու ընդունելով Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը նաև որպես աշխարհաճանաչման չափանիշ, սկզբունք և կողմնորոշիչ:

ՀՈՒՍԱԼ ԵՎ ԶԳՏԵԼ ԻՐԱԿԱՆԻՆ, ԹՇ՝ ԿԵՂԾԻՆ

Պատմական և ժամանակակից փորձն ակնհայտ է դարձնում, որ Հայաստանում առնվազն տեսանելի ապագայում ժողովրդավարություն չի՛ կարող կայանալ: Որոշ արևմտյան երկրների չափանիշներով ժողովրդավարական կարգերի հաստատմանը հուսալու, ձգտելու ու առավել ևս այդ ուղղությամբ պարտադրված միջոցներով այդ անելու արդյունքը կլինի համազոր, օրինակ, Թուրքմենստանում, Ադրբեջանում կամ հենց Վրաստանում և Հայաստանում խորհրդային իշխանությունների՝ սոցիալիզմ ստեղծելու ձգտման արդյունքին:

Նման ժողովրդավարություն հաստատելու փորձն անխուսափելի է դարձնելու կա՛մ օտարների ձեռքին խաղալիք դառնալը և կա՛մ ժողովրդավարական բռնապետության հաստատումը, այսինքն՝ ձևով ժողովրդավար, իսկ բովանդակությամբ՝ բռնատիրական կարգերը: Որպեսզի դատելի չունենա Հայաստանում, դարձյալ առնվազն տեսանելի ապագայի համար, հարկ է հաստատել ազգային ամբողջատիրական ժողովրդավարություն:

Այն ամբողջությունը, որում ամբողջատերն օժտված է հայի տոհմիկ կերպարով, Հայ Ազգային Գաղափարախոսությամբ և դրա բարոյականությանմբ, որով ամբողջատերն իր պետական կառավարման պարտականությունը կատարում է ոչ միայն ազգի ներկայի ու ապագայի նկատմամբ ամենաբարձր պատասխանատվության զգացումով, այլև ու ամենաէականը՝ իր անմահ հոգու հավիտենական հատուցման գիտակցությամբ, այդ ամբողջատիրությունը կվերածվի հնարավոր լավագույն ժողովրդավարության, այսինքն՝ ձևով ամբողջատիրության, իսկ բովանդակությամբ՝ ժողովրդավարության, այն է՝ հայ ժողովրդի կամքով, սրտով և մասնակցությամբ գործող ամբողջատիրական ժողովրդավարական քաղաքական կարգերի:

Այդպիսի վիճակի ստեղծման անհրաժեշտության մասին հարկ է լուրջ մտածել, լավ ըմբռնել և խղճով, գիտակցությամբ ու իմաստությամբ այն կենսագործել:

**ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱԿԱՆ ԴԵՄՔԸ (ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ)**

- ժողովրդավարությունը երկրի, ազգի, պետության համար օգտակա՞ր է, թե՞ վնասակար: Ե՞րբ է օգտակար, ե՞րբ է վնասակար և ե՞րբ է հնարավոր ու անհնարին:

- ժողովրդավարությունը միջոց է, իսկ դրա օգտակար կամ վնասակար լինելը պայմանավորված է դրա կիրառողներով. ժողովրդավարություն հաստատել փորձող ղեկավարության հոգեբարոյական, գաղափարական

որակով և տվյալ ժողովրդի մշակույթով ու զարգացման մակարդակով (ներառյալ ազգային ինքնագիտակցությունը, քաղաքական գրագիտությունը, խիղճն ու, ըստ այնմ՝ քաղաքացիական պարտաճանաչությունը):

Անաստված, այն է՝ Աստծուն չհավատացող, Աստծուն չսիրող ու Աստծուց չվախեցող, հետևապես և գաղափարազուրկ ղեկավարությունը, ինչքան էլ բարի ու արդար երևա, ժողովրդավարության տեսություններ քարոզի և խոստումներ տա, այդպիսի ղեկավարությունից չի՛ կարելի ժողովրդավար նպատակներ, որոշումներ և գործեր ակնկալել, այլ միայն՝ ժողովրդավարական դեմագոգիա և ժողովրդավարության մանիպուլյացիա՝ ի վնաս երկրի և ժողովրդի, տվյալ ժամանակաշրջանի և հատկապես հեռանկարային առումով...

- Իսկ այսպես կոչված անցումային շրջանի երկրներում ժողովրդավարության կայացումն ինչպե՞ս կարող է բնորոշվել:

- Առանց Քրիստոսի Ավետարանով Աստուծո հավատքի և Նրա պատգամների կատարման անկեղծ ձգտման, ժողովրդավար կոչված ուժերը ժողովրդավարությանը հարիր խնդիրներ չեն կարող լուծել և չեն լուծում, այլ միայն իշխանություններ՝ կարող են փոխել և փոխում են՝ անկախ նրանից, թե այդ իշխանությունների գործունեությունը երկրի, ժողովրդի համար դրակա՞ն են, օգտակա՞ր են, թե՞ ոչ:

Հայաստանում ժողովրդավարության հաստատումը և կյանքի ապրումի վերածումը կարող են իրականացնել 1700-ամյա մեր հավատքով տոգորված Աստվածասեր, ազգասեր, արդարամիտ, հմուտ ու աշխատասեր ղեկավարները: Ղեկավարներ, ովքեր իրենց ծրագրերով, քաղաքականությամբ, գործունեությամբ ու անձնական օրինակով ձգտելու են հայոց հավատամքը, ազգային գաղափարախոսությունը և դրանից առաջացած բարոյական տոհմիկ արժեքները դարձնել հայության կյանքի իմաստը, ապրելաձևը և Աստծուն, ազգին ու հայրենիքին ծառայելու գլխավոր նպատակը...

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ԹՇ ԾԱՌ-ԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

Հայ կյանքում (խոսենք մե՛ր տան մասին) ազգային կառույցներն իշխանությունն պիտի բանեցնեն, թե՛ ծառայություն մատուցեն: Հատկապես Հայ եկեղեցին, նրա կոչումն ու պարտականությունն իշխանություն բանեցնե՞լն է, թե՛ ծառայություն մատուցելը, իշխե՞լն է, թե՛ ծառայելը: Եվ եկեղեցականները իշխաննե՞ր են, թե՛ ծառաներ, հոգևոր իշխանություն բանեցնող, թե՛ հոգևոր ծառայություն մատուցող:

Հիսուսն ի՞նչ է ասում, ի՞նչ է ուզում Իր եկեղեցուց՝ իշխանությունն, թե՛ ծառայություն: Իր օրինակն ի՞նչ է ցույց տալիս մարդկանց, իշխե՞լ, թե՛ ծառայել, թեև Ինքն Աստված է, Արարիչ Տեր և Տիրակալ ամեն ինչի, որ կա և դեռ պիտի լինի, երևելիների ու աներևույթների:

Օրինակ՝ հայ կրթական համակարգը իշխանությունն է, թե՛ ծառայություն, նույնը՝ առողջապահությունը, նույնը՝ ազգային անվտանգության և դատաիրավական համակարգը իշխանություննե՞ր են, թե՛ ծառայություններ: Ազգային անվտանգությունը՝ մեր այդ համակարգը, իշխանությունն է, թե՛ Ազգային անվտանգության ծառայություն: Իսկ ի՞նչ կլինի, ի՞նչ կնշանակի, եթե ծառայության փոխարեն ՀՀ անվտանգության կառույցն իրականում լինի իշխանություն:

Այդ դեպքում այն կվերածվի սովետական ՉԵԿԱ-ի (Լենինի, Ստալինի ժամանակաշրջանի արտակարգ հանձնաժողով) կամ, լավագույն դեպքում, խրուլչոյյան ժամանակաշրջանից սկսած՝ ՊԱԿ-ի: Կարևոր է, որ հայ ազգային կառույցները՝ թե՛ աշխարհիկ և թե՛ հոգևոր, իրականում լինեն ոչ թե իշխանություններ, այլ ծառայություններ... Իրենց ոլորտներում գործեն որպես նաև ծառաներ, այլ ոչ թե միայն՝ իշխաններ: Սա ունի իր խորհուրդը, ինչպես նաև գործնական նշանակությունը՝ համաձայն Հայ Ազգային Գաղափարախոսության:

* * *

- Ի՞նչն է իրավունք տալիս անձին իշխանության ձգտելու, իշխանություն ունենալու, եթե ոչ բարոյականությունը: Բայց ո՞ր բարոյականությունը: Ո՞ւմ կողմից սահմանված բարոյականության մասին է խոսքը...

- Հավատքի բարոյականությունը՝ Աստուծոց սահմանված, Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանով:

Ով որ ունի այդ բարոյականության ըմբռնումը, հավատում է դրա ամենագոր ստեղծագործ ուժին, ապացուցել է, որ ինքը դրանով է ղեկավարվել կյանքում և հանձնառու է դրանով ապրել և գործել միշտ, ամենուր ու ամեն ինչում, այդ պարագայում այդ անձը վստահելի է ու արժանի է իշխանություն ունենալու: Աստված նմաններին է արժանացնում լինելու ժողովրդի իշխանավոր, եթե գոհ է իր ժողովրդից, ներում է իր ժողովրդին Աստվածային հավիտենական Իր սիրով, որպեսզի փրկության ճանապարհով նրան տանի դեպի վերելք: Ժողովուրդն էլ իր հերթին պետք է հասուն, զգոն և նո՛ւյնպես բարոյական լինի, որպեսզի առաջին հերթին նշված բարոյականության չափանիշներով ընտրի ու ենթարկվի իր ղեկավարներին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- Նախաբան 3

I ՄԱՍ

- **Դասախոսություն 1.** ՀԱՅԶ հաստատության «Հայ Ազգային Գաղափարախոսություն» ծրագիրը 9
- **Դասախոսություն 2.** Աստուծո հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված Հայ Ազգային Գաղափարախոսության ըմբռնումով..... 13
- **Դասախոսություն 3.** Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը՝ որպես ուսմունք..... 18
- **Դասախոսություն 4.** Գաղափարախոսության ուժն ու գորությունը..... 24
- **Դասախոսություն 5.** Ճանաչենք մեզ..... 28
- **Դասախոսություն 6.** Ազգային պետականության վերակերտում և վերելք ինքնաճանաչմամբ..... 33
- **Դասախոսություն 7.** Խոհեր համազգային պետության կերտման համար ՀՀ քաղաքացիության դերի մասին 40
- **Դասախոսություն 8.** Հայ ազգային վիճակի պատճառ, հետևանք և վնասակար ընթացքի կասեցում 46
- **Դասախոսություն 9.** Ազգային գոյադաշտ 52
- **Դասախոսություն 10.** Ազգի ու հայրենիքի խնդիրները՝ իբրև խաչ, որով և փրկություն ու կյանք 57

II ՄԱՍ

- **Դասախոսություն 11.** Հայոց երկրի և պետականության բախտը 65
- **Դասախոսություն 12.** Հայ զինվորականության գաղափարականացման հիմնախնդիրը 71
- **Դասախոսություն 13.** Հայոց բանակը և Հայ Ազգային Գաղափարախոսությունը..... 77
- **Դասախոսություն 14.** Տարունը և Տարոնականությունը հայկականության գաղափարի արտահայտիչ ու պաշտպան..... 82

- **Դասախոսություն 15.** Սուրբ Վարդան զորավար. օրինակելի կերպար հայ սպայի, ազնվականի ու ասպետի..... 89
- **Դասախոսություն 16.** Իներցիայի ուժը (դրական և բացասական)..... 94
- **Դասախոսություն 17.** Հայոց պետականության եռաստիճան բովանդակությունը և դրա խորհրդի իմաստավորումը 98
- **Դասախոսություն 18.** Կոռումպացումը Հայ Ազգային Գաղափարախոսության և հավատքի տեսանկյունից ... 104
- **Դասախոսություն 19.** Ինչպե՞ս կարող են հայ ազգն ու Հայաստանը զորանալ և զարգանալ 109
- **Դասախոսություն 20.** Ժողովրդավարության խնդիրները անցումային ժամանակաշրջանում 114

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻՉԵՆՑ

ՀԱՅ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ
(դասախոսությունների շարք)

Մակետավորող՝ Ս. Բարոյան
Տեխնիկական խմբագիր՝ Վ. Խաչատրյան

Տպագրված է «Լուսաբաց հրատարակչատան» տպարանում
Երևան, Պուշկինի 46, հեռ.՝ 53-96-47, 055-784-787